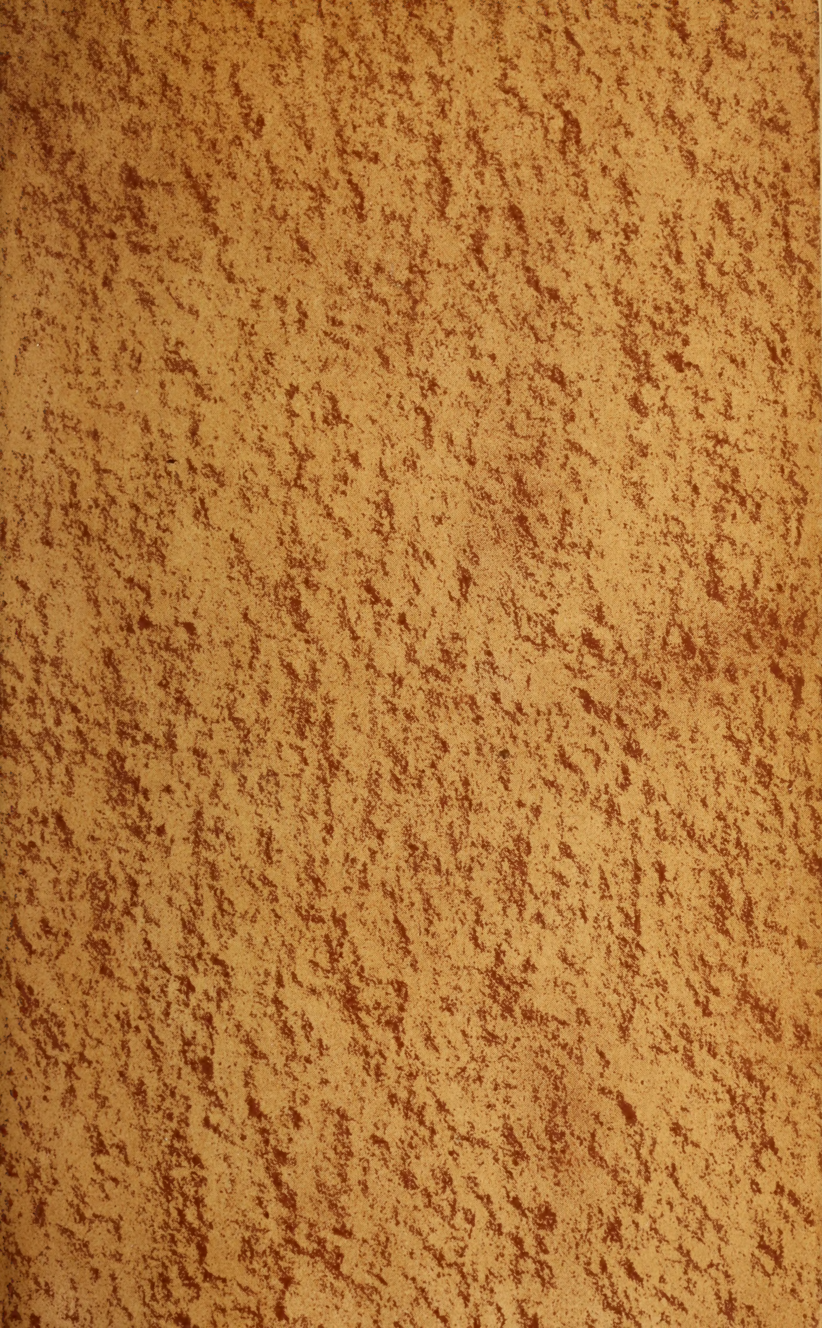
August Strindberg

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

TRETTIOFEMTE DELEN

ENGELBREKT
CARL XII

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

ENGELBREKT
CARL XII

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1916

ENGELBREKT

SKÅDESPEL I FYRA AKTER

PERSONER.

Engelbrekt.
Gertrud, hans hustru.
Karl, hans son.
Ingeborg, hans dotter.
Måns Bengtsson Natt och Dag.
Harald, hans son.
Jens Eriksen, fogde.
Arent Clementsen, ärkebiskop.
Biskop Styrbjörn.
Erik Puke.
Karl Knutsson Bonde.
Kristiern Nilsson Vase.
Varg.

Bipersoner.

Bågskyttar. }
Smeder. } Böra vara klädda som dalkarlar.
Folk. }

SCENERI.

AKT I: Vid landsvägsbommen; Hemma hos Engelbrekt.
AKT II: Hos Jens Eriksen, på Borggården; I gruvan.
AKT III: Hemma hos Engelbrekt.
AKT IV: Utanför Sankt Gertruds Gilles-Stuga; Vid Färjstaden.

AKT I.

Förgrunden en landsväg. Till höger en slagbom med bomvaktarens stuga i danska färgerna och med Pommerns grip. Mitt på scenen ett milmärke med de tre riksvapnen målade: Danmarks = krönta blåa tre leopardiserade lejon; Sveriges = tre kronor; Norges = ett lejon med yxa.

Utmed landsvägen synas sex pålar med spikar och rep.

Bakgrunden en insjö med vita björkar i stranden; på andra sidan sjön synes Engelbrekts hus: en stor röd spånad stuga med svalgång och trappor (i Ornäs-stilen).

Därinvid uppstiger eld och rök ur masugnar.

Det är sommarnatt; man hör i fjärran en vattenhammare gå.

KARL,

Engelbrekts son, in från vänster; klädd som väpnare i danska färgerna, stadd på resa.

KARL talar utåt.

Låt hästarne gå kring sjön; vi taga färjan!...
Kom, syster Ingeborg! och Harald!

INGEBORG,

Engelbrekts dotter, reskládd, in från vänster.

HARALD,

Måns Bengtssons Natt och Dag son, student, Baccalaureus vid Paris Studium Generale; in från vänster.

KARL.

Se, Ingeborg, vi äro hemma!

Svänger sin mössa i luften.

INGEBORG.

Ja, hemma, Harald; där sova far och mor; där röka våra ugnar, där järnet kokar, där klappar hammaren i ån... Gud signe dig hem, och Gud vare tack som givit oss god och lyckosam resa!

KARL.

Lyckosam först, när vi träffade Harald på Kolmården och han hjälpte oss ur stigmäns händer! Välkommen till vår nejd, Harald! Nu är du vår gäst!

HARALD.

Tack, god vänner! Här syns mig jag varit förr! Kanske i min tidiga barndom. Den frejdade bergsmannen Engelbrekt Engelbrektssons namn vart ofta nämnt i min fädernegård!

KARL.

Här är sig likt... dock icke allt! Den bommen och den stugan känner jag icke!

INGEBORG.

Och denna palissad var där icke förr...

KARL.

Pålarne där? Rätt sällsamt!... Vänten nu, I, så väcker jag bomkarlen och låter honom öppna väg!

Han bultar på stugans dörr.

*

INGEBORG och HARALD bli stående och samtala blygt.

BOMKARLEN ut.

Wer da?

KARL.

Vägfarande!

BOMKARLEN.

Från var?

KARL.

Är ni tysk?

BOMKARLEN.

Min konigs underdan!... Vem är de? Var kan de komma ifra?

KARL.

Var kommer denna bommen ifrån?

BOMKARLEN.

Från regiringen!...

KARL.

Nåväl, jag älskar icke tull på landsväg, men jag böjer mig för konungens vilja... Jag är väpnare Karl Engelbrekt, son till Engelbrekt Engelbrektsson, jag har tjänat i danska hären, unionshären rättare, i Holsteinska fejden, och kommer nu i orlov till mitt hem.

BOMKARLEN.

Och de övriga?

KARL.

Min syster Ingeborg, som vistats hos sin moders anförvanter i Esrom på Själland.

BOMKARLEN.

Och den slutliga unga man?

KARL.

Harald Månsson, Baccalaureus från Paris, son till riddaren Måns Bengtsson Natt och Dag.

BOMKARLEN.

Gives det lejdepapir och sådant något?

KARL lämnar papper.

Här är papper i myckenhet.

INGEBORG till Harald.

Är det krig efter som dessa palissader äro resta?

HARALD undersöker en påle.

Det kan väl icke vara!... Men här är rep och spikar...

INGEBORG.

Är där icke blod?

HARALD.

Kanske det är björnfällor!

INGEBORG.

Här är icke som förr det var!

HARALD.

Vi skifta sinne, jungfru Ingeborg!

INGEBORG.

Göra vi? — Vi icke!

HARALD.

Tiden visar det ut!

INGEBORG.

Måtte den aldrig!

HARALD.

Det står över oss!

INGEBORG.

Min tacksamhet står överst, det får er brud lida.

HARALD.

Min brud, min trolovade — vem vet? Kanske hon glömt mig, medan jag var i främmande land?

INGEBORG.

Icke hon!

HARALD.

Jag alltså!

INGEBORG.

Gör det icke; då får I aldrig sällhet!

BOMKARLEN

återlämnar papperet, drar upp bommen sedan Karl betalat.

Passiren! Alles passiren!

KARL.

Varför har I smyckat milmärket?

BOMKARLEN.

I morgon är ja Margareta-dagen, och så skall unionen bli firad!

KARL.

Då kom vi passligt hem! Vivat unionen!

HARALD.

Och pålarne?

BOMKARLEN.

De bli nog så bra!

INGEBORG.

Det är flaggstänger...

BOMKARLEN.

Alles passiren!

Alla gå åt höger utom Bomkarlen.

BOMKARLEN stänger bommen.

Storstugan i Engelbrekts hus; hållen emellan herrgård och bondstuga. I fonden åt vänster ett stort långt fönster, som är öppet ut åt ett landskap. Mitt på fondväggen hänger Engelbrekts stålrustning och vapen (en triangel omgiven av tre halva liljor, eller vasar). Därunder står husfadrens karmstol (högbänken); därframför utåt rummet ett långt bord med bänkar. Till höger i fonden ett hängtorn med blommande växter.

Vänster vägg upptages av dörr, skåp och stolar. Höger vägg av dörr och stor spis.

Utanför fonden antages en svalgång löpa.

GERTRUD,
Engelbrekts hustru, står vid blommorna.

BISKOP STYRBJÖRN
kommer från vänster dörr. Han ser ut att vara inemot hundra år, med långt, vitt skägg; klädd som Benediktiner.

En god morgon, fru Gertrud!

GERTRUD.

Signe er Gud, biskop Styrbjörn... Så tidigt ute?

BISKOP STYRBJÖRN.

Uppe med solen, ner med solen; tiderna gå ihop för oss gamle... Var är mannen?

GERTRUD.

Han är ute i sin kålgård!

BISKOP STYRBJÖRN.

Planterar redan sin kål, Engelbrekt! Väl tidigt!... som Cicero säger... Post meridiem... ja så var det slut!... Kom främmande i natt!

GERTRUD.

Barnen, barnen, kära biskop!

BISKOP STYRBJÖRN.

Välbehållna, sunda?...

GERTRUD.

Ja, Gud vare lovad!

BISKOP STYRBJÖRN.

Ett vackert hem, ett skönt levnadslopp, ert, fru Gertrud.

GERTRUD.

Prisen icke dagen före aftonen!

BISKOP STYRBJÖRN.

Moln i synkretsen?

GERTRUD.

Strömoln, som en frisk vind kan förjaga!

BISKOP STYRBJÖRN.

Låt oss hoppas! Moln skola ner eller opp! Liggande bli de icke!... Nå, där är mannen!

*

ENGELBREKT

in från höger; han är lugn, värdig, enkel, något sluten, mera allvarlig såsom bärande en hemlig sorg; han ler aldrig.

Guds fred i mitt hus!

BISKOP STYRBJÖRN.

Och med dig, min son!... Redan uppe och planterar din kål?

ENGELBREKT.

Ja; har arbetat nog i gruvan, vill nu se solen och grönskan.

BISKOP STYRBJÖRN.

Redan trött kanske?

ENGELBREKT
sätter sig på bänken vid långbordet.

Ja, trött!

BISKOP STYRBJÖRN.

Och är bara halvvägs! Vad skall jag säga som lär vara inemot seklet?

ENGELBREKT.

Du har ett liv bakom dig; du har ändrat rikets öden, styrt och ställt bland de mäktige; du har utrotat Folkungarne. Jag har bara gått i oket, brutit sten och kokat järn!

BISKOP STYRBJÖRN.

Neka vill jag ej, att då jag bar dig till dopet, stora förhoppningar uttalades av himmelstecknen, och jag minns att fru Brigitta...

ENGELBREKT.

Sådant tror jag inte på! — Nu får jag lämna plats åt mina barn... De kommo hem i natt som du hört måhända!

BISKOP STYRBJÖRN.

Hörde det! — Nå, vad ärnar du med Karl?

ENGELBREKT.

Jag önskade honom åt den lärda vägen — men han och andra — Blickar åt Gertrud. — ville åt krigarbanan. Nu har han gjort fälttåget i Sönderjylland och är befalld av konungen inträda i fogdens följe...

BISKOP STYRBJÖRN.

Jens Eriksens?

ENGELBREKT.

Jösse Erikssons!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är en ful fisk, den!

ENGELBREKT.

Tyst, tyst, tyst! Inte säga ont på danskar här i huset...

GERTRUD.

Å, för det!

BISKOP STYRBJÖRN.

Tillgiv, fru Gertrud; glömde I var danskfödd på mödernet!

GERTRUD.

Och Engelbrekt är unionsvän!

ENGELBREKT.

Det var jag, det är jag och det förblir jag! Min ungdoms dröm, min mannaålders mål, och min ålderdoms hopp...

BISKOP STYRBJÖRN.

Ålder, ålder? Vad har du för ålder?

ENGELBREKT.

Femtio år är en viss naturlig gräns för...

BISKOP STYRBJÖRN.

För blomningen, ja; nu kommer frukterna, som Virgilius säger i sina Ecloger... O, p r a t a... ja, så minns jag inte mer!...

ENGELBREKT.

Det är unionsdagen i dag, Margaretadagen!

GERTRUD.

Välsignat vare hennes minne!

ENGELBREKT.

I sanning, ja! — Fyrtio års fred efter hundra års Folkungafejder! Det är värt något!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är värt mycket!

ENGELBREKT.

Gränserna mellan de tre syskonrikena äro utplånade, var och en är hemma hos var och en av de andra...

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är stort...

ENGELBREKT.

Släkterna äro ingifta hos varandra, så att efterkommande icke mer skola skilja på Daner, Normän eller Svear!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är vackert!

*

Nu synas Ingeborg och Harald på svalgången utanför fondens öppna fönster.

BISKOP STYRBJÖRN.

Nej se! De unga också uppe!... Vem är gossen?

ENGELBREKT mörknar.

Det är barnens gäst, baccalaureus Harald Månsson Natt och Dag!... Han ledsagade de mina över Kolmården och lyckades göra dem en liten tjänst!

GERTRUD.

En stor tjänst, Engelbrekt! — Han räddade deras liv!

BISKOP STYRBJÖRN.

Vackra barn! — Det ser något ut det där!... Vad var det du kallade honom?

ENGELBREKT.

Harald Månsson, Natt och Dag!

BISKOP STYRBJÖRN
lägger fingret på munnen.

Försynens vägar... Engelbrekt!

ENGELBREKT.

Säg icke mer!

*

VARG, huskarlen, in från vänster.

ENGELBREKT.

Vad söker du, Varg?

VARG.

Den stränge herren Erik Nilsson Puke ber att få samtal.

ENGELBREKT till Styrbjörn.

Den mörke Puke!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är en svart man! — Nu säger jag god morgon.

GERTRUD.

Och jag går!...

ENGELBREKT.

När Puken kommer, så går alla!... Till Varg. Må han komma!... På gensyn fader Styrbjörn! Eller bliv hellre! Puke är en man, som vill ha vittnen.

VARG går.

BISKOP STYRBJÖRN.

Jag hör gärna tidender från hist och här, men jag vill ogärna bli inblandad; jag får inte sova om nätterna när de talar för mycket!

ENGELBREKT.

Lägg dövörat till...

BISKOP STYRBJÖRN.

Han skriker så fasligt, Puken, och så går han alltid med historier som om världens ända stode för dörren.

ENGELBREKT.

Ja, han klagar alltid...

BISKOP STYRBJÖRN.

Gör han? Vad tror du nu han klagar på?

ENGELBREKT blickar åt Gertrud.

GERTRUD.

Puken är en ond man! Akta dig, Engelbrekt!

ENGELBREKT.

Han tycker inte om danskar, men... ingen fara! Jag vet vad jag vill!

GERTRUD.

»Ofta sparas åt led
som ämnat var åt ljuv;
mycket går emot förmodan.»

Går.

BISKOP STYRBJÖRN

lystrar till Gertruds tal; sedan går han och sätter sig i ett hörn vid skåpet till vänster, så att han är osedd av Puke.

*

ERIK PUKE

in från vänster; jaktklädd.

ENGELBREKT.

God dag, Erik Nilsson Puke! — Varthän jaktklädd?

ERIK PUKE.

Guds fred, Engelbrekt! Storjakt hos fogden Jens Eriksen och gästabud på Margareta. Är du icke buden?

ENGELBREKT.

Jo, är jag så! Dock tör jag avstå... där äro icke mina vänner...

ERIK PUKE.

Där är mycket gott folk att finna! Karl Knutsson Bonde...

ENGELBREKT.

Gott namn, av Erik Heligs avkomma!

ERIK PUKE.

Kristiern Nilsson, Vase!

ENGELBREKT.

Klok karl, går långt i världen!

ERIK PUKE.

Måns Bengtsson, Natt och Dag.

ENGELBREKT.

Mest Natt!

ERIK PUKE.

Ärkebiskop... Arent Clementsen...

ENGELBREKT.

Sjörövare, kvinnorövare... och annat mer!

ERIK PUKE.

Du borde synas där!

ENGELBREKT.

Vi så? — Sitt, Erik Puke.

ERIK PUKE.

Tack!

Nu sitta de på var sin sida om långbordet.

ENGELBREKT.

Vad spörjs i bygden?

ERIK PUKE.

Nyttar det att jag säger't?

ENGELBREKT.

Efter som jag vet det, nej!

ERIK PUKE.

Vet du allt?

ENGELBREKT.

Det mesta! Jag vet att intet är fullkomligt här på jorden! Och därför tackar jag Gud för det goda och tar det onda med! — Jag vet att konung Erik insatt Arent Clementsen till Svea Rikes ärkebiskop, och Arent är det största vilddjur som levat! Jag vet att av fogdarne äro några arga bovar. Men jag vet också att konungen har god vilja! Ty när vi klagade, så sköt han bort Jöns Finson från Västerås; och från Östergötland jagade han Esbjörn Djekne;

men efter Esbjörn fingo vi två svenska fogdar, som voro sju gånger värre än alla danskar tillsammans. — Sen dess klagar jag icke mer!

ERIK PUKE.

Nej, du klagar icke mer, emedan skon icke klämmer dig! Du har kommit till de åren, då ladorna börja fyllas av sig själva, då mänskan önskar ro, då mannen säger: Jag är nöjd! Varen I ock nöjda!

ENGELBREKT.

Snack!

ERIK PUKE höjer rösten.

Engelbrekt! Vet du att du lever i ett laglöst land, där regering saknas?

ENGELBREKT.

Vi så?

ERIK PUKE.

Så att rikets högsta ämbeten stå lediga! Finns det drots och marsk i Sverige?

ENGELBREKT.

Det har jag icke betänkt; men det finns svenska riksråd, som kallas till konungen att höras.

ERIK PUKE.

Men aldrig lydas! — Vet du att främmande biskopar skickas på oss mot domkapitlens vilja...

ENGELBREKT.

Främmande? Du menar att danskar äro främlingar?

ERIK PUKE.

Och utan påvlig sanktion?

ENGELBREKT.

Påvlig, när det finns tre påvar som jäva varandra.

ERIK PUKE.

Och fogdarne?

ENGELBREKT.

Fogdar ha alltid varit illa sedda!

ERIK PUKE.

Med de danska fogdarne gick det ännu, men när vi nu få tyska, vad säger du då? Minns Albrekt och Käplingemorden!

ENGELBREKT.

Tyska? Det känner jag icke!

ERIK PUKE.

Sitter icke preussaren Kröpelin på Stockholms slott, Bengt Königsmark på Kalmar och Hans von Eberstein på Gripsholm.

ENGELBREKT.

Så, så!

ERIK PUKE.

Och tronföljden? Vem får vi efter konung Erik? Hans frände hertig Bogislaw av Pommern! En tysk alltså, fastän vi inkallade Margareta för att fördriva tyskarne och upprätta ett nordiskt konungadöme!

ENGELBREKT.

Det var Margareta som inkallade Erik av Pommern!

ERIK PUKE.

Alldeles ja! Och du firar Margaretadagen som en nationens fest, en befrielsens minnesbegängelse över tyskarnes utdrivande... Skratten mina vänner!

ENGELBREKT misslynt.

Du har en förmåga att vända opp och ner på de enklaste saker... Du kan göra dag till natt...

ERIK PUKE.

Du har en förmåga att blunda när något stör din ro...

ENGELBREKT reser sig.

Varför säger du mig allt detta? Vart vill du? Vad vill du mig? Känner du någon kallelse, så följ den, men lämna mig!

ERIK PUKE.

Jag känner endast den kallelsen att väcka sovande...

ENGELBREKT.

Vara spögubbe...

ERIK PUKE.

Ja, spögubben! Andra ha fått gåvorna att predika och göra korståg!

ENGELBREKT
går fram och åter liksom plågad av besöket.

Erik Puke! Lämna mig! så skall jag övertänka dina ord, och nästa gång vi råkas skall jag vederlägga dig! — Men tänk själv på en sak! Unionens välsignelser, fyrtio års fred, vår ungdoms ljusa hopp, vår mannaålders glada starka tro. Låt icke tingens ofullkomligheter förvända synen på dig, att du endast ser lyten, och betänk att med tålamod vinnes framtiden!

ERIK PUKE.

Med tålamod... sa den late!... Farväl Engelbrekt! Råkas vi på jakten?

ENGELBREKT.

Hos fogden? Nej! Jag har upphört att jaga!

ERIK PUKE.

Jag tror att Engelbrekt själv har upphört!

Vänder sig för att gå; varseblir Styrbjörn.

Biskop Styrbjörn! Folkungafienden!

BISKOP STYRBJÖRN

blir sittande som förut med blickarne mot golvet.

ERIK PUKE.

En dag varder kommande, biskop Styrbjörn, då du önskade Svenska Folkungarne igen emot Danska Sköldungarne. Magnus Eriksson utrotade du från jorden, Magnus den gode som han kallas i Norge, och så fick vi Albrekt den onde i stället! Och hans avläggare!... Den saken ägnade du ditt liv, ett hundraårigt liv åt ett misstag! — Du ser också ut som ett misstag hela mannen!

BISKOP STYRBJÖRN

slår upp ögonen och stirrar förfärad på Erik Puke.

ERIK PUKE.

Ett sådant sant ord har du inte hört på hundra år, gamle narr!... Håll till godo! Går.

*

Engelbrekt och Styrbjörn skämmas först att se på varandra; därpå mötas deras blickar.

ENGELBREKT.

Det är för sant en giftblandare, Puken!

BISKOP STYRBJÖRN.

En led karl! Men... jag har haft tid lära mig att låta pölsesnack fara med vinden!...

ENGELBREKT.

Det är en riktigt led karl!

BISKOP STYRBJÖRN.

Tänk i alla händelser, vad ett ord, ett litet ord kan stinga!... Jag bryr mig sannsynligen inte ett grand om vad han... — Pauserar. — ja...

Söker förgäves ett nytt samtalsämne.

Vad var det vi talade om... Skulle du på festen hos fogden?

ENGELBREKT

förströdd och fast i den gamla fåran.

Hur sa du? Jakten?... Jag vet inte!

Förlägen tystnad.

När man som jag aldrig ofredat någon människa, synes det vara en billig begäran att man själv fick vara i ro! Inte sant?

BISKOP STYRBJÖRN misstänksam.

Menar du... att jag, som ju varit en stridens man, icke skulle ha rätt att vila?

ENGELBREKT.

Icke så menade jag! Mina tankar gingo åt ett annat håll.

BISKOP STYRBJÖRN efter en paus.

Vem är Bogislaw?

ENGELBREKT.

Konung Eriks syskonbarn!...

Vid fönstret, talar utåt.

Kom in ungdom och giv oss nytt vin på våra gamla läglar! — Kom strax!

*

INGEBORG och HARALD in från vänster.

ENGELBREKT.

Stig in barn! Hälsen biskop Styrbjörn!... Det är en storman, veten I! — Han var det som utrotade Folkungarne!

INGEBORG och HARALD
hälsa Biskop Styrbjörn med ett kort knäfall på ett knä.

BISKOP STYRBJÖRN.

Tack mina barn! Ja, det har Styrbjörn gjort, och det är hans enda berömmelse!

ENGELBREKT.

Icke enda! Ty han var sedan med om unionen! Jag stod bredvid honom i Kalmar kyrka, när konung Erik kröntes!... Var är Karl?

HARALD.

Han är hos sin mor!

ENGELBREKT.

Nå, Harald, berätta oss vidare från stora världen därute; du började så grant i natt!

HARALD.

I menar om jungfrun Johanna... som räddade sitt land från engelsmännen.

ENGELBREKT.

Ja, i sanning! — Har biskop Styrbjörn hört närmare om den underbara jungfruns sista öden?

BISKOP STYRBJÖRN.

Rykten och tal visserligen...

ENGELBREKT.

Här är ett ögonvittne... berätta Harald.

Engelbrekt sitter, Styrbjörn likaså. Harald blir stående, Ingeborg sätter sig senare så att hon kan se Harald mitt i ansiktet.

HARALD.

Som I sport, för långt sedan, hade Frankrike genom en förrädisk handling av den lastbara dronning Isabella och hertig Filip av Burgund blivit överlämnat åt engelsmännen. Konung Henrik V hade intagit Paris, och Frankrike var blivet en engelsk provins.

BISKOP STYRBJÖRN.

Det minns jag, men sen blev jag borta...

HARALD.

Karl VII låg overksam i Chinon nära Orléans, som var besatt av engelsmän, och det fanns inte en man i landet som ägde mod resa härsköld mot fienden... allt manfolk var liksom försoffat... då väckte Herren Gud — för att skämma ut männen, en kvinna, en fattig obetydlig flicka från Lothringen. Och Han utrustade henne med alla en stridsmans och härförares gåvor...

BISKOP STYRBJÖRN.

Nu minnes jag...

HARALD.

Johanna från Domremy intager Orléans, ledsagar konungen till Reims, där han krönes. Men när hon sedan vill leda belägringshären mot Paris... motarbetas hon av sin egen konung... och det som sedan följde är icke möjligt utreda eller förklara... Tillfångatagen av landsmän, utlämnades hon till fien-

den... och — jag var närvarande i Rouen, då hon efter en kort process blev levande bränd! Varför? Därför att hon velat befria sitt fädernesland!

BISKOP STYRBJÖRN.

Försynens vägar äro oss ofattliga! Johan Huss — jag minns det som i går — brändes på konciliet i Konstanz därför att han ville befria sitt land från Baalsprästerna. I sanning...

ENGELBREKT till Harald.

Du var i Rouen, sa du, när jungfrun brändes!

HARALD.

Jag var där, jag stod på en trappa, när bödeln tände eld på veden...

INGEBORG
reser sig med ett vilt skrik.

Nej! icke mer! Jag kan icke höra det!

ENGELBREKT
reser sig, går mot Ingeborg och tar henne i famnen.

Mitt älskade barn! Vad är det?

INGEBORG.

Jag såg det, såg... alltsammans såsom Harald velat skildra det!... Hur kan den gode Guden så löna en ädel handling?

BISKOP STYRBJÖRN.

Häda icke, barn! Det var törhända försynens vilja att de två landen skulle bli till ett... och den som går emot försynen, han blir bruten som en rö och kastad på elden...

ENGELBREKT eftertänksamt.

Styrbjörn har rätt...

BISKOP STYRBJÖRN.

Ett stort och nytt sekel har gått in... Söndringen och upplösningen av det gamla pågår... två påvar, som jäva och röja varandra, hade vi till nyss! Tre kejsare, som klöste varandra, sågo vi... i åns!... Här stundar nytt och stort! Den öron haver att höra, han höre!

ENGELBREKT till Harald.

Du kom över Danmark? Vad spordes?

HARALD.

Det må Karl förtälja!... Här är han själv!

*

KARL

in från vänster, klädd som väpnare i danska färgerna.

ENGELBREKT.

God dag, min son! — Har du sovit ut?

KARL.

Ljuvt att sova under min moders tak!

ENGELBREKT.

Skall du till fogden redan i dag?

KARL.

Jag är kallad i tjänst, oförtövat, och har brev från konungen att överbringa!

ENGELBREKT.

Så, så!... Nu känner du konungen bättre än vi här hemma!

KARL.

En huldsalig och nådig herre, vill det bästa, men har icke alltid lycka! Hastigt lynne, men fromt sinne! Av tacksamhet för vunnen seger över Holsteinarne gick han vallfärd till Jerusalem...

ENGELBREKT.

Så, så!... Ett härligt land det danska?

KARL.

Yndigt, min moders land! Där klänga rosor över varje bondes takås, och druvan ger frukt i herregårdshägn... Näktergalen sjunger om natten...

INGEBORG.

Ja, om natten, far, i månskenet...

ENGELBREKT.

Så, så!...

BISKOP STYRBJÖRN.

Jojo! Om natten sjunger näktergalen, men om morgonen kommer storken med någonting i näbben. Unga flickor ska akta sig för storken!

INGEBORG oskyldigt.

Inte är storken farlig!

HARALD förlägen.

ENGELBREKT.

Biskopen skämtar! Paus. Vart ärnar unge Harald efter detta?

HARALD.

Min far väntar mig... för att... ledsaga mig till Bordsjö...

ENGELBREKT.

Bondesläktens? Karl Knutssons farbror är visst hemma där?

HARALD.

Ja!

KARL.

Harald är ju liksom trolovad med en dotter i huset!

ENGELBREKT mörknar.

Såså!

INGEBORG slår ned ögonen.

HARALD förlägen, rodnar.

BISKOP STYRBJÖRN.

Är det Natt och Dag unge Haralds ätt?

HARALD.

Natt och Dag!

BISKOP STYRBJÖRN.

Då är han i släkt med Bonde förut... och med Sturarne följaktligen?

HARALD.

Ja!

BISKOP STYRBJÖRN.

Och med Folkungarne... något litet!

ENGELBREKT
söker slå bort saken, som är ömtålig.

Biskop Styrbjörn tycker inte om Folkungar, som I veten! Men unge Harald gör sig nog ett namn själv och en egen ätt!...

Ser ut genom fönstret.

Minsann tror jag inte Puken är tillbaka igen!

BISKOP STYRBJÖRN.

Nej, då går jag!

ENGELBREKT.

Han kom sig väl icke för med huvudfrågan som vanligt!... Till Styrbjörn. Gå icke! Stå, och slå! heter det!

BISKOP STYRBJÖRN.

Väl! Jag står!

*

VARG in.

Nu! Nu är ellen lös, herrar!

ENGELBREKT.

Vad säger du! Varg!

VARG.

Nu brinner det i knutarne!

*

ERIK PUKE in, häftigt.

ENGELBREKT till Varg.

Har du druckit, karl, eller mist förståndet?

ERIK PUKE.

Där har du't, Engelbrekt! Nu gäller det dina knutar! Och nu skall du höra mig, eller så sant det finns en rättfärdig Gud i himmelen! tar jag icke ner ditt hus! Ja du skall höra mig...

Slår i bordet med vildsvinsspjutet.

ENGELBREKT.

Tala! Vad har hänt?

ERIK PUKE.

Detta har hänt! Att en tysk har satt slagbom på allmänningsväg — på din väg och tar tull av vägfarande! Sex av dina smeder, som i går afton vägrade betala, blevo gripna och bundos vid pålar, där de som korsfästa rövare tillbragt halva natten! I dagbräckningen kommo tolv andra och befriade dem och så togo de ner konungens vapen som satt på stugan, Pommerska gripen, känner du den?

ENGELBREKT.

Det var illa handlat å ömse sidor!... Var det tull på vägen?

ERIK PUKE.

Jag gick nyss där fram och jag såg de sex pålarne...

Ingeborg, Harald och Karl växla blickar.

...med rep och spikar! Vad tycker du nu om din union?

ENGELBREKT.

Detsamma jag tyckt förut och alltid kommer att tycka! Men det hindrar icke att missbruken skola stävjas... och jag rider denna morgon redan till fogden för att klaga!

ERIK PUKE.

Och så undfägnar de dig med löften av luft som du slukar!

ENGELBREKT.

Varför klagar du inte själv?

ERIK PUKE.

Det vet du!... Den som inte har sopat för egen dörr! Ja!

ENGELBREKT.

Är det tull på vägen?

ERIK PUKE.

Ja, det är det, och det kommer beteskatt på allmänningen och det stundar nya gärder på gruvorna, som alla förklaras krono! Vasaller bli vi alla!

ENGELBREKT.

Vasaller?

ERIK PUKE.

Läntagare, på tyskt sätt. Konungen äger rikets jord; den, som sitter på jord, har den i län av konungen!

ENGELBREKT
vred, lägger handen på hjärtat.

Den, som äger svensk jord, är drott på sin jord!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är ont det här!

ENGELBREKT.

Ont är det, men vi skola gå fram med lämpor! Erik Puke, jag är icke din man, går icke dina vägar... men så långt rätt och fog sträcker sig är jag med! — Vänta mig nere i borgarstugan! — Biskop Styrbjörn, undskyll...

BISKOP STYRBJÖRN.

Engelbrekt, betänk väl vad du ämnar!

ENGELBREKT.

Det är gjort!...

ERIK PUKE.

Biskopen är rädd hans verk skall ramla och jordläggas... Går.

BISKOP STYRBJÖRN.

Han känner icke biskopen! Går.

ENGELBREKT.

Ingeborg, mitt barn! Hör ett ord!

Han viskar till henne och hon går.

Karl, stanna hos mig!... Harald! bliv kvar vår gäst, så länge mitt hus är dig behagligt!

HARALD.

Icke för länge!

ENGELBREKT.

Så länge dig lyster!

HARALD går.

*

Engelbrekt och Karl mitt på scenen. Varg orörlig vid dörren.

ENGELBREKT till Varg.

Befall sadla min häst, svarta hingsten, och få två man på fötterna!

VARG dröjer; ser fånig ut.

ENGELBREKT.

Vad dröjer du?

VARG går fort.

*

KARL.

Förlåt, fader, är det icke trälen, som skulle hängas för rån en gång?

ENGELBREKT.

Jo, det är!... Jag förlät honom, och sedan dess är han min bästa man och min trognaste! — Sitt min son!

Sätter sig i högbänken.

KARL sätter sig vid långbordet.

ENGELBREKT.

Karl! Du har nog hört... sedan länge redan att allt icke är som sig bör i vårt land; att berättigade klagomål låtit höra sig och oberättigade också. Som oftast sker, kastar man skulden på konungen och numera även på unionen... vet du det?

KARL.

Du har ju själv klagat en gång, fader, och vår hulde, nådige konung gav genast efter.

ENGELBREKT

ser ut som om han icke just ville ha det svaret.

Konungen kan vara en nådig och välmenande herre...

KARL.

Om han kan... det vet jag bäst som tjänat hans person, och jag tror att det mesta missnöjet här hemma är oberättigat och framkallat av avund mot de danske.

ENGELBREKT

bragt ur fattningen då han hör att hans avsikt missförstås.

Ja, men det var icke dit jag ville komma!

KARL.

Jag vet dina tankar, far; du fruktar att se en resning, som skulle kunna bringa det stora föreningsverket på fall, men det behöver du ej frukta, ty vi äro starka nog att hålla det vid makt!

ENGELBREKT.

Vi? — Vilka vi?

KARL.

Vi danskar!

ENGELBREKT misstämd.

Du bär de danska färgerna därför att du tjänar, men glöm icke att du är svensk!

KARL.

Min mor är danska och min fars ätt följde Dannebrog under Waldemar Seier!

ENGELBREKT.

Så, så!... Jag fruktar, min son, att detta samtal bör förkortas!... Vill du blott lova en sak: att vad som än sker, vilka stormar än väckas, bliv aldrig drottsvikare, och rör icke vid föreningen, som din far offrat ett långt liv.

KARL.

Jag drottsvikare? Aldrig, så sant mig Gud hjälpe och Erik Helig, konung!

ENGELBREKT.

Glöm icke den eden, även om...

KARL.

Om vad?

ENGELBREKT.

Om du skulle få se, den närmaste framtiden... mindre motsvara de förväntningar... vi en gång...

Döljer ansiktet i handen.

KARL.

Du letar orden, far!

ENGELBREKT.

Jag letar i framtiden... men jag ser ingenting... bara töcken... Tystnad. Karl! Jag rider nu till fogden, Jens Eriksen... för att söka avstyra... Paus. Du skall stanna hemma här... och... Paus. Karl, för an vid föreningsfesten med folket... lugna sinnena... traktera efter förmåga... tala till dem och säg: att allt skall bli gott... Reser sig.

KARL.

Vad står oss före?

ENGELBREKT.

Det vet ingen — mer än Gud!

KARL.

Vill du taga din rustning på?

ENGELBREKT.

Icke än!... Karl, vad vet du om Harald Månsson?

KARL.

Endast allt gott!

ENGELBREKT.

Se efter din syster!

KARL.

Harald har lovat sin tro åt en annan, så att där är ingen fara.

ENGELBREKT

Så, så!

KARL.

Man har visserligen sett tro och loven svikas... men Harald är icke en sådan!

ENGELBREKT smärtsamt.

En sådan!...

KARL.

Det förtäljes att hans far, riddaren Måns Bengtson, blev sviken av sin ungdoms brud...

ENGELBREKT obehagligt berörd.

Farväl, Karl!

KARL.

Lycka på färden, far! När ses vi igen?

ENGELBREKT.

Jag kan icke säga't!... Giv mig din hand, min son!

KARL räcker handen.

ENGELBREKT
trycker hans hand och förblir stum.

KARL med tårar i rösten.

Vad är det, far? Vad är det?

ENGELBREKT.

Jag vet inte! Går.

AKT II.

Scenen föreställer borggården till fogdens slott. Till höger en väldig portgång med järnportar.

Till vänster små fönster och nedgång till köket. Därinvid halsen till vinkällaren.

Fondmuren är genombruten av en ingångsdörr med stentrappa, försedd med balustrad och bänkar.

Till vänster om ingången är en kolossal balkong med öppna fönsterdörrar inåt matsalen.

Mitt på gården är en öppen romersk brunn med bänkar i hemicykelform av skulpterad sten.

I den öppna matsalen ser man druckna gäster kring ett dukat bord med blommor, kandelabrar, vinkannor etc. En narr synes göra trollkonster och belönas med brarop, skrattsalvor och handklappningar. Däremellan höres musik; med oranger och blommor, vinglas och småbröd kastas boll vid bordet. Ärkebiskop ARENT CLEMENTSEN håller första planet jämte JENS ERIKSEN (Jösse Eriksson).

I portgången synes folk åskåda orgien. En grupp unga flickor i ljusa kläder främst. I hopen synes VARG med en kolossal järnstång i handen.

I kökstrappan synas KOCKAR och KÖKSPOJKAR; utanför källarhalsen ligga vinfat, som tappas på kannor av MUNSKÄNKAR och SVENNER.

På gården vandra KARL KNUTSSON BONDE och KRISTIERN NILSSON VASE längst fram på scenen, utan att vilja se åt matsalen. ERIK PUKE och MÅNS BENGTSSON sitta vid brunnen. ENGELBREKT står barhuvad vid brunnen och betraktar det målade vapnet ovanför: överst en krönt röd grip i silverfält (Pommern); därunder en stor sköld

med Danmarks vapen: tre blåa »leopardiserade» lejon på guld; därjämte i miniatyr Sveriges vapen, tre kronor i guld på blå botten, samt Norges vapen, ett stående lejon i guld med silverbila på röd botten.

ERIK PUKE till Engelbrekt.

Där har du din union, Engelbrekt, i levande bild. Pommerska gripen överst, Danmarks blå lejon i mitten, under: Sverige och Norge i utkanten!

ENGELBREKT
vänder sig mot Puke, men säger ingenting.

ERIK PUKE reser sig.

Och därinne! I tre dagar och tre nätter har man ätit och druckit...

MÅNS BENGTSSON.

Skrik inte!

ERIK PUKE.

Jo, jag skall skrika!... och Svea rikes ärkebiskop är r e x b i b e n d i... Han har inte haft kläderna av sig på tre dygn, utan sovit på en stol vid bordet...

MÅNS BENGTSSON.

Skrik inte!

ERIK PUKE.

Romerska kejsardömets sista dagar... romerska påvedömets kanske!... ty konciliet i Basel pågår med sin räfst!

ENGELBREKT
vänder sig åter mot Puke, utan att säga något. Därpå ställer han sig att betrakta uppträdet ini matsalen.

MÅNS BENGTSSON.

Det är ruttet alltihop! Men de, som ha det bra, håller för näsan och vänder sig bort!

ENGELBREKT
vänder sig till hälften mot Måns Bengtsson såsom för att svara, men underlåter.

ERIK PUKE.

Se på Karl Knutsson och Kristiern Nilsson Vase, är de inte som två vittnen, vilka kunna svärja att de ingenting sett!

MÅNS BENGTSSON giftigt.

Det finns de som se, men göra sig döva! — Det är de största luvarne!... Breda i ryggen, korta om huvet, och ha långa fingrar!

ERIK PUKE.

Tyst, Måns Bengtsson! Frid i borgen!

MÅNS BENGTSSON.

Frid! sa Puken!

ERIK PUKE.

Frid mellan vänner, strid mellan fiender!

MÅNS BENGTSSON.

Skilj mig åt vänner och ovänner!

ERIK PUKE.

Kommer en dag!

*

EN TRUMMARE
ut på balkongen, slår på trumman.

JENS ERIKSEN
(Jösse Eriksson) ut på balkongen; han är röd i ansiktet, med håret på ända, och ser försupen ut. Ropar i händerna som i en lur.

Kommen och dricken, go' herrar!

Karl Knutsson vinkar med handen till tecken att han förstått; Kristiern Nilsson låtsas icke ha hört. Engelbrekt förblir oberörd, osedd bakom brunnen. Erik Puke vänder ryggen till. Måns Bengtsson tittar ner på marken.

JENS ERIKSEN som förr.

Drickom, drickom, drickom! Ej!

Han får intet svar.

Dumme svenske!

Rörelse i portgången. Varg stöter sin järnstång i stenläggningen.

JENS ERIKSEN vred.

Är det någen tale därhenne?

VARG.

De' va' en rälig en!

EN AV FOLKET
i portgången, skrattar.

JENS ERIKSEN som icke hört.

Dumme fän! Går in.

*

ERIK PUKE
fram till Karl Knutsson.

Hörden I?

KARL KNUTSSON kort.

Nej!

ERIK PUKE till Kristiern Nilsson.

Tåler I det?

KRISTIERN NILSSON.

Vilket?

Återtager vandringen med Karl Knutsson.

MÅNS BENGTSSON till Puke.

Det är en godmodig man, fogden.

ERIK PUKE.

Nej, det är en ondsint, bakslug, elak, hämndgirig man, fogden. Han hade druckit nu, men han kommer igen!... Och folket, de står och grinar nu, men de kommer också igen!

KRISTIERN NILSSON
till Karl Knutsson.

Vi måtte törhända tala till de andra gästerna. Vår avskiljdhet kunde sannsynligvis väcka ovilja eller så att säga göra dem gramse...

KARL KNUTSSON.

I har rätt, Kristiern Nilsson!

De nalkas de vid brunnen stående.

KRISTIERN NILSSON
till Måns Bengtsson.

Nå, frände, det spörjs att sonen kommit hem.

MÅNS BENGTSSON.

Att han är på hemväg, väl!

KRISTIERN NILSSON
till Karl Knutsson.

Sade icke Bonde att Harald var hemkommen, och att han gästade Engelbrekt?

KARL KNUTSSON.

Jo väl, jo, jag har det av Engelbrekt själv!

MÅNS BENGTSSON.

Hos Engelbrekt? Och icke hos mig? Guds död!

ERIK PUKE.

Jag såg sonen där i dag morse tillsammans med skön Ingeborg, det skall väl ingen hemlighet vara!

MÅNS BENGTSSON.

Allt går till Engelbrekt, lockat eller olockat!

ERIK PUKE.

Stilla!

KRISTIERN NILSSON.

Tillgiv, Måns Bengtsson, jag visste icke med mig, att jag skulle vidröra ett för edert sinne så... hur skall jag lägga mina ord?

MÅNS BENGTSSON.

Lägg dem inte alls, låt dem stå för sig själva och stå själv bakom dem, för en gång!

KARL KNUTSSON.

Hören, god vänner! Unge Harald skulle förbi Engelbrekt för att komma till sitt hem... Och nu till hade han råkat hjälpa de unga till rätta på resan... det sägs han räddat livet på jungfru Ingeborg!

MÅNS BENGTSSON.

Har han räddat livet... på Ingeborg?

KARL KNUTSSON.

Nå vad så? Det måtte han väl fastän trolovad med... ja, Kristiern Nilsson vet kanske inte att vi Bonde skall befryndas med Natt och Dag?

KRISTIERN NILSSON försiktigt.

Det var mig fuller okänt!

*

Skrik och oväsen inifrån matsalen.

JENS ERIKSEN
ut på balkongen, ropar i händerna.

Kommen här, god herrar, Arnold vil danse!

KARL KNUTSSON.

Väl, väl!

JENS ERIKSEN.

Danse på bor'et!...

ERIK PUKE till herrarne.

Ärkebiskopen skall dansa?

JENS ERIKSEN.

Kom fort, fort! Går in igen.

*

KRISTIERN NILSSON vänder sig bort.

KARL KNUTSSON likgiltigt.

Det är förskräckligt!

MÅNS BENGTSSON reser sig.

Dä' må jag se!

ERIK PUKE.

Gå icke, Måns Bengtsson! — Vill du se Margaretadagen så firad, och föreningsdagen, Engelbrekt?

KRISTIERN NILSSON
fram till Engelbrekt.

I har icke väl valt tillfället för allvarliga samtal med fogden!

ENGELBREKT.

Jag har icke valt — nöden trängde!... Kristiern Nilsson, I har hört vad som timat förleden natt?

KRISTIERN NILSSON.

Nej!

ENGELBREKT.

Ett övervåld, som icke må...

KRISTIERN NILSSON.

Men tiden och platsen, Engelbrekt, äro illa valda; när människor äro i begrepp att förströ sig, så kan man ju icke komma och avhandla angelägenheter av art och natur...

ERIK PUKE.

Gode herrar, är det icke en skam att folket skall åse vår förnedring i svenska kyrkans primas och konungens företrädare? Önsken I, så stänger jag porten?

ENGELBREKT och KRISTIERN NILSSON tiga.

KARL KNUTSSON.

Gören icke det, Erik Puke! Gårdsrätt och porträtt är borgherrens!

ERIK PUKE.

Se nu!

*

KASTELLANEN
kommer ut från den lilla dörren till höger om trappan, och går fram till portgången. Stannar framför en knape, som han tar i kragen.

Kom du, ska du få!

KNAPEN.

Vad är det?

KASTELLANEN.

Du grinte, du!

ERIK PUKE fram.

Rör honom inte! Det är min sadeldräng!

KASTELLANEN.

Han har visat vanvördnad mot riddaren!

ERIK PUKE.

Och han hade rätt!

KRISTIERN NILSSON, KARL KNUTSSON, ENGELBREKT, MÅNS BENGTSSON,

på en gång med ett anskri.

Puke!

VARG.

Det var jag som grinte, för han var för rälig!

KASTELLANEN.

Vem är du, och beväpnad?

VARG.

Det är inge vapen, det är en göt!

ENGELBREKT.

Det är *min* karl!

KASTELLANEN.

Engelbrekts väpnare!... Kom, ska du mista huden!

VARG lyfter järnstången.

ENGELBREKT.

Stilla, Varg!

KRISTIERN NILSSON mot portgången.

Nu rider jag hem! Ut.

KARL KNUTSSON.

Jag följer! Ut.

ERIK PUKE.

Jag stannar!

ENGELBREKT till Kastellanen.

Lös mannen, jag borgar för honom och hans förseelse, om det var någon, vilket skall utrönas.

KASTELLANEN.

Kann nit!

ERIK PUKE.

Där kom tysken!

ENGELBREKT till Kastellanen.

Än en gång, giver mannen lös, han har intet ont menat, men hans förståndsgåvor äro mindre...

KASTELLANEN.

Ein dummer Schwede! Nit wahr?

ENGELBREKT vred.

Då återstår endast detta! — Varg, lös dig! Gå dit du vet! Kom igen så fort du kan! Gud vare med dig — och oss alla!

VARG
sliter sig och skyndar ut genom portgången.

*

KASTELLANEN
blåser i ett horn; järnportarne stängas.

Nu släppes ingen ut!

Går tillbaka genom lilla porten.

ERIK PUKE fram till Engelbrekt.

Min hand, Engelbrekt!

ENGELBREKT räcker båda händerna.

Så skulle det ske!...

MÅNS BENGTSSON

som stått och betraktat uppträdena i matsalen, kommer nu ner på scenen.

Vad har hänt?

ERIK PUKE.

Det som måste! Engelbrekt har trotsat fogdens kastellan... Kastellanen har gått med angivelsen — om en stund skall det spörjas om vi äro fångar eller ej!

MÅNS BENGTSSON.

Har Engelbrekt gjort det? Ho ville tro honom om det?

ENGELBREKT.

Du vill aldrig tro mig om något gott, du, därför att jag en gång nödgats göra dig orätt!

MÅNS BENGTSSON.

Det har jag glömt; och du borde icke kränka mig med påminnelsen!

Nu stängas dörrarne till matsalen och luckor skjutas innanför. Gården är numera endast upplyst av månen och skenet från köket.

ERIK PUKE.

De börja skämmas!

MÅNS BENGTSSON.

Och med skäl! Fogden tog in med våld bygdens flickor!

ENGELBREKT vred.

Med våld?... Med våld?...

MÅNS BENGTSSON.

Ja, trädgårdsvägen!

ENGELBREKT.

Herre, straffa dem från din himmel!

ERIK PUKE.

Ske alltså!

MÅNS BENGTSSON.

Det sägs att de har fångar i källarne...

ENGELBREKT.

Här nere?

MÅNS BENGTSSON.

Ja, och det är vatten i källarne efter det är brunn i gården och vatten i slottsgraven!

ERIK PUKE.

Vad är det för fångar?

MÅNS BENGTSSON.

De sitter där under grundgluggarne... jag kunde höra dem nyss läsa böner...

ENGELBREKT.

Jag önskade jag vore härifrån... detta näste!

ERIK PUKE.

Nu äro vi fast instängda!

ENGELBREKT.

Om vi kunde vinna tid... Vill Måns Bengtsson tala när fogden kommer ut... han är väl snart här... jag är icke ordets man...

MÅNS BENGTSSON.

Du känner min tunga, Engelbrekt... den står till ditt förfogande...

*

JENS ERIKSEN och ARENT CLEMENTSEN
komma ut på trappan.

JENS ERIKSEN
skuggar med handen.

Löpte de svenske herrarne. De löper alltid de svenske!

ARENT CLEMENTSEN.

Jag tränger till luft! Syns de jeg dricker for meget, Eriksen?

JENS ERIKSEN.

Inte kan en dricke for meget!

ARENT CLEMENTSEN.

Det är nog så oartigt av de svenske herrarne att gå från gästabud utan att tacke for mad. Men det är också ene lurkar.

JENS ERIKSEN.

De fege hundarne... det är köter allesamman... göar, men bider icke... Står där icke några vid brunden?

ARENT CLEMENTSEN.

Jo men!

JENS ERIKSEN.

Nu ska vi se!

De ha kommit ned för trappan. MÅNS BENGTSSON går emot dem. ENGELBREKT och ERIK PUKE stå osedda bakom brunnen. ARENT CLEMENTSEN sätter sig på trappans nedersta steg och sover snart upprätt; fasansfull, men ej löjlig.

MÅNS BENGTSSON.

Jens Eriksen...

JENS ERIKSEN.

Javäl!

MÅNS BENGTSSON.

Det synes er sannolikt förnärmande att några av herrarne avlägsnat sig.

JENS ERIKSEN.

Slätt icke!

MÅNS BENGTSSON.

Men det berodde av deras ovilja att se svenska kyrkans primas...

JENS ERIKSEN.

Vad kan det vara! Jag fattar icke. Arent Clementsen är en förtjänt man, en framsynt man, som brutit med föråldrade traditioner och han verkar i samma rättning som tidsandan, vilken funnit sitt uttryck vid Baselkonciliet, som nu pågår... jag vore frestad kalla honom en kyrkans...

MÅNS BENGTSSON avbryter.

Står han emot kyrkoläran, skall han träda ut, och från bålet förkunna sina tvivel, eljest är han en charlatan och en marknadsgycklare.

JENS ERIKSEN.

Jaså?

MÅNS BENGTSSON.

Paulus säger visserligen att biskopen vare gästgivare, men därmed menar han icke att han skall hålla krog och jungfruhus, icke heller att han skall vara sjörövare. Johannes Gerkinsson, som konung Erik nyss påtrugade oss, var en arg bov, en ockerkarl och kvinnorövare, och han blev också ihjälslagen av sina församlingsbor...

JENS ERIKSEN.

Varför säger I mig detta?

MÅNS BENGTSSON.

Därför att I skall höra detta... Men så ha vi andra saker också, som I skall höra!

JENS ERIKSEN.

Skall jag? Befaller I här?

Lägger handen på svärdet.

Guds död, karl!

MÅNS BENGTSSON
lägger handen på sitt svärd.

Hötter I, slår jag!

JENS ERIKSEN.

I konungens borg?... Ropar. Till vapen, männer! Alle man på murarne! Bågskyttar, pikenerare, stockeknektar! I vapen!

I köksdörren och Kastellanens port synas bågskyttar. Måns Bengtsson, Erik Puke och Engelbrekt se uppåt taken och bli försagda vid åsynen av de beväpnade männen.

*

ENGELBREKT fram till Jens Eriksen.

Jens Eriksen! Hör ett ord med sans och ro?

JENS ERIKSEN.

Ja, lägg ner vapnet!

ENGELBREKT.

Det gör jag icke!... Jens Eriksen, det är icke frågan om biskopen är en dravelsman eller ej, ty han kan skickas bort; det rör sig icke heller om I tar tull på landsvägen, pålar andras gårdsfolk eller lägger skatter på svenska gruvor, det skall rikets råd döma bort! Men det är frågan om detta...

Pekar på sköldarne ovan brunnen.

... om föreningsvapnet, om pommerska gripen skall spänna klorna i lejonen och om de svenska tre kronor skola ligga under danska lejonen i stället för vid sidan!

JENS ERIKSEN.

Lägg ner vapnet! I ären fångar!

ENGELBREKT.

Nej!

Viskar till Erik Puke, som går till porten att lyss.

Nej, Jens Eriksen, den stora föreningstanken är förfalskad; med lögner och försåt har I smugit som rävar på ärlige, ordhållige, godtrogne svenske män...

JENS ERIKSEN kommenderar.

Spänner bågarne!

BÅGSKYTTARNE spänna.

ENGELBREKT.

Det skrämmer ingen!...

ERIK PUKE

lyssnande vid porten; vinkar åt Engelbrekt.

JENS ERIKSEN.

Läggen an med bågarne!

ENGELBREKT

fram mot Bågskyttarne vid köket.

Svenske män, skjuter I på landsmän?

BÅGSKYTTARNE dröja.

ENGELBREKT.

Ären I svenske?

BÅGSKYTTARNE.

Ja, vi äro!

ENGELBREKT.

Vem är mästerskytten?

FRÅN BÅGSKYTTARNE.

Nigels från Noraberg!

ENGELBREKT.

Nigels?... Känner du mig?

NIGELS.

Engelbrekt Engelbrektsson!

ENGELBREKT.

Kände du min far?

NIGELS.

Jag kände honom!

ENGELBREKT.

Och min mor?

NIGELS.

Gud välsigne hennes minne!

ENGELBREKT med djup rörelse.

Vid deras minne, vid allt vad oss är kärt, vid land och strand, för far och mor, för hus och härd... skjut ner den gripen!

NIGELS

tre steg fram, skjuter på gripen ovan brunnen; gripen träffas och faller ned med ett brak.

Ett, två — och tre!

ALLA utom Jens Eriksen.

Bra, Nigels!

JENS ERIKSEN.

Förräderi, drottsvek!

Till Skyttarne vid Kastellanens port.

Lägger an, karlar!

ERIK PUKE

fram till Engelbrekt, pekar på stora porten, som visar en röd rund fläck, vilken växer i storlek.

ENGELBREKT

fram till Jens Eriksen och tar honom i nacken.

Borgen brinner, ser du! Släpp ut fångarne du har i källarn eller kommer du i elden!

JENS ERIKSEN.

Eld! Det brinner! Hjälp!

BÅGSKYTTARNE

ropa: »Eld» och försvinna.

ENGELBREKT.

Var har du fångarne?

JENS ERIKSEN

vill slita sig och springa ut genom köket.

Släpp mig! Hjälp Jesus! Vi brinner inne!

ENGELBREKT.

Släpp ut fångarne först! Var har du dem?

JENS ERIKSEN.

Jag giver fångarne fanen! Låt mig gå!

ERIK PUKE.

Kast'en i brunnen!

MÅNS BENGTSSON.

I elden me'n!

JENS ERIKSEN

antyder Kastellanens port.

Dä' är där! Den vägen!... Släpp mig!

ERIK PUKE

leder Jens Eriksen ut genom Kastellanens port.

Du ska me!

Det slår tre slag på stora porten.

ENGELBREKT ropar.

Varg! Släck av! Det är nog!

Ut genom Kastellanens port.

MÅNS BENGTSSON ut samma väg.

Engelbrekt! Alltid Engelbrekt först!

*

ARENT CLEMENTSEN

som sovit på trappan, vaknar nu och gnuggar sig i ögonen.

... Jag tror jag har sovit! Och jag drömde om eldsvåda... det betyder kärlek! Skriker. Kvinnor! Jag vill ha kvinnor!...

Ser sig omkring och blir skrämd.

... Är det någon här?

Får sikte på stora järnporten, på vilken nu en glödröd rund fläck synes.

... Jag tror att solen redan gått upp... — Nalkas porten. — men månen skiner ännu... Är det solen eller är det icke?... Paus. Nej, det är en... glödande port! Ryter. Helvetets port!

Ryggar och söker en utgång, men i köksdörren synes också ett rött sken.

Och denna hetta! Var är jag kommen?

Irrar omkring gården.

Jag tar eld! Jag brinner opp! Lägre. Som en kättare på bålet! Lägre. Som Johan Huss... Ryter. Vad har jag gjort? Vad jag kunnat; och det onda kom icke från mig utan från mitt kött — och det har jag ej gjort själv. Ho ville mig förlossa ifrån

denna syndens kropp, då jag bad, bad, som barn, som ung, som man, som gammal? Ingen!... Jag hatade detta köttfängelse, där min ande satt fången, jag gisslade det och pinade det, jag hade stunder då jag längtade att få komma i elden och känna hur anden lyfte mot höjden som den vita falaskan efter den sura veden! Är detta jag, jag, denna svettiga, illaluktande köttmassa, med läggar, sidor, bogar... och detta kött har min själ hatat och hatar än! Jag hatar dig, kropp, som vågar bära mitt namn, som mänskorna förväxlat med Arent Clementsen... Du var min fiende, du förnedrade mig, du, du och ingen annan! Men nu skall jag hämnas, jag skall pina dig, jag skall njuta av din pina och sedan... frihet!... O Herre Jesus annamma min anda och må min kropp bliva till jord igen, varav han kommen är!

Han går med armarne i kors över bröstet in i det brinnande köket.

I en av Norabergets gruvor. Eld brinner på härdar, smeder smida vapen och pilar.

MÅNS BENGTSSON
står vid en härd och stirrar i elden.

SMEDERNA sjunga vid arbetet.

»Farväl, farväl, du borg så god
och så de gröna vallar!
Nu är ditt gull i sand och mull
och ben och huvudskallar.»

*

ERIK PUKE

in; fram till Måns Bengtsson.

MÅNS BENGTSSON.

Slutligen!... Berätta!...

ERIK PUKE.

Som du själv erfor, sattes eld på borgen av Varg! Fångarne som funnos instängda i källrarne, voro Engelbrekts sex smeder, som tagit ner bomvaktarens stuga. Dessa jämte Varg släckte elden, men biskopens lik hittades förbränt nere i köket. Sedan kom folk till, och borgen fick svensk besättning. Därpå drog Engelbrekt omkring och samlade män. Tio slott ha i denna stund tagits och hela landet är i lågor.

MÅNS BENGTSSON.

Och Jens Eriksen?

ERIK PUKE.

Han är fånge!

MÅNS BENGTSSON.

Har du sett Harald, min son?

ERIK PUKE.

Han sitter kvar på Engelbrekts gård — och tilltros vara intagen i jungfru Ingeborg!

MÅNS BENGTSSON.

Helvete! Har han brutit sitt löfte till Karin Bonde?... Allt går till Engelbrekt! Engelbrekt först, Engelbrekt sist!

ERIK PUKE.

Och med rätta!... Såg du ej hur anden fattade den lille mannen så han blev stor; den trötte fick nya

krafter, den betänksamme kastade betänkligheterna — och nu är han rikets första man.

MÅNS BENGTSSON.

Kanske blir riksföreståndare...

ERIK PUKE.

Varför icke?

MÅNS BENGTSSON.

Eller får en krona?

ERIK PUKE.

Dit ävlas han ej!

Paus.

MÅNS BENGTSSON.

Är du ärelysten, Puke?

ERIK PUKE.

Måttligt! Jag är född att tjäna, en stor sak och en stor man!

MÅNS BENGTSSON.

Vart tog Varg vägen?

ERIK PUKE.

Han gick med de sex garparne till Uppsala för att hämta Sankt Eriks banér.

MÅNS BENGTSSON.

Det var ett dagsverke!

ERIK PUKE.

Engelbrekt är snart här!

MÅNS BENGTSSON.

Må han komma!

SMEDERNA sjunga.

»Vi klage det alle
för herrar och välde
och för utländske städer,
vad Sverige är skedd
med svek och falskhet,
som daner fara med,
svenske män, I akte det än,
när I hören det kvädas.
Bättre är dö
i elden röda
än ärelös leva,
tron satte sig pant,
de sade icke sant;
slikt pläga daner bedriva.
Svenske män
I vakten eder än
för brev de skriva.»

*

BISKOP STYRBJÖRN
in, i rustning, med nedfällt visir. Fram till Erik Puke.

Känner I mig?

ERIK PUKE.

Nej, för visso icke.

BISKOP STYRBJÖRN slår upp visiret.

ERIK PUKE.

Biskop Styrbjörn!

BISKOP STYRBJÖRN.

Nu känner I biskopen!... Giv hand, Puke!

ERIK PUKE.

Hand och sinne!

BISKOP STYRBJÖRN.

Nu skola griparne utrotas från jorden, men det blir karlatag, och ännu är ej tider ropa hej!...

ERIK PUKE.

Vad spörjes nytt?

BISKOP STYRBJÖRN.

Konungen är på väg till Stockholm med en flotta; man har skönjit honom i Kalmar sund.

ERIK PUKE.

Det betyder krig, icke längre uppror!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det ligger i Engelbrekts hand!

MÅNS BENGTSSON.

Engelbrekts?

BISKOP STYRBJÖRN.

Ja, emedan försynen givit honom Sveriges öde i händerna!... Här är han själv!

*

ENGELBREKT in.

ALLA utom Måns Bengtsson.

Hell Engelbrekt!

ENGELBREKT.

Hell Sveriges folk! Sveriges tåliga, plikttrogna, goda folk!

BISKOP STYRBJÖRN.

Och nu?

ENGELBREKT.

Nu går jag vår konung till mötes och återlämnar i hans händer de slott, som hans otrogna gårdsfogdar förfarit!

BISKOP STYRBJÖRN.

Går du till Pommeranaren, menedaren, tyrannen?

ENGELBREKT.

Nej, till unionskonungen, som jag svurit trohet. Jag blir aldrig drottsvikare och jag bryter icke ner föreningsverket, som jag ägnat mina krafter genom ett helt liv!

ERIK PUKE.

Engelbrekt, förråder du oss? Går du att utlämna våra borgar och fästen åt fienden?

ENGELBREKT.

Åt konungen, min herre, och er!

ALLA.

Engelbrekt!

ENGELBREKT.

Ja, god vänner! Jag kan icke ta till vapen mot mig själv utan att förgås!

BISKOP STYRBJÖRN.

Tänk på Käplingemorden!

ALLA.

Käplingemorden!

ERIK PUKE.

Tänk på unionen, och betänk att konung Erik svikit föreningen, när han arbetar för tysk tronföljd!

BISKOP STYRBJÖRN.

Eller Vendisk! Bogislaw är icke ens tysk!

ENGELBREKT.

Tronföljden blir en fråga efteråt, och där skall jag vara med. Börjom med fogdarne, sen få vi se!

BISKOP STYRBJÖRN.

Sen är för sent! Vi ha sett det förr!... »Svenske män, I vakten eder än för brev de skriva!»

SMEDERNA.

»Svenske män, I vakten eder än!»

ENGELBREKT.

Då skiljas våra vägar!

SMEDERNA.

Bort det!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det finns plikter, Engelbrekt, plikter mot det hela, mot folk och rike! Det är icke du ensam, som tagit slott och borgar!

ERIK PUKE.

Riket behöver dig, ty endast du kan samla! Söndra kunna alla!

ENGELBREKT.

Skall det offras människor? En människa? Skall jag? Väl! Tagen mitt liv! Min odödliga själ fån I ej!

BISKOP STYRBJÖRN.

Liv och själ, av den som fått kallelsen! Minns profeten Jona, som ville sticka sig undan, när Herren kallade! Han ville dölja sig i havets djup, men han drogs vid öronen och ställdes på sin plats!

ENGELBREKT.

Och om han toge skada till sin själ...

BISKOP STYRBJÖRN.

»O, människa, ho äst du, som vill träta med Gud!»

ENGELBREKT.

Hören, vänner och I, gott folk! Jag är icke den man I söker! Jag är ingen Gideon...

BISKOP STYRBJÖRN.

Josua är du, Herrans Josua, för vilken murarne ramlat...

ENGELBREKT.

Jag har felat...

BISKOP STYRBJÖRN.

Det ha vi alla!

ENGELBREKT.

Jag har endast arbetat under tanke på mitt pris!

BISKOP STYRBJÖRN.

Mänskligt, alltså förlåtet!

EN SMED

in från fonden, faller på knä.

Engelbrekt, övergiv oss icke!... Nya tidender ha inlupit!... Konungen har landat i Stockholmsskären och plundrat eget land!

ENGELBREKT.

Eget land!

SMEDEN.

Han hotar hänga och bränna alla som klagat. Hör oss, hör mig! Jag har stått bunden vid en

påle genom en dag och en natt; dagens sol brände mig, nattens frost tog bort mina fingrar, att jag icke kan bära ett vapen mer... min... hustru, min dotter fördes till fogden...

ENGELBREKT.

Det är nog! Res dig!... Du var med att tända fogdeborgen?

SMEDEN.

Tända kunde jag icke, men jag blåste på de första nävrarne!

ENGELBREKT.

Har du sett Varg?

SMEDEN.

Han är utanför i gången... och han bringar er Sankt Eriks baner.

ENGELBREKT.

Han ensam har gjort det underverket?

SMEDEN.

Och vi sex!

ENGELBREKT.

Vid Gud, eder tro är stor! Ske alltså det som skall ske!

ALLA.

Hell Engelbrekt!

*

VARG och FEM SMEDER
in med Sankt Eriks banér, höljt i ett vitt siden.

VARG
överlämnar banéret till Engelbrekt, som räcker det åt Biskop Styrbjörn.

ENGELBREKT.

Varg, du var träl, nu är du fri! Och som fri man må du bära vapen!

VARG på knä, utom sig.

Fri?

BISKOP STYRBJÖRN.

Engelbrekt, giv alla fria! Alla svenska män, ty de förtjäna det!

ENGELBREKT.

Med Gud och Sankt Erik, konung!

BISKOP STYRBJÖRN slår ut banéret.

ALLA.

Med Gud och Sankt Erik, konung!

SÅNG.

När sången börjar, smyger Måns Bengtsson ut, efter att hela scenen ha antytt sitt missnöje med Engelbrekt.

»Helig Erik, kungars prydnad,
stridsman god i Kristi lydnad,
våra böners milda tolk
vid Guds tron att oss förlåta
synderna dem vi begråta,
o var huld ditt Svea folk.»

AKT III.

Engelbrekts hem från akt I. Två stora klädeskistor stå mitt på golvet med uppslagna lock.

En slända står nere på scenen vid långbordets ända. En samling vapen vid dörren.

HARALD och INGEBORG komma utanför det öppna fönstret, stanna och se in i rummet. De synas i sättet ha uppnått en viss förtrolighet, vilken endast antydes med blickar.

HARALD.

Vad vilja klädeskistorna framme där?

INGEBORG.

Det är väl till far!

HARALD.

Far väntas ju hem i dag!

INGEBORG.

Far?

Ordet följes av en blick.

HARALD.

Din far förstår sig!

INGEBORG.

Jag hör så gärna namnet Engelbrekt, som nu går välsignat kring land och strand. — Man berättade mig i dag, att folket blottar sitt huvud, när

de nämna hans namn, likasom för konungen. Och de kalla hans hemfärd för Eriksgatan!

HARALD.

Du är en konungadotter, Ingeborg, och mer, ty Engelbrekt är i denna stund mer än konungen.

De gå in i rummet och sätta sig vid sländan, där Ingeborg börjar arbeta.

INGEBORG betraktar kistorna.

Det är mors kläder!

HARALD.

Hon ärnar då pynta sig för att rida emot Engelbrekt!

INGEBORG.

Mor är så tyst nu om tider!

HARALD.

Kärleksfull var hon aldrig, men det var icke hennes kynne...

INGEBORG.

Mor har alltid haft sina tankar för sig.

HARALD.

Ingeborg!... Du har givit mig hand och hug, du har lovat mig tro... vad menar du far och mor skola säga?

INGEBORG.

Vad mor säger, det vet jag, men vad far skall säga... det fruktar jag!

HARALD.

Menar han numera att jag är för ringa?

INGEBORG.

Nej! Men det finns en hemlighet här i huset, som jag icke känner; dock torde den bli oss ödesdiger...

HARALD.

Jag har erfarit en kall ovilja understundom, som isat ner mig... Tror du det går ut över min släkt?

INGEBORG.

Det synes!

HARALD.

Min far, det är sant, talade icke gärna om din far, och när han gjorde det, någon enda gång, så... var det icke i kärlighet...

INGEBORG.

Och i vårt hem blev en dödens tystnad, när Måns Bengtssons namn nämndes! Det bättrade sig dock, när du förde oss hem ur färdvägens faror, och när din far ställde sig under Engelbrekts fanor... likafullt, nu tyckes en ändring ha timat!

HARALD.

Hur röjes den?

INGEBORG.

Jag kan icke säga't!...

HARALD.

Hemligheter? Redan Ingeborg?

INGEBORG.

Jag fruktar ingen sällhet står och väntar på oss!

HARALD.

Förty? Jag löste det förra bandet?

INGEBORG.

Icke därför!

HARALD.

Varför?

INGEBORG.

Därför — att du satt hemma vid sländan i stället för att kläda vapen och gå ut för ditt land!

HARALD.

Jag satt vid din slända, på din begäran, vi tadlar du mig?

INGEBORG.

Du skulle ha dragit ut mot min vilja!

HARALD.

Då hade du övergivit mig! Ve att jag lydde din vilja... ve att jag lyssnade till dina fagra ord då du sade: »Gör min vilja och jag följer dig i döden!» Jag gjorde din vilja, och du föraktar mig! Ja, nu blixtrar det i mörkret och jag ser mig vanärad för hela livet! Alla togo i att lyfta stenen från folkets bröst, alla utom jag! Och när jag blir gammal en gång och mina barn skola fråga om det stora befrielsens verk, måste jag tiga eller svara: jag var icke med; jag satt vid sländan hos Omfale!

INGEBORG.

Harald!... Detta är skett, men det kan ske nytt!

HARALD.

Gjort kan icke göras ogjort!

INGEBORG.

Men kan hjälpas!

HARALD.

Ohjälpligt är det!

INGEBORG.

Nej! Tag vapen, Harald, och sök upp din far! Ännu finnas fästen att intaga!

HARALD.

Min far! Väl! Men verket är fullbordat!

INGEBORG.

Ännu icke!

HARALD.

Det vet du?

INGEBORG.

Det vet jag, men fråga icke hur!... Tror du mig?

HARALD.

Jag tror dig icke... men jag går, Ingeborg, för att komma åter till dig med äran eller stanna för evigt på platsen!

»Bättre är dö
i elden röda
än ärelös leva...»

Så sjöngo skarorna, som drogo här förbi; jag hörde orden, men mina öron voro där mina ögon voro! — Farväl, min älskade!

INGEBORG.

Älskade, mitt liv, mitt hopp!

Sträcker armarne mot Harald.

HARALD.

Nej! Icke nu! När jag förtjänat dig, Ingeborg!...

Tar ett svärd ur samlingen och fäster i livbältet.

Och med svärdet, icke med sländan!...

Hastigt ut, men hejdar sig vid fönstret, där han hälsar med sin hatt.

INGEBORG

blir stående med armarne i kors över bröstet.

*

GERTRUD, hennes mor, in.

Harald gick?

INGEBORG.

Ja, moder!... Icke för tidigt, menar du!

GERTRUD.

Vänj dig att icke säga allt vad du tänker!... Vänj dig i tid att icke se annat än du vill och aldrig höra vad du icke vill... Hjälp mig nu att lasta kistorna!

INGEBORG.

Vart ärnar du, moder?

GERTRUD.

Hem till mitt land! Jag kan icke bo samman med fiender!

INGEBORG.

Är det rätt?

GERTRUD.

Det är rätt, mitt barn!... Jag kan icke andas i förgiftad luft, jag kan icke vara vän med ovänner, jag tål icke vid höra nidvisor om mitt land och mitt

folk från morgon till afton... Skrikes icke var dag: slå ihjäl den dansken! Ser jag icke hur man jordar lik av landsmän i gropar som oskäliga djur?... Jag har rätt!... Och du följer, Ingeborg!

INGEBORG.

Nej, mor, det gör jag icke!

GERTRUD.

Följer du icke din egen mor?

INGEBORG.

Nej, jag följer min far och mitt land! Jag älskar Danemark, men jag är svenska.

GERTRUD.

Även detta skulle jag lida? — Men du har rätt!

INGEBORG.

Du lider icke ensam!

GERTRUD.

Månne det?

Går och tar ner bonader från väggarne, kuddar från bänkarne, prydnader från spiseln och lägger i kistan.

Allting slutar i kistan! Minnen, faddergåvor, barnsarv; brudstass, doptyg — och svepning!... Jag våndar jag låge i kista under sex spann jord!... Det är livet, mitt barn! Sätter sig. Men jag är trött!... Hjälp mig!

INGEBORG.

Jag må icke!

GERTRUD

reser sig och tar av bordduken.

Så må jag!... Bordduken!... Kysser den. Vårt dagliga bröd du gav oss, Herre, i dag och alla dagar

på denna duk! Välsignad vare givaren — och tagaren!... Gråter, sätter sig. Nej, jag kan icke! Men jag må!...

Reser sig med möda och går lutad mot kistan.

Det skall icke sitta fiender vid mitt bord och dricka ofärdsminne över mitt folk!

Tar en silverkanna från panelen.

Och icke ur den kannan, som mina fäder druckit Valdemarer till!

SMEDER, sjunga utanför.

»Svenske män
I vakten eder än
för de daner fega!»

GERTRUD håller för öronen.

INGEBORG.

Moder, res till utgården och bliv där tills allt är över... Där går ingen landsväg, där hör du icke dessa sargande ord, ser icke dessa sårande upptåg!

GERTRUD.

Vad båtar det mig, då hela hatet ligger som en rötmånadsluft över landet... Se, där komma bödlarne...

SMEDER
in med fanor, gröna girlanger, blomsterkransar.

EN SMED.

Engelbrekt kommer! Med ert lov, goda fru, vilja vi maja och pynta till välkomst!

GERTRUD.

Ställen efter edert skön!

SMEDEN

ser sig omkring, blir bedrövad.

Kära, goda fru Gertrud, var oss icke gramse.

GERTRUD.

Jag är icke, Mats! Styren som I viljen, men skaffen ut dessa kistor!

SMEDEN.

De ä så nu, si... en gång... Stort värt jag säger något... för, när de ä galet... Till smederna. De här skulle vi inte gjort, garpar! Men, en tänker inte alltin framföre sig!

Tecknar åt smederna att bära ut kistorna, vilket de göra.

... Käraste, älskade fru Gertrud...

GERTRUD.

Taler icke så! — I har rätt! Alla ha rätt utom jag, här!

SMEDERNA draga sig ut, bedrövade.

INGEBORG.

Ett gott folk är det, moder!

GERTRUD.

Ja, de äro goda, alla människor äro goda; men jag vill icke stanna här, ty jag kan icke se din far...

Går till vänster.

INGEBORG.

O ve oss!

*

ENGELBREKT
in. Han har magrat i ansiktet och har blivit gråhårig. Klädd i rustning. Han ser först frimodig och glad ut, men när han märker uttrycket i Ingeborgs ansikte och ser hemmet skövlat, krymper han ihop; faller ner på bänken vid långa bordet. Tar av stålhuvan och torkar ångestsvetten ur pannan. Men är alltjämt bemannad.

Hon har gått?

INGEBORG.

Ja, fader!

ENGELBREKT.

Jag visste det nästan, men det är tyngre än jag tänkte!

INGEBORG.

Så drömde du dock icke mottagandet, fader?

ENGELBREKT borta.

Neej!

INGEBORG.

Och Karl?

ENGELBREKT vaknar.

Vad sa du något?

INGEBORG.

Jag frågade om du visste något om bror Karl?

ENGELBREKT försjunken.

Karl? Ne!... Har inte sett honom!... Det är agnar bara, agnar för vinden!... Vaknar igen. Har du ansat mina blommor, barn?

INGEBORG.

Ja, far!

ENGELBREKT.

Tänk, hon finns härinne ännu! Jag ser henne icke, men jag erfar henne!... Tjugufem år... ett samliv.

Reser sig häftigt, mera vred än sorgsen.

Det är för mycket!

INGEBORG.

Minns jungfrun från Domremy. Hon blev bränd levande efter att ha befriat sitt land.

ENGELBREKT.

Skall jag brännas också?... Ingeborg, du går väl icke?

INGEBORG.

Nej, far, jag stannar!

ENGELBREKT kraftigt.

Giv din hand!

INGEBORG räcker handen.

ENGELBREKT hårt.

Stanna hos mig, eljes blir jag ensam!

INGEBORG.

Du hör att jag stannar!

ENGELBREKT.

Jag hör det, men jag hör annat också... Ingeborg, bliv hos mig!... ty... här stundar mer ont! — Det kommer någon! Lyss. ... Vad sade hon innan hon gick? Bannade hon?

INGEBORG.

Nej! Hon sade att du hade rätt, far, och att hon icke hade orätt!

ENGELBREKT.

Det var stort!... Hon hatade vårt folk?

INGEBORG.

Nej, hon kallade dem goda, alla människor goda..,

ENGELBREKT.

Sådan var Gertrud!... Välsignat vare hennes minne!... Det kommer någon! Lyss.

INGEBORG.

De stegen känner jag!

ENGELBREKT.

Och jag! Säg vem det är!

INGEBORG.

Vi fruktar du din son Karl?

ENGELBREKT.

Icke honom, men...

INGEBORG.

Det förra? Ord och löften...

ENGELBREKT.

Nu har han kommit!... Gå ut Ingeborg; det är det förra, mot det närvarande! — Gå, Ingeborg, du skall icke se din fader brinna! Gå Ingeborg, mitt barn, men stanna hos mig!

INGEBORG.

Hjälpe dig Gud, fader!

ENGELBREKT.

Du fattar, jag fruktar icke pilten; Engelbrekt fruktar intet så länge han går på rätta vägar — men det förra...

INGEBORG.

Begrav det!

ENGELBREKT.

Begrav det! Vi skola fresta!... Det är icke pilten, utan Engelbrekt fruktar Engelbrekt!... Gå!... Men stanna!

INGEBORG går till höger.

ENGELBREKT

sätter sig liksom i försvarstillstånd i högbänken.

*

KARL

in från vänster. Han är mörkt klädd, men bär en röd och vit fjäder i hatten. Stannar förvånad och ser sig omkring.

ENGELBREKT.

Väl mött, min son!

KARL milt.

Gud signe dig, far!

ENGELBREKT.

Han har välsignat mitt värv tills nu!

KARL milt hela tiden.

Var det välsignat?

ENGELBREKT.

Så sant Gud lever!

KARL.

Du har uppsagt konungen tro och loven?

ENGELBREKT.

Alla redliga svenska män ha så gjort.

KARL.

Alla icke!

Paus.

ENGELBREKT.

Nej, icke alla!... Var är Harald!

KARL.

Var han är — trolovad är han vid syster Ingeborg.

ENGELBREKT upprörd.

Måns Bengtssons blod kan ej blandas med Engelbrekts!

KARL.

Deras kärlek rår ingen makt över!

ENGELBREKT.

Du har rätt! Älskogs makt är allmakt!... Så ske Guds vilja. ... Var har du varit?

KARL skonsamt.

På min plats!

ENGELBREKT.

Var är den?

KARL.

Hos min konung!

ENGELBREKT.

Hos landets fiende!

KARL.

Du tog min ed en gång att jag aldrig skulle bli drottsvikare, aldrig bära hand på föreningen, som du ägnat ditt liv... Jag har hållit min ed.

ENGELBREKT.

Du har gjort rätt! Och du har rätt!... Reser sig. Men jag har icke orätt, vid Gud! Ödet har bundit mina händer — lindat snaran om min hals, och

jag nödgas resa mig mot det förra — mot mig själv — bryta ner mitt eget verk, men jag har befriat mitt land från våldsverkare och dravelsmän.

KARL.

Och nu skall du skörda lönen?

ENGELBREKT.

Vilken lön?

KARL.

Den orättfärdiges!

ENGELBREKT

såsom slagen av en klubba, viskar.

Vad säger du!

KARL.

Så lärde du mig en gång!

ENGELBREKT.

Min son... Nej, jag har ingenting att säga dig, jag är svarslös!... Låt våra vägar skiljas...

KARL.

Blott de icke korsas!...

ENGELBREKT.

Son mot far, hustru mot man... Isak skulle offras... Varför bär du fiendens färger i din hatt?

KARL.

Landets konung är icke fiende!

ENGELBREKT.

Bar du denna dräkt när Västerås slott intogs?

KARL.

Ja, det var min hedersdräkt!

ENGELBREKT.

Du stod på västra sträckmuren och skötte ett armborst?

KARL.

Ja!

ENGELBREKT visar vänstra armen.

Herre evige Gud, det var min son som sköt på sin far!

KARL bruten.

Har jag?... Har jag? Faller på knä.

ENGELBREKT sorgsen.

Offer! Offer!... O min Gud, detta kommer jag icke ur! — Pilen träffade i armen, men skottet i hjärtat!...

Slår tre slag i bordet med svärdsfästet.

Paus.

*

VARG

in, med en stålhuva på huvudet och järnstången i handen.

ENGELBREKT allvarligt men torrt.

Fängsla väpnaren och för honom till slottstornet!

VARG dröjer.

ENGELBREKT.

Lyder du?... Kalla på min dotter, jungfru Ingeborg!

VARG

griper Karl, som icke säger ett ord.

ENGELBREKT

reser sig och vandrar på golvet. Till Karl.

Vem tjänar du nu?

KARL.

Måns Bengtsson Natt och Dag!

ENGELBREKT.

Han är ju min man!

KARL.

Han har gått över till de konungske!

ENGELBREKT
håller handen på hjärtat. Till Varg.

För bort fången, och kalla jungfru Ingeborg!

VARG
avför Karl, som icke gör motstånd och icke kan säga ett ord.

ENGELBREKT vandrar på golvet.

Paus.

*

INGEBORG in.

ENGELBREKT.

Ingeborg, mitt älskade barn, min enda, mitt sista, säg mig, håller du av din far?

INGEBORG.

Och det frågar du!

ENGELBREKT.

Allting sättes i fråga nu omtider!... Ingeborg, håller du av mig mer än allt?...

INGEBORG.

Du har en mening...

ENGELBREKT.

Jag är ensam: din mor har gått, din bror har gått...

INGEBORG.

Men jag och Harald stanna!

ENGELBREKT.

Var är Harald?

INGEBORG.

Han har gått att tjäna hos sin far, för att göra sig värdig Engelbrekts dotter.

ENGELBREKT.

Han har gått till Måns Bengtsson, förrädaren?

INGEBORG.

Är han förrädare?

ENGELBREKT.

Han har förrått sitt land och gått till de konungske! — Måske du följer!

INGEBORG.

Jag följer min Harald, ty han kan endast tänka och handla rätt och stort!

ENGELBREKT.

Det är kärleken, den mäktiga, som gör vise till dårar!... Du går således med fienden mot din far?

INGEBORG.

Jag går med Harald vart han går... ty jag kan icke döma i dessa ting!

ENGELBREKT.

Du ombytliga sinne... Nyligen visste du annat...

INGEBORG.

Och du far? Visste du ett?

ENGELBREKT.

Du har rätt! Jag är bakbunden!... Men då må du veta, att jag begagnar min fadersrätt och håller dig kvar! Engelbrekts dotter får icke synas i fiendernas leder!

INGEBORG.

Landets konung...

ENGELBREKT faller ner på bänken.

Gå på din kammare! Där är du bevakad! Men gå icke längre — då är du fånge!

INGEBORG vill tala.

*

ERIK PUKE in, häftigt.

Engelbrekt! — Stora tidender!

ENGELBREKT till Ingeborg, milt.

Gå mitt barn! Gå!

INGEBORG går.

*

ERIK PUKE.

Engelbrekt, Sveriges rikshövidsman, jag hälsar dig och bringar dig min hyllning.

ENGELBREKT tar sig för ögonen.

Har valet skett?

ERIK PUKE.

Som du hör!

ENGELBREKT
söker hålla två tankar i sär.

Rikshövidsman? Det är... vad är det?

ERIK PUKE.

När Rom befriades från konungar fick Rom konsuler. Det är Engelbrekts konsulat som börjar!

ENGELBREKT.

Är kriget slut?

ERIK PUKE.

Nej, nu börjar ett nytt, och nu kan man leva!

ENGELBREKT.

Jag vill icke leva! Bättre vore död!... Se här hur förödelsen gått... man säger att det ser ut så i landet där jag dragit fram! — Rikshövidsman? Vem är regent då i riket?

ERIK PUKE.

Du, Engelbrekt Engelbrektsson!

ENGELBREKT.

Konungen är avsatt — då skall konungaval ske!

ERIK PUKE.

Du är vald!

ENGELBREKT.

Väl icke till...

ERIK PUKE.

Än icke!

ENGELBREKT.

Sådant tal gitter jag icke höra! — Vart gå vi nu?

ERIK PUKE.

Mot Stockholm, där de konungske underhandla med konungen.

ENGELBREKT.

Med konungen, som vi avsatt?...

ERIK PUKE.

Och som vi avsätta en gång till!

ENGELBREKT.

Skola vi då börja om alltsammans?... Nej! Det är nog! Jag är trött och önskar vila...

ERIK PUKE.

Du får icke vara trött, du har upphört vara en enskild man, du är en tanke, ett banér, sedan de konungske togo Sankt Eriks!

ENGELBREKT.

Vem är mannen för de konungske?

ERIK PUKE.

Det är Bonde!

ENGELBREKT.

Alltid Bonde för fötterna på mig! Och Vase kan jag tänka!

ERIK PUKE.

Bonde är farligast, ty han har Erik Helig bland anfädren...

ENGELBREKT.

Bonde?... Paus. ...Låtom oss gå till Stockholm!

ERIK PUKE.

Så skall det talas!

ENGELBREKT.

Å, min Gud, börja om alltsammans!... Alltsammans!... Vad äska de konungske av konungen?

ERIK PUKE.

De fordra en regering; tillsättandet av drots och marsk!

ENGELBREKT.

Så, så! Då blir det vid det gamla!... Nej, det får icke ske!

Slår tre slag i bordet.

*

VARG in.

ENGELBREKT.

Sänd jungfru Ingeborg till utgården med tre karlar!... Sadla min svarta hingst!... När du så ser mig rida om logen, sätter du eld på stugan här!...

VARG.

Eld?

ENGELBREKT tar på sig stålhuvan.

Ja, eld! Den skall utplånas från jorden, liksom allt vad mig kärt var är utplånat...

VARG går.

ERIK PUKE.

Jag frågar dig icke, Engelbrekt, ty du har redan svarat!

ENGELBREKT.

Offer! Offer! Offer!... Kom då!

AKT IV.

En trädgård utanför Sankt Gertruds Gilles-Stuga. Port till höger och port till vänster. I fonden synes Gillesstugan.

BISKOP STYRBJÖRN och ERIK PUKE
mötas mitt på scenen.

BISKOP STYRBJÖRN.

Hur går valet?

ERIK PUKE.

Det lutar åt Bonde!

BISKOP STYRBJÖRN.

Icke åt Engelbrekt?

ERIK PUKE.

Herrarne och biskoparne äro för starka!...

BISKOP STYRBJÖRN.

Herrarne skörda nu där Engelbrekt sådde... Bonde blev marsk, Vase blev drots — med konungens vilja, och sedan undsade de konungen och unionen — Engelbrekt är avsatt — är ingenting — men han var av annat tyg än herrarne.

*

MÅNS BENGTSSON in.

BISKOP STYRBJÖRN.

Här råkas vi alla, vänner och fiender!

MÅNS BENGTSSON.

Här finns inga fiender!... Nå, Puke får röster därinne!

ERIK PUKE.

Jag? Till vad gagn? Engelbrekt skulle ha dem!

MÅNS BENGTSSON.

Alltid Engelbrekt!

ERIK PUKE.

Ja, alltid! Den värdigaste!

MÅNS BENGTSSON.

Är han så värdig? Hans egna närmaste funno honom ovärdig efter de gingo...

ERIK PUKE.

Måns Bengtsson... denna plats är fridlyst, men det finns platser, som icke äro det!...

MÅNS BENGTSSON.

Engelbrekt är herreman, men han reste folket mot herrarne, han var trolös mot sig och de sina, därför står han i tvedräkt mot sig själv!... och har han icke burit hand på sig, borde han göra det!

ERIK PUKE.

Hade folket förtryckt herrarne, så hade Engelbrekt rest herrarne mot folket! Och bär Engelbrekt tvedräkt, så är det hans alltför ömma samvete som vållar!...

MÅNS BENGTSSON.

Engelbrekts samvete var icke alltid ömt!

ERIK PUKE.

Men det har blivit! Tackom Gud därför!... Hur är det med Måns Bengtssons?

MÅNS BENGTSSON.

Och Pukes?

ERIK PUKE.

Jo tack, det har varit dåligt, men det gav sig! ...Uppskjutom samvetsfrågorna till biktstolen!

Vänder ryggen åt Måns Bengtsson.

*

KARL KNUTSSON och KRISTIERN NILSSON
in, hälsa flyktigt på de innevarande.

KARL KNUTSSON
till Kristiern Nilsson.

Engelbrekt hade icke orätt, men sättet att gå till väga var mindre välbetänkt...

KRISTIERN NILSSON.

Det skulle man kunna säga — men en handlings värde kan endast mätas efter utgångens medelbara eller omedelbara verkningar.

MÅNS BENGTSSON
tittar åt Gillesstugan.

Du menar att unionen i sig själv var något särdeles stort som tanke, men att dess följder icke, visat, sig, innebära, tillräcklig, säkerhet, för ähum!... det allmänna bästa!

KRISTIERN NILSSON
tittar åt Gillesstugan.

Unionen var ingen union... kort sagt — det som icke var, är icke till! Vi skulle således kunna säga att... drottning Margaretas påstådda storverk aldrig varit till!

KARL KNUTSSON.

För visso, för visso... Alltså, hela detta löpande tal om...

KRISTIERN NILSSON.

Vi få icke säga löpande tal — man måste vara samvetsgrann, Bonde, väga sina ord på guldvikt.

KARL KNUTSSON orolig.

Jag återtar ordet... låtom oss säga i stället... vad skulle du säga?

KRISTIERN NILSSON.

I stället för löpande tal skulle jag vilja sätta: gängse...

*

ETT BUD
in, viskar till Karl Knutsson, som lyss under det han med ögonen synes följa Kristiern Nilssons anförande.

KRISTIERN NILSSON.

...gängse rykten. Man skall vara samvetsgrann, Bonde!

BUDET går ut.

*

KARL KNUTSSON.

Kristiern Nilsson Vase! Varför vill du icke tala om valet hellre?

KRISTIERN NILSSON.

Om valet, vad är det att tala om?

KARL KNUTSSON.

Hela rikets alla förhoppningar och farhågor vända sig kring riksföreståndarvalet!

KRISTIERN NILSSON.

Må tro det?

KARL KNUTSSON lyss utåt.

Undskyll att jag lämnar dig!

KRISTIERN NILSSON.

Hastar det så?

KARL KNUTSSON.

Ja för mig... du har nog tid på dig! Ut.

*

KRISTIERN NILSSON ensam, ser sig om.

MÅNS BENGTSSON fram.

Det är en räv, Bonden!

KRISTIERN NILSSON.

Hur sa min vän?

MÅNS BENGTSSON.

Bonden är en räv!

KRISTIERN NILSSON.

Var är sonen nu? Hette han icke Harald, och studerade vid Pariseruniversitetet?

MÅNS BENGTSSON.

Jo, det gjorde han!

KRISTIERN NILSSON.

Var trolovad, erinrar jag... gick sönder, inte sant?

MÅNS BENGTSSON tiger.

KRISTIERN NILSSON går ut.

Ja, ungdomen, ungdomen vållar oss mycket bekymmer ibland!

*

ETT BUD in, fram till Erik Puke.

Engelbrekt vinner!

ERIK PUKE.

Engelbrekt segrar!

BISKOP STYRBJÖRN.

Rättfärdige Gud, vi tacke dig!

*

ROP utanför.

Engelbrekt!

MÅNS BENGTSSON vrider sig.

BISKOP STYRBJÖRN.

Vad betyda dessa rop? — Är det han?

ERIK PUKE.

Det är Engelbrekt, som kommer!

*

ENGELBREKT

in, vithårig, böjd och med sjukligt utseende, följd av folk.

BISKOP STYRBJÖRN.

Välsignad vare han, som kommer i Herrans namn!

ENGELBREKT.

Haven tack, gode män!

ERIK PUKE.

Hell Engelbrekt, riksföreståndaren! Ett långt liv, sälla dagar och ett lyckosamt regemente!

ENGELBREKT.

Tack, Erik Puke!

Går fram till Styrbjörn och talar enskilt.

...Styrbjörn, du är mitt vittne att jag aldrig sökt makten; jag levde hälst nere i dalen för mitt värv och för de mina. Men när det lilla röcks undan mig och jag nu står utan levnadsmål, så tager jag det som beskäres! Javäl, I har givit mig makten, jag tar emot den! Den skall fylla ut mitt liv, den skall bli mig i stället för hem och fränder!

BISKOP STYRBJÖRN.

Nu föddes härskaren! Hell dig, Herrans smorde, Guds man...

ENGELBREKT halvhögt.

Men makt kan icke delas... Ser du, en skall göra't, eljes blir intet gjort!... Med järnhand skall ett hårt folk regeras, och herrar och trälar skola tuktas lika — Viskar. — ingen nåd gå för rätt, utan jag skall lägga mina fiender till en fotapall... min fader har tuktat dem med ris, men jag kommer med skorpioner!

BISKOP STYRBJÖRN

betraktar Engelbrekt.

ENGELBREKT.

Men du skall icke säga't åt någon! — Det finns förrädare och skälmar... men det finns något annat vid Mora stenar...

BISKOP STYRBJÖRN mörk, bedrövad.

Vad finns vid Mora stenar?

ENGELBREKT.

Kronor!

BISKOP STYRBJÖRN.

Drömmer du om...

ENGELBREKT.

Ja, jag har haft en dröm; men jag skall endast säga den åt dig... Jag var på ett skepp, det var storm... jag stod i fören och såg utåt... vattnet... men vattnet blommade just då, så att vi färdades som genom en gata av guld... då kom ett litet flickebarn på vattnet gående; och när hon fick se mig, pekade hon och sade: Se kronan!...

BISKOP STYRBJÖRN.

Så, så! — Är du trött, Engelbrekt?

ENGELBREKT.

Jag är litet svag.

BISKOP STYRBJÖRN.

Kom och sätt dig!

*

ETT BUD

in, fram till Puke, som nalkas Styrbjörn.

BISKOP STYRBJÖRN

leder Engelbrekt till en bänk och går till Puke.

Vad står på?

ERIK PUKE halvhögt.

Engelbrekt är icke vald!

BISKOP STYRBJÖRN.

Ve oss!... Puke, jag tror att den gamle... att Herrans härliga redskap är brustet... eller på väg att brista...

ERIK PUKE.

Icke så! Han är sjuk och kan bli återställd!

BISKOP STYRBJÖRN.

Hjärtesorg har brutit honom, och de evigt gnagande skruplerna att han svikit konung och föreningen... ha tärt ner honom. Han var av alltför fint tyg...

ERIK PUKE.

Är han sjuk, måste vi föra honom undan...

*

ETT ROP utanför.

Karl Knutsson Bonde, riksföreståndare, vald, han och ingen annan!

ANDRA ROP.

Hell Karl Knutsson Bonde!

ENGELBREKT
reser sig, behärskad och vid full besinning.

Drömmer jag?

ROP.

Hell Karl Knutsson Bonde, riksföreståndare!

ENGELBREKT.

Det andra var en dröm! Detta är icke!...

ERIK PUKE skyndar ut.

MÅNS BENGTSSON.

Tärningen vände sig i bägarn!

BISKOP STYRBJÖRN.

Det är slutet!

MÅNS BENGTSSON.

Krukan sprack i själva brunnsgapet!

ENGELBREKT.

Varg!

VARG fram.

ENGELBREKT.

Följ mig hem! Jag är sjuk!

VARG.

Hem?

ENGELBREKT.

Det är sant; jag har intet hem!... Följ mig — ändå... att söka ett tak och en säng, där jag får dö! Herren har straffat mig!

BISKOP STYRBJÖRN.

Engelbrekt! Ditt arbete är lönat av medvetandet, och folkets kärlek och välsignelse skall följa dig så länge du lever och än längre!

ENGELBREKT.

Bättre dö än ärelös leva!... Varg, kom hit!

VARG fram.

ENGELBREKT halvhögt, mödosamt.

Vet du var fru Gertrud är?

VARG.

Inte nogast, herre!...

ENGELBREKT.

Har du hört från... min son?

VARG.

Det var inte i går! Men han är ute!

ENGELBREKT.

Blev jungfru Ingeborg i utgården?

VARG.

Om hon blev, kan jag inte säga. Hon var!

ENGELBREKT efter paus.

Brände du gården?

VARG.

Jag tände, herre!

ENGELBREKT fixerar Varg.

»Hoppets stjärna flög mig från bröstet, då jag föddes.»

VARG.

Allt dör, hoppet dock aldrig!

ENGELBREKT.

»Det ser och dömer danande Gud, huru ensliga många fara när från släkt de skiljas.»... Låt oss gå!

*

UNGA RÖSTER utanför.

Död åt Karl Knutsson!

ENGELBREKT.

Vad är det? Nya toner!

BISKOP STYRBJÖRN.

Den rörliga hopen, Engelbrekt!

UNGA RÖSTER.

Död åt Engelbrekt!

ENGELBREKT far tillsammans.

UNGA RÖSTER.

Död åt Engelbrekt!

*

ERIK PUKE in, till Engelbrekt.

Kom härifrån, Engelbrekt!

ENGELBREKT.

Vad gäller?

ERIK PUKE.

Det är en skara ungdom, unga adelsmän, som kalla sig »heliga ligan», unionsvännernas söner, som ropa på förräderi!

ENGELBREKT krossad.

Så, så!

ERIK PUKE.

Kom härifrån, och hör icke på dårarne!

ENGELBREKT.

Så, så!

*

DE UNGE ADELSMÄNNEN

in, med unionsfanor, märkta med de tre rikenas vapen under treenighetens tecken.

DEN UNGE talar till Engelbrekt.

Här är han, drottsvikaren, edbrytaren, som övergav sin ungdoms tro, sin mannaålders tanke. Se på vår fana, du, som du besvor en gång, tre länder, ett rike under heliga treenighetens tecken! Du vår störste man, vår bäste, var har du gjort av vår unga tro som vi undfingo av dig? Söndring, tvedräkt har du sått, och vi få skörda ogräs; efterkommande skola banna dig, och århundraden gå, innan våra tegar bringas i hävd! Vad svarar du?

ENGELBREKT till Styrbjörn.

Säg ett ord, Styrbjörn!

BISKOP STYRBJÖRN förintad.

Jag har ingenting att säga!... Jag är icke mer, sedan du upphört. Jag följde dig då du som Mose drog Israels barn omkring i öknen... Vi fingo endast skåda Canan, men aldrig draga därin! Men så kan du säga din son, och de unga där: »Vi voro Faraos trälar i Egypten; och Herren förde oss utur Egypten med mäktig hand!»

ENGELBREKT.

Tack, Styrbjörn!...

ERIK PUKE till de unge.

Gån hem, ynglingar, unga dårar! I följden icke Engelbrekt då han ville föra er ur Faraos träldom, utan I stannaden vid de egyptiska köttgrytorna. I fruktaden ökenvandringen, och när mästaren uppdagat att han gått vilse och måste vända om, då bleven I efter, I late! I ären icke unge, ty I kunden icke växa. — I stån kvar på villovägen där han stod, för länge sen! Syntes I på murarne eller slagfälten när

fosterlandet brann? Nej, då suten I hos rovfogdarne och spisade orätt fånget. Det är icke skägglös haka som gör ung, det är växt i viljan och slag i hjärtat som gör det!

DE UNGE OFRÄLSE

in, borgar- och bondesöner, med Sankt Eriks banér.

ERIK PUKE.

Se där en annan ungdom! Det är Engelbrekts!

DE UNGE OFRÄLSE.

Hell Engelbrekt, fosterlandets befriare! Hell! Hell! Hell!

De tränga ut de unge adelsmännen.

BISKOP STYRBJÖRN

sjunker ner på en bänk, döende.

Herre, nu låter du din tjänare fara i frid! Gud och Sankt Erik konung skydde er unge, Sverige, mitt fosterland, och Engelbrekt, min hjälte! Dör.

En brygga vid en sjö, till höger i förgrunden i fonden på andra sidan sjön synes Engelbrekts hus såsom i första akten.

MÅNS BENGTSSON

in från vänster, med Harald, sonen.

Det har vuxit upp som ett snår ur händelsernas brokiga sådd; därför tar jag yxan och röjer. Då skall du se en enda tistel längst under buskarne, och för att den icke skall fröa av sig, så rycker jag upp den med roten... Det må tydas: Engelbrekt reste trälar mot herrar; vi äro herrar, alltså: död åt trälarne och deras man!

HARALD bekymrad.

Ja, fader, men...

MÅNS BENGTSSON.

Du tvekar? Har du icke den heliga skaran bakom dig?

HARALD.

Jag har... men...

MÅNS BENGTSSON.

Är du din faders son?

HARALD.

Jag är, men... jag älskar Ingeborg!

MÅNS BENGTSSON.

Hör en sak!... Du minns jag alltid var Engelbrekt gramse... därunder låg en hemlighet, som I barn aldrig fingen veta!

HARALD.

Säg den, jag är intet barn längre!

MÅNS BENGTSSON.

Väl!... Engelbrekt tog min ungdoms brud ifrån mig! Det var svårt att förlåta, och jag har icke gjort det. Vill du äkta hans dotter nu?

HARALD.

Ja!

MÅNS BENGTSSON.

Var du förbannad och gå dina färde!

HARALD.

Jag går, men din förbannelse når mig icke, ty jag skall försona vad Engelbrekt till äventyrs brutit...

MÅNS BENGTSSON.

Försoningen skedde i det gamla förbundet med offer! Jag lever i det gamla förbundet!

HARALD.

Men jag i det nya! Rörd. Farväl, fader!

Går till vänster.

MÅNS BENGTSSON.

Farväl, vanbörding! Ingeborg skall du aldrig ha!

Går till höger, bedrövad.

*

Scenen står tom ett ögonblick; det blåser och sjön går.

ENGELBREKT

in, ridande på en stor svart hingst, klädd i svart schabrak med gula border. Han är klädd i stålrustning. När han kommit längst ut på bryggan, stannar han och tar av stålhuvan, då hans vita långa hår fladdrar för vinden. Därpå vänder han sig i sadeln och vinkar.

VARG

in från höger; går fram och håller hästen.

ENGELBREKT.

Ser du färjekarlen?

VARG.

Icke? Vad ser herren?

ENGELBREKT.

Jag ser ett stort mörker, en svart sjö!

VARG.

Intet annat?

ENGELBREKT.

Det tomma intet, och däröver svävade dock en gång Herrans ande och sade: varde ljus! Nu är det mörkt igen!

VARG.

Om natten är mörkt, men det har alltid hittills blivit dager!

ENGELBREKT.

Hittills, men icke vidare!

VARG.

Jag ser dock en ljusning i öster! Där går solen upp!

ENGELBREKT.

Då ha mina ögon förlorat sitt ljus!... Bättre så!... Där låg en gång mitt hem! Därborta!... Jag vill se det igen! — Varg!

Han stiger av hästen.

För undan min häst, och kalla färjkarlen!

VARG

för ut hästen till höger. Varpå man hör ett horn blåsa en enda uthållande ton.

*

ENGELBREKT

står längst ut på bryggan, barhuvad och ser ut över sjön. Hans figur tecknar sig då fristående mot luften. Ibland synes han anstränga ögonen för att genomtränga mörkret. Ibland spritter han till och vänder sig för att lyss. Glimtar av månsken draga då och då över landskapet.

*

VARG in igen.

Det är folk i skogen, herre!

ENGELBREKT.

Vad så?

VARG.

Det är icke vänfolk!

ENGELBREKT.

Det skall rönas!

Tar på stålhuvan och går till höger.

VARG.

Gå icke, herre!

ENGELBREKT svarar icke utan går.

*

VARG

går längst ut på bryggan och blåser i hornet. Lyss därefter och viftar med handen.

Man hör skrammel av vapen från höger.

VARG

vänder sig och går mot höger.

*

ENGELBREKT

in från höger. Hans brynja är spräckt och armskenorna även. Han håller sig rak, lugn, men har stuckit vänstra armen i skärpet.

Det var en ond man!... Ser du färjan, Varg?

VARG.

I blöder herre!

ENGELBREKT.

Det har jag gjort förr!... Ser du färjan?

VARG.

Jag ser henne, ser I?

ENGELBREKT lugnt som förut.

Jag börjar se henne!... Det var Måns Bengtsson, som slog!

VARG.

Då slår jag igen!

ENGELBREKT.

Stilla, Varg! Min är hämnden, säger Herren!... Vad ser du nu?

VARG.

O, att I sågen vad jag ser!...

ENGELBREKT längst ut på bryggan.

Jag börjar...

Klappar Varg på armen.

Stackars Varg!

VARG.

När min herre är bedrövad, så blir jag liksom våt ini bröstet, för gråta kan inte mina ögon!... O, Herre Jesus Frälsaren, vad herren blöder!

ENGELBREKT.

Icke så mycket som när pilen råkade i armen och min son höll i bågen!... Ser du färjan?

VARG.

Ja Gud ser jag henne, och mera än!...

ENGELBREKT.

Stackars Varg! Blir orolig. Det rinner så hett på kroppen som ögonens tårar...

Månljuset lyser nu på Engelbrekts hus, så att det synes i full belysning.

ENGELBREKT.

Vad — ser — mitt öga?... Hemmet?... Du brände't icke, Varg?

VARG.

Jag tände't; men hur kunde jag bränna't?

ENGELBREKT.

Jag tackar dig, Gud, att jag får dö under mitt tak!... Var är färjan?

VARG.

Nu skjuter hon fram bakom udden!...

ENGELBREKT.

Där är folk!

VARG.

Det är vänfolk, och riktigt vänfolk!

ENGELBREKT.

Hur många ser du? Jag ser fyra med färjkarln!...

VARG.

Jag ser en kvinna, en fru, en god älskad fru, och en jungfru, och en yngling!

ENGELBREKT.

Då ser jag dem ock!... Men hon gick!

VARG.

Hon gick då solen sken på Engelbrekt, men när onda dagen föll in, då kom hon igen!

ENGELBREKT.

Sådan var Gertrud. I lust blev hon borta, men i nöd var hon närmast!... Varg, stackars Varg!... Stöd mig!

VARG.

Herre, jag är icke värdig!

ENGELBREKT.

Gav jag dig icke fri? Äro vi icke människor? — Stöd mig!

VARG stöder Engelbrekt.

Gud hjälpe oss, herre!

ENGELBREKT.

Det gör han!... Kommer icke färjan?

VARG.

Hon är kommen!

ENGELBREKT.

Var? Var?

Månen lyser fram, färjan synes med GERTRUD, INGEBORG, KARL, som sträcka ut armarne och vifta med vita kläden.

ENGELBREKT
ser dem, sträcker armarne emot dem.

Gertrud, älskade hustru, kom! Kom fort!

Han sjunker mot famnen på Varg, som kysser hans hår.

VARG.

Herre, himmelens Gud, Engelbrekt är icke mer!

CARL XII

SKÅDESPEL I FEM TABLÅER

PERSONER.

Carl XII.
Ulrika Eleonora.
Görtz.
Arvid Horn.
Karl Gyllenborg.
Feif, sekreterare.
Hultman, taffeltäckare.
Katarina Leczinska.
Emerentia Polhem.
Emanuel Swedenborg.
Dvärgen Luxembourg.

BIPERSONER.

»Mannen».
»Kvinnan».
En missnöjd.
Riksrådet.
Talmännen, de fyraståndens.
Sjömannen.
Kustbevakaren, o. fl.

SCENERIER.

TABLÅ I: På skånska kusten.
TABLÅ II: I konungens audiensrum i Lund.
TABLÅ III: På torget utanför Görtz' bostad i Lund.
TABLÅ IV: I trädgården till Görtz' bostad i Lund.
TABLÅ V: Framför Fredrikstens fästning i Norge.

TABLÅ I.

Det är en blåsig morgon i december 1715, på skånska kusten. En stuga, förfallen och övergiven under pesten 1710, står med grunden nerbäddad i flygsanden. Fönsterna äro utslagna, takpannorna avrivna, dörren avlyftad. Spisen och skorstenen synas sotiga genom den nerramlade framsidan. Utanför stugan står ett avlövat, utblåst äppelträd med ett enda kvarsittande äpple, som skakas av vinden. Därinvid är en skräphög med vissna kardborrar. Till höger om stugan synas brända tomter av en kyrka och flera boningshus. Utanför ligger havet mörkt; i horisonten synes en ljusgrå strimma av dagningen.

EN MAN klädd i trasor går och letar i ruinerna.

EN KUSTBEVAKARE kommer in.

KUSTBEVAKAREN.

Halt! Wer da?

MANNEN

gömmer sig bakom en pelare i kyrktomten.

KUSTBEVAKAREN.

Halt! Wer da!

Går fram till Mannen.

MANNEN.

Vem jag är? — Fordom var jag soldat; fordom var här en by!

KUSTBEVAKAREN.

Vad söker du?

MANNEN.

Jag söker ett hem, som varit, men icke är mer!

KUSTBEVAKAREN.

Tala högre, vinden bär undan dina ord!

MANNEN.

Låg här icke en by, som kallades Stavstorp?

KUSTBEVAKAREN.

Jo men! Du ser tomtningarne; här stod kyrkan, här stod skolan.

MANNEN.

Var stod soldatens stuga?

KUSTBEVAKAREN.

Där!

MANNEN.

Där! Varför står den icke längre där?

KUSTBEVAKAREN.

Därför att pesten först tog bort alla innevånarne och fienden sedan brände opp husen.

MANNEN.

När kom pesten?

KUSTBEVAKAREN.

Strax efter Poltava!

MANNEN.

Varifrån kom pesten?

KUSTBEVAKAREN.

Från Ryssland, där Poltava ligger, från Ryssland, som slök vår konung och vår här. Du har varit vid hären?

MANNEN.

Jo, och vid Poltava och i Ryssland och i Sibirien.

KUSTBEVAKAREN.

Vad hade ni där att göra? Skulle hållit er hemma!

MANNEN.

Säg det! Undersöker stugan. Det är alldeles rätt! Här stod min stuga, här var mitt hem, här satt min hustru och mina två barn! Vid denna spis kokades min gröt, vid detta fönster lekte mina barn, på denna tröskel satt min hustru och väntade, lappande kläder... Det är femton år sen!... Femton!... Detta äppelträd planterade jag, innan jag drog ut; jag fick aldrig se frukten... Nu får jag se'n, men den är rutten!

Skakar på trädet utan att äpplet faller.

Det är klart. Rör i skräphögen. Se här ligger mitt sönderslagna husgeråd, tallrikarne av stengods, skedarne av järnbleck, saltskäppan... och en skosula... Det är min hustrus — hon hade en liten vacker fot, som gick tyst och stilla — här! Ja, vad är det värt att jämra!... Så här ser väl hela riket ut!... En ruin, en skräphög — och ett ruttet äpple i toppen...

KUSTBEVAKAREN.

Som borde skakas ner!

MANNEN lågande.

Av vem?

KUSTBEVAKAREN.

Av en man med hjärta i bröstet!

MANNEN.

Se här ligger min soldattavla, som satt ovanför stugudörrn: Numro sjuttiotre, Södra skånska. Det var jag!... Vad spanar han efter utåt sjön?

KUSTBEVAKAREN.

Vet han inte det? Förstår han inte det?

MANNEN.

Nej!

KUSTBEVAKAREN.

Har han inte hört, att Stralsund fallit?

MANNEN.

Nää! Och boven?

KUSTBEVAKAREN.

Har flytt!

MANNEN.

Alldeles som vid Poltava! Boven flyr alltid, utom när han segrar! En gång flydde han för en kvinna!

KUSTBEVAKAREN.

En gång? Han har alltid flytt för kvinnor!

MANNEN.

Varför har boven alltid flytt för kvinnor?

KUSTBEVAKAREN.

Därför att boven inte tilltrott sig kunna klara kvinnfolk!

MANNEN.

Sannolikt!... Vad ser han utpå sjön?

KUSTBEVAKAREN.

Jag ser danska fregatten jaga en brigantin!

MANNEN.

Brigantin? Betyder inte brigant en bov?

KUSTBEVAKAREN.

Jo väl!

MANNEN.

Då är boven ombord på brigantinen.

KUSTBEVAKAREN.

Alldeles rätt!

MANNEN.

Finns inga rev, undervattensgrund, djupbrott eller strömdrag här?

KUSTBEVAKAREN.

Jo, men den som skall hänga drunknar inte.

MANNEN.

Finns det ett hampstånd kvar i Svea rike?

KUSTBEVAKAREN.

I Karlskrona finns rep, men det finns ingen, som törs hålla i't!

MANNEN.

Inte?

KUSTBEVAKAREN.

Känner du någon?

MANNEN.

Ja, det gör jag!... Skall han ta i land här?

KUSTBEVAKAREN.

Det är meningen!... Vad gjorde du i Sibirien?

MANNEN.

Först gick jag i skola, sedan blev jag skolmästare,

KUSTBEVAKAREN.

Det är därför du vet vad brigant betyder! Emellertid, kan du se de där herrarne, som trava i stranden?

MANNEN.

Jag ser!

KUSTBEVAKAREN.

Då ser du ett riksråd och talmännen för de fyra stånden!

MANNEN.

Tror du inte, att om man tände en fyr här, just här, både briganten och brigantinen skulle avlägsnas ur de levandes värld och riket därmed räddas?

KUSTBEVAKAREN.

Märkvärdigt att du och jag, som råkas första gången, båda livas av en tanke.

MANNEN.

Kanske det bara finns en tanke i hela riket? Skall jag tända?

KUSTBEVAKAREN.

Tänd! Fast jag icke tror det hjälper. Hittills har varken udd eller egg, vatten eller eld bitit på honom; och ingenting kommer att bita, förrän hans tid är ute!

MANNEN

tänder en eld på spiseln i stugan.

När nu boven får se denna fyr, säger han sig: Se där en glädjeeld! — Ja, en glädjeeld kan det bli, men är icke än!

KUSTBEVAKAREN.

Varför kallar du honom regelbundet för boven?

MANNEN.

Det vet du lika väl som jag och hela folket — hela, nej halva, för den ena hälften är död — ... Men säg du, vad skall regeringen här i stranden att göra?

KUSTBEVAKAREN.

Jo, de är rädda om sina huven, emedan de sammankallat riksdan under hans frånvaro och yrkat hans, vad heter det, suspension...

MANNEN.

Suspension? Man suspenderar en full präst, en drumlig ämbetsman, en feg officer... det var ett bra ord!

KUSTBEVAKAREN.

Ser du!... Elden verkar på vattnet! Brigantinen loverar. — Danska fregatten faller av och går vidare av fruktan för grund... En båt lägger ut från stranden... han är räddad!

MANNEN.

Då är det tid att vi rädda oss också!...

KUSTBEVAKAREN.

Giv mig din hand först, landsman!

MANNEN.

Här!

KUSTBEVAKAREN.

Vart går din väg?

MANNEN sorgset.

Ho kan veta't?... Farväl! Regeringen kommer!

KUSTBEVAKAREN.

Regeringen — på landsvägen! Konungen på avvägen! — O land! land!

De gå var sin väg.

Ett skott höres i fjärran; vinden och regnet öka.

*

RIKSRÅDET jämte TALMÄNNEN för de fyra stånden komma in; de äro klädda i våta kappor och äro likbleka av nattvak, regn, köld och oro.

RIKSRÅDET.

Konungen kommer!

ADELSMANNEN.

Gud vare oss nådig!

PRÄSTEN.

Vad ha vi gjort?

BORGAREN.

Vår plikt!

BONDEN.

Mer än vår plikt — vi bragte offer!

RIKSRÅDET

tar fram ett papper, som han skyddar för regnet.

Detta har jag skrivit: Landet, som varit övergivet av sin konung i femton år, hälsar honom välkommen igen och ber om fred...

ADELSMANNEN.

Det vill han aldrig höra!

PRÄSTEN.

Ve det land, vars konung är en dåre!

BORGAREN.

Ve oss, som skola dömas av en dåre!

BONDEN.

Ve det land, vars konung är en bov!

Man hör hur det klappas i händer utifrån.

Riksrådet och Talmännen fara tillsammans i fasa.

RIKSRÅDET.

Vad säger bonden?

BONDEN.

Bov, sa jag!

RIKSRÅDET.

Tyst! Vinden kan föra ditt ord till det öra, som hörde från Turkiet vad som viskades i Sverige!

BONDEN.

Det öra, som kunde göra sig dövt för ett helt folkslags böner, berättigade klagomål, ångestrop! Herre, hör oss från din himmel; Herre, straffa honom; Herre, förbarma dig över oss!

ALLA.

Amen!

*

ADJUTANTEN.

Konungen! — Undan där, folket!

RIKSRÅDET.

Regeringen är icke folket!

ADJUTANTEN.

Regeringen? — Är det regeringen?

Gör en åtbörd med armarna: »undan!»

RIKSRÅDET fram.

Känner adjutanten mig!

ADJUTANTEN.

Riksrådet?... Vad är ert ärende?

RIKSRÅDET.

Att vinna företräde hos konungen och framlägga rikets...

ADJUTANTEN.

Det där ha vi hört nu så länge...

BONDEN.

Hör det en gång till då!

ADJUTANTEN.

Vet hut, bonde!... Se opp, kungen kommer!

ADELSMANNEN till de andra.

Ingen på knä!

BONDEN.

Intet knäfall!

BORGAREN.

Överenskommet!

DÜRING

in från höger i en rasande fart; får se elden; går in i stugan och kastar på ved.

ROSEN in från höger.

Undan, bönder!...

HULTMAN

in från höger med ett skrin under armen.

ADELSMANNEN.

Det är konungens svit!

PRÄSTEN.

Taffeltäckarn!

BONDEN.

Tallriksslickarn!

DVÄRGEN LUXEMBOURG
in med en fiol under armen.

BORGAREN.

Hovnarren! — Vilket sällskap!

BONDEN.

Med en sådan regering kan man komma långt! — Jätten söker dvärgen...

TVÅ DRABANTER
med dragna värjor hålla undan Riksråd och Talmän, som rygga åt vänster, falla på knä med sträckta händer ut mot höger.

KONUNGEN
från höger, blek, frusen, våt, med kappa; går hastigt förbi Riksrådet och Talmännen, som döljas av Drabanterna, Hultman och Luxembourg. Inträder i stugan; kastar av kappan och ställer sig, lugn, orörlig, framför elden.

ADJUTANTEN
fram till Konungen, som ger honom tyst en order; varpå Adjutanten går ut till Riksrådet och Talmännen, av vilka han mottager brev, som han strax överlämnar till Konungen.

Aktningsfull tystnad och stillhet råder medan Konungen öppnar breven. Han ögnar i dem och kastar dem i elden. Därpå kallar han Adjutanten med en gest. Synes rådgöra med honom angående vägen som skall tagas. Därpå tar han in i livremmen; trycker ner hatten i pannan. Rosen lägger på honom kappan, vars krage slås upp.

Adjutanten går ut; kommenderar: Giv akt! och gör en åtbörd utåt högra förgrunden. Drabanterna tåga utåt i den riktningen, framför kyrkoruinen. Konungen följer med hastiga steg. Rosen efter, men vinkar åt Hultman och Luxembourg att stanna. Düring följer Konungen.

ADELSMANNEN till Borgaren.

Varför föllo vi på knä?

BORGAREN.

Jag vet inte! Kunde icke annat!

BONDEN.

Var det kungen? — Det är således något annat än andra människor. Alldeles som om någon gått framför honom och röjt... jag kan inte förstå — Borstar av sina knän. — men det var som om någon slagit undan benen på en... det vill säga, det var inte jag som föll på knä...

ADELSMANNEN.

Kantänka det!

RIKSRÅDET.

Det är härskaren och Herrans smorde, förstår I det nu? — Nej! — Men ser I, det är skillnaden på oss och er!

DVÄRGEN
fram med en öppen snusdosa.

Medan vädret vackrar, ska vi ta oss en pris på det!

Bjuder Bonden först.

BONDEN snusar med förnöjelse.

Tackar som bjuder!

DVÄRGEN.

Det är inte hundsnus det där!

Bjuder Borgaren.

BORGAREN snusar.

Heder och tack!

DVÄRGEN.

Passar det? Bjuder Prästen. I ordning med frågorna!

PRÄSTEN låtsas snusa.

Är dvärgen vid någon hov-charge?

DVÄRGEN.

Nej, jag är bara hov-dvärg! Han föraktar mig som alla andra, men jag förströr honom! Inte alla som gör det! Bjuder Adelsmannen. Var så god!

ADELSMANNEN.

Nej, tack!

DVÄRGEN.

Det var en fin karl; den tycker jag om! Sådana skulle vi ha fler! — Om jag nu bjuder riksrådet, skulle han enligt naturens ordning och rangrullan välva dosan i ögonen på mig, och det vill jag inte...

HULTMAN.

Är det meningen vi ska bo här på brända tomten, eller vad?

DVÄRGEN.

Hultman! Fråga icke, utan lev; lev livet minut för minut! Ingen vet vad morgondagen bär i sitt sköte, och efter döden ingen vällust!

HULTMAN.

Cynikus, Epikurus! Jag frågar endast var jag skall täcka konungens taffel nästa gång; och jag frågar varken om morgondagens sköte eller dödens vällust... Min herre och konung, den aldra största av människor och härskare, är den fullkomligaste av människa född och hans minsta önskan är min lag,

hans välbehag är mitt evangelium... Nu frågar jag var min konung befaller att jag skall sätta fram detta bordsilver, som jag släpat omkring i Sachsens städer, i Polens landsbygder, kring Rysslands slätter och Turkiets lustgårdar...

DVÄRGEN.

Hultman! Solen går snart opp! Spara på munlädret...

HULTMAN.

Detta silver, som jag räddat från Stralsunds belägring, från danska fregatten, från...

DVÄRGEN.

Bromsa, Hultman! Bromsa, för tusan hakar, annars kommer han aldrig till punkt!

HULTMAN.

Si, nu är adjutangten här igen!

ADJUTANTEN.

Konungen bjuder och befaller, att riksrådet och ståndens talmän oförtövat återvända till sina poster i huvudstaden och där avvakta hans majestäts vidare beslut!...

RIKSRÅDET.

Även detta?

ADJUTANTEN.

Va befalls? Är det något att anmärka? Har konungen laglig rätt att efter sitt behag riket styra?

RIKSRÅDET.

Han har! — Men...

ADJUTANTEN.

Har ni brutit ed, då ni velat avsätta honom? — Tystnaden jakar! — Gån då och tacken himlens gud, att han icke tog era huven! Allez!

HULTMAN till Dvärgen.

Det var en karakarl att orda! — Jaså, detta är alltså riksförrädarne, som ville avsätta vår nådige herre, därför att han hade motgångar! Jo, sådan är världen och sådana mänskorna!

ADJUTANTEN
till Riksrådet och Talmännen.

Herrarne torde avlägsna sig hastigt, ty här skall ske en exekution på andra förrädare!

DVÄRGEN till Hultman.

Det är skepparen på briggen Snapp-Opp, som skall arkebuseras, därför att han icke infann sig på mötesplatsen.

ADJUTANTEN.

Ja, det är det! Och besättningen skall slita spö desslikes!

HULTMAN.

Och så klaga de, att det inte finns lag och rätt här i landet!

RIKSRÅDET och TALMÄNNEN
draga sig ut åt kulissen, tryckande varandras händer.

SKEPPAREN
införes, bunden, av två knektar.

Släpp mig, i Jesu Kristi namn, säger jag; det är inte mitt fel, att ishindret fördröjde manövern... Släpp mig; jag har inte gjort något! Släpp mig!

DVÄRGEN, som stämmer sin fiol.

Skrik inte, människa!

SKEPPAREN.

De vill ju döda mig!

DVÄRGEN.

Nå, ska han skrika för så lite!

SKEPPAREN.

Jag har inte gjort något; jag rår inte på väder och vind; jag kan inte bryta isgång: Släpp mig!

ADJUTANTEN.

Ut me'n, fort!

SKEPPAREN föres ut.

Släpp mig; jag har inte gjort något!

HULTMAN till Adjutanten.

Har adjutanten icke förnummit om vår nådige konung yttrat en önskan rörande kvarter, taffel och sådant mera?

ADJUTANTEN.

Jo! Hultman har hästar i nästa by, som föra honom in till staden!

HULTMAN.

Väl! Bara jag får besked!

DVÄRGEN.

Än jag då?

ADJUTANTEN.

Du? Vem bryr sig om dig?

DVÄRGEN.

Är det avsked? Har han fått någon ny dvärg? Är det meningen att slänga bort mig? Är jag icke en förtjänt man; var jag icke den första dvärgen i riket; Luxembourg, den ende?...

ADJUTANTEN i det han går.

Hultman har hästar i nästa by!

DVÄRGEN.

Ja, Hultman, storljugaren, den oumbärlige... Sådant är livet! Förliten eder icke uppå förstar...

Spelar en melankolisk saraband av Sebastian Bach.

HULTMAN i det han går.

Skäms!

DVÄRGEN.

Den ena varder upptagen, den andra varder kvarlåten... Gå, taffeltäckare, och säg din herre, att du sett Luxembourg uppkastad på en strand, där inga rosor växa...

Hultman är nu ute. Dvärgen är ensam; ser sig om; reser sig i raseri.

Vänta ni! Liten är jag och kan bara spela på fiol! Men jag ska spela... och då ska ni min liv och kniv få dansa! Ni ska få dansa!

TABLÅ II.

Konungens audiensrum i Lund. Till höger en stor spis; därvid en klädhängare; till vänster ett stort bord med papper och skrivdon; en väldig länstol med krona och hermelinsmantel. Två mycket låga och mjuka fåtöljer mitt på golvet, vända åt Konungens plats. En taburett bredvid Konungens stol. Längst ner till vänster en fältsäng med blått siden.

GYLLENBORG och HORN stå vid spiseln och värma sig.

GYLLENBORG.

Vet du varför vi äro kallade hit?

HORN.

Nä! Men var dag är det nytt folk.

GYLLENBORG.

Tror du någon människa känner konungens planer?

HORN.

Har han några planer?

GYLLENBORG.

Vilken fråga!

Det knäpper i trähusets bjälkar. De spritta till och se sig om.

HORN.

Vad var det?

GYLLENBORG.

Kölden, som tilltager!

Paus.

Har du upplevat något så fasansfullt som detta?

HORN.

Aldrig!

GYLLENBORG.

Har du sett honom sedan han kom hem?

HORN.

Jag såg honom i går!

GYLLENBORG.

Nåå?

HORN.

En död man, vars hydda går omkring och spökar.

Nu höres i fjärran Dvärgens saraband.

GYLLENBORG.

Vad är detta för en infernalisk musik, som jag hört hela morgonen?

HORN.

Det låter som en gräshoppa...

GYLLENBORG.

Jag tycker det låter som höstvinden mellan dubbelfönsterna; eller gråtande barn. — Vet du, att det dött sextio tusen små barn i sista barnpesten?

HORN.

Lyckliga de!

*

PROFESSORN
in, smygande från fonden. Han ser sig oroligt omkring; går på tå fram till spiseln och undersöker spjället.

GYLLENBORG.

Vad är det för en?

HORN till Professorn.

Ska man skjuta spjället innan brasan brunnit ut?

PROFESSORN halvhögt, skrämd.

Det var ett fel på spjället, som jag skulle undersöka!

HORN.

Är det kakelugnsmakaren?

PROFESSORN.

Man sa att det rökte, och vi är mycket rädda för elden, sedan vår stad brann för några år sedan!

HORN.

Är det brandsyn?

PROFESSORN.

Å-eh! Därför... jag ska röra om i brasan om herrarne tillåter...

GYLLENBORG.

Är den klok?

PROFESSORN.

För si, det är mitt hus, å-eh, jag får bo kvar oppe i vinden... Vill herrarne ha ett öga på elden, så är jag så glad! Går åt höger.

HORN.

Mänskorna se ut som spöken här i stan!

GYLLENBORG.

Vad kan konungen vilja oss?

HORN.

Den ogenomtränglige!

De gå mot fonden och stanna framför klädhängaren.

GYLLENBORG.

Se denna rock!

HORN.

Det är vitt efter livremmen, och man ser var huggvärjan gått fram!...

GYLLENBORG.

Där fattas en knapp!

HORN lyss.

Tyst!

GYLLENBORG.

Tänk, innanför denna dörr finns den store, den fruktade, som Europas monarker alltid måst ha i sina tankar!... Är han högväxt?

HORN.

Svårt att säga! Ty han går inte efter vanliga ögonmått... Jag har sett honom stor som en Theseus och liten som en page! Och hans ansikte?

GYLLENBORG.

Vad är det med det?

HORN.

Ja, jag har sett tjugo olika! Han är icke en människa, ty han är legio!

GYLLENBORG.

Du talar så underligt, men... många ha sagt liknande.

Dörren till vänster öppnas; de fara tillsammans.

*

FEIF in.

De betrakta varandra forskande.

FEIF.

Hans majestät konungen skall strax vara här! Tystnad. Jag är sekreteraren för dagen! Tystnad. Jag heter Feif! Tystnad. Får jag säga herrarne en sak bara!... Tystnad. Man upplyser icke konungen om något, utan besvarar endast hans frågor, mer eller mindre utförligt, allt eftersom hans majestät visar mer eller mindre intresse för det avgivna svaret. Tystnad. Och man begagnar icke tillfället meddela något om rikets tillstånd eller önskningar, emedan det är välbekanta saker. Tystnad. Vad ceremonielet beträffar, så sitter man, när man befalles med ord eller åtbörd. Tystnad. Slutligen får jag upplysa att konungen, som ådragit sig en halsfluss, endast med svårighet kan tala högt och därför ber herrarne ursäkta, att han talar lågt.

Bugar sig och går ut samma väg han kom.

*

GYLLENBORG.

Det var Feifen alltså!... Har varit hattmakarlärling!

HORN.

Vi ha varit skolpojkar, Gyllenborg!

GYLLENBORG.

Det är sant!

De ställa sig framför brasan igen.

HORN.

Jag fryser, så jag skallrar tänder!

GYLLENBORG.

Och så mörkt här är!

HORN.

Jag önskade vara en halvtimme äldre!

GYLLENBORG.

Det är som om man kände hans ande fylla rummet här inne. Jag har aldrig varit rädd förr.

KONUNGEN har ljudlöst kommit in från vänster, läsande i ett papper. Han är klädd i blågula dräkten, utan värja. Nu ser han upp från papperet och betraktar herrarne från ryggen. Han är allvarlig, samlad, värdig och hemlighetsfull med ett odeciderat uttryck i ansiktet, som är sjukligt askgrått. När han frasar med papperet, vända herrarne sig om och kasta sig på ett knä.

Konungen gör en gest åt dem att stiga upp. Därpå sätter han sig i länstolen, med Feif, som kommit in, vid sin sida.

Konungen och Feif läsa i några papper. Därpå gör Konungen en gest åt herrarne att sitta. De sätta sig i de låga fåtöljerna och sjunka djupt ner, så att de synas besvärade.

KONUNGEN

talar till Feif, men så lågt, att man endast hör ett mummel.

FEIF vänder sig till herrarne.

Hans majestät anmodar greve Gyllenborg...

KONUNGEN
gör en hejdande åtbörd åt Feif och mumlar igen.

FEIF.

Vill greve Horn säga hans majestät allt vad han känner om den mycket omtalade...

KONUNGEN mumlar igen till Feif.

FEIF.

... den mycket omtalade baron Görtz.

HORN
reser sig, betraktar Gyllenborg förvånad.

KONUNGEN
gör en gest åt Horn att sitta.

HORN
sätter sig motvilligt och synes besvärad av den låga, obekväma stolen.

Hans majestäts anmodan är visserligen en befallning...

KONUNGEN
ser nedåt framför sig på bordet; tar sedan en penna och börjar rita geometriska figurer.

HORN.

... men...

FEIF.

Hans majestät begär en kort så att säga karaktäristik över personen i fråga.

HORN.

Till ett sådant värv fordras en närmare personlig bekantskap med föremålet, och jag må bekänna, att baron Görtz icke hör till mina närmare...

KONUNGEN
ser upp och spänner ögonen i Horn, som råkar i ångest.

HORN.

Nåväl; efter allt vad jag hört är baron Görtz...

Söker med blickarne utforska Konungens mening om Görtz, samt jämför med uttrycken i Feifs ansikte.

... så är denna man... en högst ovanlig personlighet, och begäret att vara ovanlig kan i styrka endast mätas med hans gränslösa härsklystnad.

KONUNGEN ritar utan att se upp.

HORN.

Man påstår att han anser sig vara jordens medelpunkt, att han varje morgon ser efter i avisorna, om Europas öden undergått någon förändring medan han sovit, och den lärde Swedenborg...

KONUNGEN lystrar.

HORN.

... försäkrar, att om Görtz doge i dag, skulle han i morgon resa dödsriket mot de himmelska makterna.

KONUNGEN
stannar med pennan, dock utan att se upp.

HORN.

Denna enorma ärelystnad döljer han — söker han dölja under ett enkelt yttre, och ett nedlåtande sätt mot underordnade...

GYLLENBORG visar oro.

KONUNGEN rodnar.

HORN.

... underordnade, som han egentligen föraktar, liksom han föraktar hela mänskligheten...

KONUNGEN
böjer ned huvudet mot bröstet.

HORN.

Dessa baron Görtz' mest framstående karaktärsdrag, dubblerade med den mest exemplariska okänslighet för andras lidanden, skulle synas oförenliga med ett religiöst sinne, men baron Görtz är icke utan religion. Man kunde säga att han fruktar för Gud, utan att frukta Gud.

FEIF
hittills ogenomtränglig, spärrar ögonen med fasa i Horn.

KONUNGEN
tar sig om halsen som om han kvävdes.

HORN
går på oförfärat, alldeles ovetande om de ofrivilliga anspelningarne.

Den lärde och fromme Swedenborg anser baron Görtz begagna religionen såsom ett slags magi, varigenom han förskaffar sig stöd och makt, även i rent brottsliga förehavanden... till exempel vid utpressningar av medel, vid hämnd över fiender... ty han har även den egenheten att aldrig kunna förlåta.

KONUNGEN
fixerar nu Horn, såsom om han ville läsa hans innersta tankar och se efter, om där finnas några baktankar. Munnen står öppen och överläppen rycker.

HORN.

Med ett ord en stor svaghet maskerad så, att den verkar som en oerhörd kraft; krampaktig halsstarrighet, som ej förmår bryta ner sin egenvilja...

KONUNGEN bullrar med sporrarne.

HORN

liksom vaknande ur en dröm och inseende hela det infernaliska i situationen, blir stum av fasa.

Alla betrakta varandra under ömsesidig förlägenhet, utan att någon förmår bryta tystnaden.

*

Det bultar på högra dörren tre slag.

KONUNGEN

mumlar till Feif, som reser sig och går ut genom den dörr, på vilken man bultat.

*

KONUNGEN

med halvhög, knappt hörbar röst.

Känner Gyllenborg den mannen, som satt här nyss vid min sida?

GYLLENBORG.

Sekreteraren Feif! Jag har endast hört greve Tessin yttra sig om honom!

KONUNGEN som förr.

Och...

GYLLENBORG.

Med förlov, och efter Ers majestät befaller... Feif är flitig, godhjärtad, redlig, ren i kläder, seder och hjärta, samt en trogen svensk.

KONUNGEN till Horn.

Vad har Horn hört om Feif?

HORN tvekar.

KONUNGEN.

Säg!

HORN tvekar.

KONUNGEN menande.

Trodde icke Horn var rädd!

HORN.

I fältkansliet anses Feif mindre skicklig men mer egennyttig än Piper, samt därtill plump, hämndlysten, trolös och hatad av alla, som äger hans bekantskap!

KONUNGEN.

Kan Gyllenborg då säga mig, vad jag skall tro om Feif?

GYLLENBORG.

Omöjligt att säga, Ers majestät!

KONUNGEN.

Kan Horn då säga mig, vad jag skall tro om... — Menande. — baron Görtz?

HORN fintligt.

Detsamma som Ers majestät tror om sekter Feif!

KONUNGEN ler.

Herrarne få gå!

GYLLENBORG och HORN
resa sig och draga sig ut baklänges.

KONUNGEN ritar igen.

*

ADJUTANTEN.

Baron Görtz!

KONUNGEN.

Får vänta!

GYLLENBORG och HORN
betrakta varandra förläget och gå ut.

FEIF in igen.

KONUNGEN.

Låt Görtzen vänta!... Säg mig, Feif, vem är Horn nu för tiden?

FEIF.

Greve Horn är en ärans man.

KONUNGEN.

Och Gyllenborg?

FEIF.

En riddare i ordets vackraste bemärkelse.

KONUNGEN.

Feif är en vis man, ty det är vist att alltid tala väl om sin nästa! Emellertid — har Feif sagt till om handräckningen?

FEIF.

Ja, Ers majestät.

KONUNGEN.

Då låter jag fängsla Görtzen, men jag vill tala vid honom först och se honom i vitögat... Här på papperet står, att han är den största skälm som levat, den grövsta charlatan med mera! Att han konspirerat med Ryssland för att avsätta mig är motiv nog för att jag försäkrar mig om hans person!... Feif får gå ut!

FEIF dröjer.

KONUNGEN.

Varför dröjer Feif?

FEIF.

Förlåt, majestät, men är det välbetänkt bliva i enrum med en sådan fruktansvärd fiende som baronen?

KONUNGEN.

Jag är icke ensam, Feif, jag är aldrig ensam... Gå nu!

FEIF går ut till vänster.

*

KONUNGEN

far med handen över ögonen såsom om han samlade minnen och tankar. Därpå fattar han ringklockan; stannar i gesten och stirrar på högra dörren. Därpå ringer han.

ADJUTANTEN in.

KONUNGEN.

Baron Görtz får komma!

ADJUTANTEN går.

*

GÖRTZ

in, sakta, osäker, forskande. Han är en fin man med världsvana; har ett skönt ansikte, men är blind på vänstra ögat, så att då han nu kommer in från höger ansiktet ser dött ut i profil. Han faller på ett knä.

Paus.

KONUNGEN ser överraskad ut.

Är det baron Görtz?

GÖRTZ.

Ja, det är!

KONUNGEN tecknar: stig upp.

Vad söken I?

GÖRTZ med emfas.

Min hjälte, min konung...

KONUNGEN
vred, darrar på rösten utan att höja den.

Har baron så illa studerat sin Machiavell, att han tror en konung tas med smicker?

GÖRTZ.

Machiavell? Den har jag aldrig läst!

KONUNGEN.

Inte? Då vet inte baron, hur en furste bär sig åt för att utröna, om en skälm talar sanning eller ej?

GÖRTZ
söker leta sig fram till rätta tonen att anslå.

Kan man lära sådant?

KONUNGEN.

Baron har umgåtts med furstar, fordom?

GÖRTZ flott.

Allt har sin tid, Ers majestät, och så hade även jag. Nu är det förbi...

Märker att han bommat; turnerar hastigt.

KONUNGEN.

Baron synes med åren ha nått en viss självkännedom!

GÖRTZ.

Om jag?

KONUNGEN.

Då känner baron sina små svagheter?

GÖRTZ.

Små och stora, är jag icke okunnig om någon, hälst de stått att läsa i alla Europas avisor snart i tio år.

KONUNGEN.

Och baron erkänner dem alla?

GÖRTZ.

Alla!

KONUNGEN.

Det var en ovanlig man!

GÖRTZ.

Å nej!

KONUNGEN.

Baron har till exempel haft den svagheten att skriva brev?

GÖRTZ.

Ja, det var min force!

KONUNGEN ler motvilligt.

Hälst till furstar, konungar och till och med kejsare...

GÖRTZ.

För så vitt tsaren är kejsare!

KONUNGEN.

Nå, nu kom vi ett gott stycke framåt!... Har baron till exempel skrivit detta brev till tsaren?

Lämnar ett brev.

GÖRTZ

tar upp en lorgnett, granskar brevet på fram- och baksidan.

Om förlov, jag har bara ett öga och ser litet illa, törs jag fråga vad det handlar om?

KONUNGEN.

Det handlar om... baron Görtz' planer att avsätta konungen av Sverige, att förmäla hans systerson med tsarens dotter och samtidigt utnämna systersonen till tronföljare i Sverige.

GÖRTZ.

Verkligen? Men det är ju stort! En svensk prins senare tronföljare i Ryssland! Det är ju briljant! Alla svårigheter undanröjda i ett slag! Pultava hämnat, August fördriven ur Polen, Östersjöväldet befästat och Sverige åter en stormakt som vid Gustav Adolfs död! Det är ju kolossalt!

KONUNGEN
far med handen över ögonen, som om han ville befria sig från ett nät.

Hur sade baron?... Tsarens dotter och Karl Fredrik?

GÖRTZ.

Alldeles!

KONUNGEN.

Och... A...A...ugust i Polen!

GÖRTZ.

August i Polen ut på huvet! Och korta ändan efter.

KONUNGEN eftertänksamt.

Känner baron tsarens mening i denna fråga?

GÖRTZ eldar upp sig.

Det är tsarens högsta önskan och djärvaste dröm att bli befryndad med svenska konungahuset och att samtidigt få göra det gamla, ruttna Polen överflödigt! Polen, förr en europeisk förpost mot det ociviliserade Ryssland, behövs icke mer, sedan Ryssland blivit europeiskt och själv besörjer vakthållningen mot Asien. Det är icke längre frågan om August eller Stanislaus, lappri, utan om Polen eller Ryssland och följdenligt — Sverige!

KONUNGEN ritar.

Paus.

KONUNGEN liksom för sig själv.

Om jag hade en man...

GÖRTZ.

Att sända till tsaren, ja!... Om jag icke hade svinat som jag gjort, om jag icke vore så illa känd, skulle jag erbjuda min tjänst, ty det finns ingen som känner Europas hov och hemligheter som jag!

KONUNGEN ritar, och biter i pennan.

Är baron verkligen så — illa känd!

GÖRTZ.

Ja, till den grad, att ingen utländsk ambassadör får umgås med mig!

KONUNGEN.

Det är väl överdrifter!

GÖRTZ.

Nej, min själ det är överdrifter!

KONUNGEN.

Vad har han gjort då?

GÖRTZ.

Man tummar lite på lyckan här och skojar lite där...

KONUNGEN.

Hur kan man... hur kan man...

GÖRTZ.

Ers majestät vet ju hur människorna och världen är...

KONUNGEN ser upp; strängt.

Vad vet jag?

Paus.

Om mitt fattiga land bara kunde sätta opp en armé... då skulle jag frestas börja reflektera...

GÖRTZ.

Fattiga land? Sverige fattigt? Ett av Europas rikaste länder! Har inte Riksbanken liggande döda kapitaler i massor, finns det inte kronogods att hypotisera! Jo, men man dras med ett kammarverk, som inte har en aning om den högre finansen.

KONUNGEN.

Vad säger han för slag?

GÖRTZ.

Det ligger ju millioner orörliga i Riksbankens källare och rostar; depositörerna begära ju bara räntan. Nåväl giv dem fyra-procents-räntan och kasta ut kapitalet på sex procent i rörelsen, så vinnes ju genast två procent! Kapitalet här i landet står som en oxe i stallet hela dagen. Då kommer handelsbalansen och säger: ut oxe och arbeta!

KONUNGEN skrattar sakta.

Han är rolig, baron!... Men han har en förtjänst — han ser inga svårigheter!

GÖRTZ.

Svårigheter? Jag älskar svårigheter, men den late han ser svårigheter överallt! Och detta välsignade land är svårigheternas, därför att nationen

är lat! Vore jag en annan än den jag är — hm! — skulle jag få på fötter sextiotusen man inom sextio dagar...

KONUNGEN.

Sextio?

GÖRTZ.

Sextio-tusen!

KONUNGEN.

Och vad skulle Görtz göra med dem?

GÖRTZ.

Jag skulle ta Norge naturligtvis, i vederlag för Finland. När jag inte får gå österut, så går jag västerut och råkar världshavet!

KONUNGEN häpen.

Har han läst i mina tankar?

GÖRTZ.

Nej! Men... Ers majestät... jag har på avstånd följt er svindlande bana; jag har, på avstånd levat ert liv, genomgått era öden... Sire, jag är er man, den man ni söker!

KONUNGEN
reser sig, hög, vred och tar efter ringklockan.

Görtz! Glöm inte vem jag är och vem du är!

GÖRTZ
gör min av att vilja tala, men avbrytes.

KONUNGEN.

Du har glömt samtalets utgångspunkt — att du är en förrädare, som arbetat för min avsättning! Förnekar du det?

GÖRTZ.

Ja!

KONUNGEN.

Har du skrivet brevet?

GÖRTZ.

Ja! Men det var endast en snara, som diplomater bruka använda!

KONUNGEN.

Skriva ett och mena ett annat?

GÖRTZ.

Ja!

KONUNGEN.

Det behöver jag icke tro, och därför försäkrar jag mig om din person!

GÖRTZ.

Så må det vara hänt!

KONUNGEN ringer.

*

ADJUTANTEN in med brev.

KONUNGEN.

Vad har han där?

ADJUTANTEN.

Depescher av högsta vikt!

KONUNGEN.

Giv hit!

ADJUTANTEN
lämnar breven och går.

KONUNGEN
sätter sig och öppnar breven, som synas bekymra honom.

GÖRTZ
står orörlig och läser i Konungens ansikte.

KONUNGEN
betraktar Görtz då och då med en förstulen blick.

GÖRTZ.

Ers majestät!

KONUNGEN.

Tyst!

Paus.

KONUNGEN
reser sig och går ut genom dörren till vänster.

GÖRTZ ser sig omkring orolig.

*

ADJUTANTEN in med två knektar.

Det är baron Görtz?

GÖRTZ.

Ja väl!

ADJUTANTEN.

I konungens namn häktar jag er!

GÖRTZ med fasa.

Mig? Till vad ändamål?

ADJUTANTEN.

Att förhöras!

GÖRTZ.

Vad vill det säga? Förhör? Pinligt förhör, kanske? Jag protesterar!

ADJUTANTEN.

Pinligt eller inte, kommer ej mig vid!

GÖRTZ darrar i hela kroppen.

Pinligt alltså! Det vill jag inte! Det får inte ske, jag jävar forum. Jag är icke svensk undersåte! Jag har ingenting gjort!

ADJUTANTEN.

Inte kan jag veta det! — Knektar! Gören er tjänst!

Knektarne lägga handbojor på Görtz.

GÖRTZ utom sig, men säker.

Detta skall ni få ångra, så visst, så visst...

Utföres.

Paus.

*

KONUNGEN
in igen med Feif; går matt och lägger sig på fältsängen.

Feif!

FEIF.

Ers majestät!

KONUNGEN.

Jag tror jag är sjuk!... Giv mig ringklockan!

FEIF lämnar klockan.

KONUNGEN.

Nu har jag sex fiender!

FEIF.

Sex?

KONUNGEN.

Ryssland, Polen, Sachsen, Preussen, Hannover, Danmark! Paus. Och tsaren står vid Köpenhamn; ni kan se hans fartyg i sundet, därifrån fönstret! Paus. Var skall jag få ett försvar?

FEIF.

I en säker fred!

KONUNGEN.

Så dum du är! Inte kan en föra krig, det måste vara minst två till det! Inte kan en sluta fred, det måste vara två till det, minst! Paus. Skaffa mig en armé!

FEIF.

Omöjligt!

KONUNGEN.

Pängar då!

FEIF.

Omöjligt!

KONUNGEN.

Svårigheter, svårigheternas land — och folk!

FEIF.

Landet är utarmat — och folket!

KONUNGEN.

Och det är mitt fel! — Har jag gjort pesten, har jag gjort missväxten, har jag gjort eldsvådorna — har jag förklarat krigen?... Nej, jag har bara försvarat mig, mitt land, mitt konungaarv!... Paus. Vart tog Görtz'en vägen?

FEIF.

Han är väl avförd i fängelset!

KONUNGEN ringer.

*

ADJUTANTEN in.

KONUNGEN.

Baron Görtz har endast arrest på sina egna rum, endast! Och behandlas anständigt!

ADJUTANTEN går.

KONUNGEN.

Nå, Feif! Säg mig en sak. Varför skola depositionerna i banken ligga i källare i stället för att vara ute i rörelsen och arbeta ihop räntor?

FEIF.

Därför att depositionerna äro enskildes egendom!

KONUNGEN.

I romerska staten funnos inga enskilda personer utan endast medlemmar i staten! Och när staten var i fara, upphörde egendomen vara enskild och blev statens!

FEIF.

Det är farliga läror!

KONUNGEN.

Allting är farligt för den fege!... Paus. Om det fanns en man i detta riket! Paus. Vad tycker Feif om Emanuel Swedenborg?

FEIF.

Swedenborg är en fruktansvärt lärd man, from i sinnet, ren i seder.

KONUNGEN.

Är han i staden?

FEIF.

Han är i staden hos rådet Polhem, med vars dotter han är förlovad.

KONUNGEN.

Aj, är han förlovad?... Det sägs ju att han är lite besynnerlig!

FEIF.

Han säges utöva stort, nästan oförklarligt inflytande på sin omgivning.

Paus.

KONUNGEN.

Vill Feif gå ut och söka Swedenborg samt bedja honom vänta mig om en timme — hemma hos honom!

FEIF.

Det skall ske, Ers majestät!... Men... kan jag lämna Ers majestät ensam?

KONUNGEN.

Jag är aldrig ensam, har jag sagt...

FEIF.

Men konungens rum skulle visas för folket på denna timme, för att lugna sinnena mot oroande rykten!

KONUNGEN.

Vad gör så det! De skola få se mig med, om de vill!... Nu vilar jag mig lite!... Farväl, Feif!

FEIF.

Begär icke Ers majestät någon läkare?

KONUNGEN.

Nej, min vän, för min sjukdom finns bara en läkare!

FEIF går till vänster.

KONUNGEN
ligger på rygg och blundar.

Paus.

KONUNGEN
slår upp ögonen och ringer.

*

ADJUTANTEN in.

KONUNGEN.

Gå och sök baron Görtz; och säg honom, att han är fri; men att han icke får lämna staden!

ADJUTANTEN.

Ers majestät, dörren förblir obevakad i så fall...

KONUNGEN.

Det gör ingenting!

ADJUTANTEN går.

KONUNGEN blundar igen.

Sarabanden spelas på fiol utanför på gatan.

KONUNGEN
öppnar ögonen, men rör sig icke.

*

PROFESSORN
in från fonden, på tå utan att märka Konungen. Går fram till spiseln och rör om i elden med gaffeln samt provar spjället. Därpå går han ut på tå igenom fonden.

KONUNGEN
har vänt på huvudet för att se vem det är, men säger ingenting, endast betraktar Professorns görande. Därpå drar han upp armarne och lägger händerna till stöd under nacken.

*

MANNEN
= den från Sibirien hemkomne soldaten från 1:a tablån, in från höger, illa klädd, med mössa på huvudet och knölpåk i handen. Går sakta fram till Konungens säng, stannar vid fötterna, lägger armarne i kors över bröstet och betraktar Konungen fräckt. Mannen synes ha druckit och förlorat besinningen.

KONUNGEN
ligger orörlig och ser på Mannen.

MANNEN.

Bov!

KONUNGEN som förut.

MANNEN.

Bov! sa jag!...

KONUNGEN orörlig.

MANNEN.

Har du mål i mun?... Paus. Detta är alltså konungen i Sverige, som ligger på en säng i sju år under det landet förgås... det är en konung, som lämnar sin huvudstad och sin regering, som inte vågar återvända till sitt hem och sina anhöriga uppe i Stockholm, emedan han skäms för sitt fiasko! Hade svurit, förstås, att han skulle återvända med triumfport på Norrbro och ha ett erövrat konungarike på vart finger!... Han skäms!...

KONUNGEN orörlig.

MANNEN.

Vet du var jag kommer ifrån?... Från Sibiriens gruvor, från Rysslands ödemarker! Där råkade jag dina vänner, Piper, Rehnsköld, Lewenhaupt, som du lämnade i sticket under det du låg nere i Turkiet och fånade. Men jag kommer även över Danmark, där jag såg din bästa man, din trognaste tjänare, Stenbocken, arbeta i järn, därför att du förvägrade lösepenningen!

KONUNGEN har rört på sig något.

MANNEN.

Bov! Vet du vem jag är?...

KONUNGEN
orörlig, men fixerar Mannen.

MANNEN.

Minns du Krasnokutsch?... Minns du Taubes dragoner? Minns du den ryttare, som räddade ditt liv och som till tack blev avsuten och instucken bland fotfolket — därför att han i tjänstenit och iver hindrade konungen att rädda sig själv, som det påstods.

KONUNGEN
reser sig på armbågen och stirrar på Mannen.

MANNEN.

Ja; jag var numro femtiåtta Svält, på Taubes dragoner, och att jag räddade ditt liv ångrar jag nu, ty hade du fått stryka med, vore aldrig Pultava skett, och då hade vi njutit sex års fred nu!

KONUNGEN lägger sig ner igen.

MANNEN.

Ja, det var skönt att få tala ur skägget en gång! Och nu kan vi vara lika goa vänner för det...

KONUNGEN ringer.

MANNEN.

Jaa, det kommer ingen, för det är ingen där ute! Jo, det är en dam... en liten polsk drottning utan tron...

KONUNGEN ringer.

MANNEN.

Och en fordom mäktig konung beskyddade henne och hennes herre. Och den fordom mäktige konungen

var en flott man, som inte gned på skillingen... Se så, för tusan, nu kommer det någon!... Då går jag! — Håll till godo! Välbekommet! Går.

KONUNGEN
har rest sig och försökt ropa, men ej fått fram ett ord; ringer igen.

*

HULTMAN in från fonden.

KONUNGEN gnuggar ögonen.

Jag tror, att jag har sovit! — Var det någon här?

HULTMAN.

Jag såg ingen!

KONUNGEN.

Hultman! Giv mig rytteriets rulla från år 1709, Taubes dragoner!

HULTMAN
går till en hylla och letar.

KONUNGEN.

En blå folio med gul rygg!

HULTMAN
kommer med den begärda folion.

KONUNGEN.

Slå upp numro femtiåtta på Taube!

HULTMAN letar i rullan.

Numro femtiåtta?... Numro femtiåtta står som vakant sedan sjuttonhundra sju!

KONUNGEN.

Was denn? — Sök dragonen Svält!

HULTMAN *letar igen.*

Svält?... Ett rart namn!... Finns inte!

KONUNGEN *gnuggar ögonen.*

Då har jag drömt!... Det var fasansfullt!... Har du varit ute i staden?

HULTMAN.

Ja, Ers majestät!

KONUNGEN.

Tala om något roligt!

HULTMAN.

Det är inte roligt i stan; det är oroligt!

KONUNGEN.

Vad säger folket?

HULTMAN.

Ja — vad de säger vill inte jag säga efter! Inte ens jag!

KONUNGEN.

De äro onda på mig för att jag inte är död!

HULTMAN.

Å, bevare oss väl!

KONUNGEN.

Och den här uppståndelsen har korsat många planer!

HULTMAN.

Ja, det är ett som är säkert!

KONUNGEN.

Jag tror Hultman också förlorat kuraget.

HULTMAN *med rörelse.*

Majestät! I sanning, ja!

KONUNGEN.

Tror du min saga är slut?

HULTMAN tiger.

KONUNGEN
reser sig och går på golvet.

Du tror det alltså!...

Paus.

Finns det några pängar i schatullet?

HULTMAN.

Inga!

KONUNGEN.

Hur går det med värvningarna?

HULTMAN.

Dåligt!

Paus.

KONUNGEN
lutad mot spiselkappan; döljer ansiktet i ena handen.

Svårigheter! Svårigheternas land!

Paus.

Hultman!... Gå ut i stan! Sök upp baron Görtz! Och för honom genast hit!

HULTMAN dröjande.

Baron Görtz?

KONUNGEN.

Baron Görtz! Genast!

HULTMAN går.

TABLÅ III.

Ett torg med trädplanteringar och en brunn mitt på. I fonden ruiner av brända hus. Längst upp till vänster åt fonden Görtz' hus med gröna luckor tillstängda; en svensk fana med riksvapnet över porten. Detta hus bildar ett hörn mot fonden, där en gränd mynnar. Längst ner till vänster en smedja. Till höger i förgrunden krog med bord och bänkar utanför.

MANNEN (från första tablån) och DVÄRGEN sitta vid ett bord, röka kritpipor och dricka öl. De äro dolda av flera andra gäster samt ett slags lövsal.

DVÄRGEN.

Du klämde inte till honom ändå?

MANNEN.

Nä! Men jag läste lagen för'en, så han blekna, må du tro.

DVÄRGEN.

Varför klämde du inte till honom? Det skulle jag ha gjort!

MANNEN.

Det är inte så gott att klämma. — För resten tyckte jag synd om honom.

DVÄRGEN.

Synd, om den?

MANNEN.

Han såg sjuk och ledsen ut — och han lär inte ha så roligt; alla äro efter honom och vill ha pängar!

DVÄRGEN.

Ja, men nu blir det väl pängar, eftersom Görtz'en fått hand om finanserna!

MANNEN.

Ja, Görtz'en! — Kan du se, att luckorna är stängda däroppe i hans hus?

DVÄRGEN.

Det syns nog, och vad de ha för sig därinne, det vet man inte.

MANNEN.

Det sägs, att han gör guld som Paykull!

DVÄRGEN.

Ä! Inte!

MANNEN.

Vad de gör, men lump är det! Tänk, den skurken är allrådande minister över hela Sveriges rike, och boven är inne hos honom hela dan! — Han är därinne nu, kära du!

DVÄRGEN.

Tänk denna baron, om vilken hela världen vet, att han är falskspelare, äventyrare, utvisad ur alla Europas stater, och att han konspirerat för att avsätta vår konung! Och det finns inte en redlig svensk, som kan säga konungen det!

MANNEN.

Vem skulle våga det?

DVÄRGEN.

Det fanns en, prosten Boëthius, men han blev satt först i fängelse, så på dårhuset! Det finns en, och det är — Emanuel Swedenborg.

MANNEN.

Ja, den, ja! Det är en man det! Och så lärd sen! Den är lärd!

DVÄRGEN.

Vet du, att jag älskat denna konung, dyrkat honom, jag har kysst hans stövlar en gång — men nu: hade jag en tunna krut, skulle jag lägga under huset där! Inte bara för att han slunga mig på landsvägen...

*

EN MISSNÖJD fram till bordet.

MANNEN.

Sitt! och förtälj!

MISSNÖJD.

Skepparen på briggen Snapp-Opp är arkebuserad därför att ishinder fördröjde hans ankomst till Stralsund, och den ännu oskyldigare besättningen har slitit spö!

MANNEN.

Mera!

MISSNÖJD.

Hans dotter är i staden för att söka företräde hos boven!

MANNEN.

Mera!

MISSNÖJD.

Studenterna äro utdrivna ur sina bostäder och pressas till soldater!

MANNEN.

Bra!

MISSNÖJD.

Landsbygdens pigor och drängar stryka kring vägarne, emedan kronan tagit halva deras lön i krigsgärd.

MANNEN.

Utmärkt!

MISSNÖJD.

Borgerskapets hus undersökas, och allt bordsilver tillgripes emot kvittenser!

MANNEN.

Storartat!

MISSNÖJD.

Riksrådet och talmännen för de fyra stånden söka fortfarande företräde hos konungen, som ej tar emot...

MANNEN.

Höjden!

MISSNÖJD.

... emedan han är inlåst med äventyraren, som är sysselsatt med att göra falskt mynt!

MANNEN.

Vad ger ni mig, om jag sätter eld på det där huset?

MISSNÖJD.

Det behövs inte, för det kommer nog andra att göra.

MANNEN.

Är det mer?

MISSNÖJD.

Prinsessan Ulrika Eleonora har kommit för att råka sin broder...

MANNEN.

Det är tronföljden till på köpet! Bovens!

DVÄRGEN börjar stämma sin fiol.

Du får inte säga bov! — Ja, jag tycker bara det är sorgligt att se en stor man sakta förfalla... Sorgligt är det!

Spelar ett par takter av sarabanden.

MANNEN.

Varför spelar han alltid den där klagovisan?

DVÄRGEN.

Därför att jag brukade spela den för min konung, då han var bedrövad intill döden.

MANNEN.

Hör på den!

DVÄRGEN.

Och en konung har komponerat denna sorgesång! Sebastian Bach, konungen i Sorgenland och Smärtarike...

Spelar sarabanden.

MANNEN till Missnöjd.

Pass opp, det kommer folk!

MISSNÖJD.

Jag vill lova det!

MANNEN.

Du skall förtälja, ty jag har varit i dödsriket och känner icke mer de levande.

*

SORGKLÄDDA KVINNOR av högre klasser in från höger; fram till dörren på Görtzska huset. Stanna och rådpläga tyst.

MISSNÖJD.

De fångna herrarnes änkor — jag kallar dem för änkor, ty konungen vägrar lösa deras fångna män, levande begravna i Ryssland och annorstädes. — Änkorna Piper, Rehnsköld, Lewenhaupt, Stenbock... och flera.

MANNEN.

Varför löser han icke fångarne?

MISSNÖJD.

Somliga säger: han vill inte; andra: han kan inte! — Se på dem nu! — Slår vad att han icke tar emot kvinnorna! Har aldrig kunnat klara det där med kvinnorna. — — — Den som ringer är grevinnan Piper! Men det är mest synd om Stenbocks! Måns Bock, som räddade Skåne! En härlig man! Men kungen säger han förtjänar sitt öde, emedan han icke lydde order!

GREVINNAN PIPER
ringer skyggt på dörrklockan.

MANNEN.

Intet svar från det tysta huset!

Kvinnorna draga sig skygga ner på torget i en grupp och rådslå.

MISSNÖJD.

Nya bidrag! — — — Änkorna Bjelke, Boëthius, Patkull, Paykull!

FYRA SORGKLÄDDA KVINNOR gå fram till porten; en av dem ringer. En liten lucka på porten öppnas och stänges. Kvinnorna draga sig tillbaka och gråta i näsdukarne.

MISSNÖJD.

Pass opp! — Här komma de slängda gunstlingarne. Se på dem bara! I går konungske, i dag upprorske! — Rosen, Düring, Sparre och Gyllenborg, Wellingk, Cederhielm, De la Gardie, Mörner, d'Albedyhll, Schwerin, Wrede, Horn, Arvid Horn den store...

Tåg av herrarne mot porten.

HORN

ringer i klockan tre gånger, varje gång häftigare.

MANNEN.

Den du! Den är inte rädd!

MISSNÖJD.

Ty han har en nation bakom sig! Och en framtid för sig!

HORN

rycker av klocksträngen, snurrar ihop den och kastar på marken.

Luckan på porten öppnas.

FEIF sticker ut huvudet.

Vem söks?

HORN.

Konungen!

FEIF.

Tar icke emot! Smäller igen luckan.

ALLA på torget sorla.

MISSNÖJD.

Nu! — Riksrådet och talmännen för de fyra stånden!

*

RIKSRÅDET och TALMÄNNEN in; fram till porten, men hejdas av Horn.

RIKSRÅDET.

Så långt är det gånget!...

HORN.

Enväldets följder!

RIKSRÅDET till Talmännen.

Enväldets, som de här småherrarne påyrkade för att krossa de stora herrarne! Där har ni det!

MISSNÖJD.

Tjuvarne slåss; bond' får igen sin ko!... Tyst! Hästtramp på tullgatan... kurir!

*

EN FATTIG KVINNA med en böneskrift i handen går fram till porten. Söker klocksträngen, och då hon ej finner den, bultar hon. Då ingen svarar, trycker hon på luckan, som öppnas av trycket. Hon sticker in böneskriften helt enkelt och sätter sig på trappan att vänta med hopknäppta händer.

MANNEN.

Den förstod sig på att ta saken enkelt!

GREVINNAN PIPER fram till Kvinnan.

Vad söker kvinnan?

KVINNAN enkelt, ödmjukt.

Jag söker nåd för min far!

GREVINNAN PIPER.

Vem var hennes far?

KVINNAN.

Han var skeppare på den skuta, som skulle möta konungen utanför Stralsund. Men så blev det ishinder — och fast han icke rådde för det, dömdes han till döden!

GREVINNAN PIPER
slår ihop händerna och beskärmar sig.

ALLA
som åhört samtalet, uttrycka ovilja.

*

SJÖMANNEN fram till Kvinnan.

Varför ska du sitta där?

KVINNAN.

Joo, det ska jag!

SJÖMANNEN.

Nej, det ska du inte! För din far var en kältring.

KVINNAN.

Ska man säga så om ens far!

SJÖMANNEN.

Han var inte min far, och efter han var en kältring, så säger jag att han var det!

KVINNAN.

Men han var min far...

SJÖMANNEN.

Men inte min! Tar henne i armen. Kom!

GREVINNAN PIPER.

Vad vill han kvinnan?

SJÖMANNEN.

Det angår ingen, för det är min hustru! Sorl. Och hennes far, skepparen, var en förrädare, som hissade falsk flagg åt danska fregatten och hade inte alls några ishinder!

KVINNAN.

Tänk att kunna kalla min far en förrädare!

Sorl.

SJÖMANNEN.

När han var det! Och det vet jag, som var med besättningen ombord... Vi fick pisk, fastän oskyldiga... men jag klagar inte, för det är strunt till karl, som inte kan ta några rapp för sin kung. Ja, strunt är det!... Sorl. Och ibland får man, när man inte ska ha, och ibland slipper man, när man skulle ha! Sorl. Och här är många, som skulle dras... ja!

KVINNAN.

Tänk en sån usel man, som kallar min far en förrädare! Min far!

MANNEN

som lystrat och observerat.

Det var fan till oregerlig kvinna!...

Sträcker sig fram att observera.

MISSNÖJD.

Vad stirrar han på?

MANNEN.

Nä, det är inte möjligt!...

MISSNÖJD.

Va' är det? Vad är det?

MANNEN.

Jag tyckte... ja, det kan vara detsamma för resten!

MISSNÖJD.

Vad?

MANNEN sätter sig.

Jag tyckte det var min avlidna hustru!

MISSNÖJD.

Haha!... Kurir! Kurir! Nyheter!

Rörelse på torget. Alla se ut åt höger.

*

KURIREN

skyndar med stort buller över scenen och försvinner upp i gränden vid hörnet av Görtz' hus för att nå bakporten.

HORN till Riksrådet.

Stora nyheter!

RIKSRÅDET.

Anar ni?

HORN.

Jag anar!

De viska.

ALLA viska.

KVINNAN går till hörnet.

Jag tror minsann man kommer in bakvägen!

MISSNÖJD.

Det var själva fan till kvinna!

MANNEN.

Och så lik Karoline!

HORN till Gyllenborg.

Vad har hänt? Det ringer i klockor därinne och slås i dörrar!

GYLLENBORG.

Anar inte!

HORN.

Är det fred eller krig?

GYLLENBORG.

Krig förstås! Alltid krig!

*

EN LAKEJ
i rött livré, ut genom porten.

MISSNÖJD.

Se på fan!

MANNEN.

Vad är det för en papegoja?

MISSNÖJD.

Görtz'ens lakej!

LAKEJEN
går ner för trappan, vänder ryggen utåt torget och trampar de närstående på tårna utan att be om ursäkt. Därpå firar han ner flaggan på halv stång.

HORN.

Vad har hänt?

LAKEJEN med ryggen åt Horn.

Det vet jag inte!

HORN.

Vet då hut! åtminstone!

*

KVINNAN
har kommit igen och söker smyga sig in genom porten.

LAKEJEN klämmer henne i porten.
Går du dän, du!

KVINNAN.
Jag ska in till kungen!

LAKEJEN.
Dän, käring!

KVINNAN slinker in.

MANNEN.
Jag tror min själs salighet det är Karoline!

MISSNÖJD.
Men hon är ju död!

MANNEN.
Fan vet!

*

HÄROLD
företrädd av pukslagare som slår.
I anledning av hans majestät, högstsalig konungen av Frankrike, konung Ludvig den fjortondes timade frånfälle, befalles dem det vederbör anlägga fjorton dagars djup sorg.

HORN till Gyllenborg.
Där var det!... Suveräniteten är död!

GYLLENBORG.
Och Sveriges enda vän!

RIKSRÅDET.
Nu stundar nytt i Europa!

ADELSMANNEN.

Nytt ont!

PRÄSTEN.

Och nytt gott!

BORGAREN och BONDEN.

Amen!

HÄROLDEN.

Folket utrymmer torget, emedan det skall skjutas sorgesalva efter högstsalig hans majestät konungen av Frankrike, varförutom kungsringning från stadens kyrktorn äger oförtövat rum!

Pukorna slås.

Grupperna upplösa sig och draga sig ut åt sidorna, pratande och sorlande.

MISSNÖJD.

Enväldet är slut!

MANNEN.

Ännu icke! Men snart! Och sedan?

MISSNÖJD.

Det rör oss inte!

DVÄRGEN.

Så blir det tisdagssoppa — samma som på söndan, men med lite mera vatten, utan smör!

*

FEIF

ut genom porten, ledande Kvinnan.

Gå nu, min goda kvinna! Er far är av domstol dömd som förrädare...

KVINNAN.

Kallar domarne också min far en förrädare?

FEIF argt.

När han var en kältring, så!

KVINNAN.

Tänk såna domare!

FEIF skriker.

Men er far har själv bekänt att han var en kältring! Han har erkänt!

KVINNAN.

Det är osanning!

FEIF in, slår igen porten.

KVINNAN
knackar sakta på porten.

Nu börjar dödsringningen i stadens kyrkor; pukor och trummor slås.

SJÖMANNEN
in igen, ropar på sin hustru.

Karoline!

MANNEN.

Nej, nu blir jag rädd!...

MISSNÖJD.

Är det hon?

MANNEN förfärad.

Jag vet inte!...

DVÄRGEN.

Suveräniteten är död!... Gud bevare konungen! i alla fall, fastän han slunga mig!

MISSNÖJD.

I alla fall! — Tänk, jag kan inte heller bli riktigt ond på den mannen!

DVÄRGEN *i det han går.*

Är det så nödvändigt då?

MANNEN.

Ja, det är absolut nödvändigt!

TABLÅ IV.

En stor trädgård. Till höger i förgrunden synes ett par höga gallergrindar ut till en gränd. Grindarne äro delvis dolda av träd och buskar. Närmast ovan är en tältformig veranda till konungens hus; därutanför konungens skrivbord och stol. Framför står fältsängen.

Mitt på scenen en toskansk kolonnbarrièr av sten med tre vitblå fajanskrukor. Mitt på barrièren en gammal vit staty av Venus.

Till vänster synes Görtz' hus med gröna luckor och veranda med bänkar.

I fonden allé uppåt en trädgårdsmur med plankportar försedda med spanska ryttare.

HULTMAN städar på bordet.

PROFESSORN
knåpar med blomkrukorna.

HULTMAN.

Är inte professorn medicinare?

PROFESSORN.

Jo, sannerligen är jag det.

HULTMAN.

Konungen är nämligen sjuklig, mest efter baron Görtz' avresa.

PROFESSORN.

Ä, ä, ä baron Görtz avrest?

HULTMAN.

Ja, han är över till Köpenhamn i penningaffärer och annat; men han väntas hem när som hälst.

PROFESSORN.

Va, va, va är det med hans majestät?

HULTMAN.

Sömnlöshet, oro och retlighet.

PROFESSORN.

Ja, ja, ja! Och prinsessan ligger i stan och väntar på företräde — hans egen syster!

HULTMAN.

Nå? Syster? Det finns många slags systrar; jag har en som är ett rivjärn och ett hår...

PROFESSORN.

Sin egen syster! — Och nygift är hon också. Hör nu Hultman, är det sant att konungen ämnar gifta sig?

HULTMAN.

Nej, det har jag inte hört... vi har inte tid att gifta oss!... Men att det börjar vimla kjolar här, tycker jag är oroligt!

PROFESSORN.

Aktning för kvinnan, Hultman! Aktning!

HULTMAN.

Aktning för barn, aktning för tjänare, aktning för mig, alla ropa på aktning, men alla akta sig att akta andra.

PROFESSORN.

Hultman är misogyn!

HULTMAN.

Kör till för det, fast bara hälften är sant, som vanligt: ... Se här kommer doktor Swedenborg med sitt kjoltyg!

PROFESSORN.

Den store Polhems dotter Emerentia!

HULTMAN.

En inbilsk, högfärdig tossa, som svurit att hon skall få kungen för sina fötter! Därför att hon brukar få studenter och fänrikar! att dansa!

PROFESSORN.

Å nej, å nej! Men har hennes käresta aning om fästmöns högtgående planer?

HULTMAN.

Swedenborg? Nej! Han är blind och döv som alla, vilka gå i kärleksrus... Se där är de!

PROFESSORN och HULTMAN
draga sig in i tältet till höger.

*

SWEDENBORG och EMERENTIA
in från höger allé.

SWEDENBORG.

Älskade, jag måste lämna dig på en tid; min konung och mitt land fordra mina tjänster.

EMERENTIA.

Men du hade lovat att vi skulle få fira ringväxlingen i morgon...

SWEDENBORG.

Jag hade lovat under förutsättning att inga högre plikter kallade mig. Nu måste jag resa i denna afton...

EMERENTIA.

Då älskar du mig icke!

SWEDENBORG.

O ve! Vad skall jag säga, vad skall jag göra för att visa dig min kärlek?

EMERENTIA.

Stanna till i övermorgon!

SWEDENBORG.

Jag får icke för konungen.

EMERENTIA.

Din konung, som hatar kvinnorna!

SWEDENBORG.

Nej, men hans tankar gå åt andra håll!

EMERENTIA.

Får jag bedja honom att du må stanna?

SWEDENBORG.

Nej, min vän, trupperna äro marschfärdiga och man väntar på mig!

EMERENTIA.

Låt dem vänta!

SWEDENBORG.

Låt land och folk vänta — på en liten flickas nycker!

EMERENTIA.

En liten flicka! Akta dig!

SWEDENBORG.

Du har hotat så ofta, att jag nästan längtar efter slaget! Vad skall jag akta mig för? Att du går ifrån mig?

EMERENTIA.

Det är ju du som går ifrån mig!

SWEDENBORG.

Hm! Jag måste gå, men för att återkomma och stanna! Men du vill gå för att aldrig komma igen! Det är en skillnad!

EMERENTIA.

Är konungen därinne?

SWEDENBORG.

Ja, men du skall lova mig, att icke söka komma i hans närhet.

EMERENTIA.

Och varför så!

SWEDENBORG.

Han tar icke emot!

EMERENTIA.

Det blir min sak!

SWEDENBORG.

Och min! Ty han skall tro att jag skickat dig, och då är jag vanärad!

EMERENTIA.

Det är icke skälet; du har ett annat, som du ej vill säga!

SWEDENBORG.

Lova att du icke söker konungen!

EMERENTIA.

Du är rädd!

SWEDENBORG tiger.

EMERENTIA.

För en dröm du haft!

SWEDENBORG tiger.

EMERENTIA.

Jag är inte rädd för drömmar!

SWEDENBORG.

Så sällsamt! Du säger att du älskar mig; jag tror det ofta; men likafullt är varje ord du talar som en giftig nål! Är det kärlek?...

EMERENTIA.

Du kallar mig en giftig nål... Du har aldrig älskat mig! — Farväl!

Går i allén åt höger.

SWEDENBORG bedrövad.

Detta är kärleken! Den jordiska! — O himmel!

Går till vänster i allén.

*

KONUNGEN

ut från tältet; ser sjuk och bekymrad ut.

FEIF efter.

KONUNGEN sätter sig vid bordet.

Feif! — Kan Görtz vara igen snart?

FEIF.

Ja, majestät!

KONUNGEN.

Den underliga mannen! Närvarande finner jag honom tilldragande, redbar, troheten själv; frånvarande antager han i minnet de mest bisarra former; blir spöklik, avskräckande, hemsk. Paus. Tror du hans kalkyler äro riktiga?

FEIF.

Ers majestät är matematiker, jag icke!

KONUNGEN.

Hans beräkningar gå icke att lösa med kända formler...

FEIF.

Vad menar Polhem och Swedenborg?

KONUNGEN.

De tiger! Paus. Hela staden tiger; hela landet tiger! Det börjar sluta sig en dödstystnad runt omkring oss! Paus. Och så är jag sjuk! Paus. Gatorna äro tomma; ingen kommer på besök! Ingen protesterar! — Ingen säger någonting! Paus. Säg någonting!

FEIF.

Jag har ingenting att säga, Ers majestät!

KONUNGEN.

Ingenting?... Är det inte middag snart?

FEIF.

Ers majestät, det är redan eftermiddag.

KONUNGEN.

Kors, ja; jag minns ju... Paus. Varför ser jag aldrig Müllern, Sparre, Gyllenborg mer?

FEIF.

De våga inte störa!

KONUNGEN.

Varför lämnar man mig ensam? Själva Hultman går undan och är trumpen!... Skickar jag efter någon, är han sjuk. Paus. Och denna tystnad! Denna tystnad!... Jag hade en gång Luxembourg, som spelade för mig, men han försvann efter Stralsund... Skaffa mig en spindel att leka med! Paus. Tror du att landet tål tio millioner i mynttecken?

FEIF.

Baron Görtz menade att två millioner voro maximum!

KONUNGEN.

Jaså!... Varför vill inte prinsessan komma, när jag bjudit henne? Min syster menar jag?

FEIF.

Hennes kunglig höghet satte som villkor att hennes gemål, lantgreven av Hessen, finge följa.

KONUNGEN.

Han som väntar livet ur mig! För att få tronen!... Det är allt fler som väntar livet ur mig! Paus. Feif! Gå upp i residenset och bed prinsessan komma, i en för henne viktig angelägenhet. Utan lantgreven!

FEIF går åt vänster allé.

KONUNGEN ensam, förtvivlad.

Å min Gud! Gånge denna kalken ifrån mig!

*

EMERENTIA

synes i högra allén; hon bär en bukett med rosor; synes putsa sig för att vara behaglig, och träder så fram för Konungen. Men när hon får se honom, ändrar hon ansikte och gripes av sympati och vördnad.

KONUNGEN

som haft ansiktet dolt i händerna, ser nu upp, och då han blir varse Emerentia, tyckes han ej veta om det är en dröm eller uppenbarelse. Därpå talar han med ett förläget uttryck.

Med blommor till mig! Varför ger du mig rosor?

EMERENTIA.

Min hjälte har fått nog av lagrar...

KONUNGEN.

Och törnen! Cypressernas tid kanske är kommen!

EMERENTIA.

Ännu icke! Myrten först!

KONUNGEN jollrar.

Du lilla barn, vad säger du?

EMERENTIA.

Jag säger? — Så sjunger den skönaste kvinna i Europa, åt vilken hjälten dock vände ryggen en gång:

»Carl! Er ståndaktighet besegrar alla hinder,
det är en lek för er att bragd vid bragd sig binder;
med tusen planers list man fåfängt ansträngt sig;
ni blir, liksom ni var, oövervinnerlig.

Men, unge hjälte, då er lagrar hölja,
då äran ständigt vid er sida går,
syns endast sällheten för er sig dölja,
och inga nöjen följa era spår.

Säg, vi er sköna blick, er växt, som gudar danat,
en ljuvare belöning än ej fann?
Förlåt min djärvhet, då jag hemligt anat,
att även hjälten älska kan.

Givs någon skönhet än, som mäktar vinna
den störste dödligs tro, hon sjunke till hans fot,
för henne våra altar skola brinna,
blott öppna eder famn och tag gudinnan mot!»

KONUNGEN

har betraktat henne med lysande blickar.

Tack, mitt barn! För att du väckte minnet av en förgången lycklig tid — artigheterna lämnar jag åt sitt värde!... Säg nu vad du heter!

EMERENTIA.

En liten flickas namn, vad kan det bekymra den store konungen?

KONUNGEN.

En liten flicka kan återgiva den bekymrade konungen hans tillförsikt och hans lust att leva.

EMERENTIA.

Varför är den store konungen bedrövad?

KONUNGEN faderligt.

Du lilla bit!... Kan du spela schack?

EMERENTIA.

Ja, majestät! Det kan jag!

KONUNGEN.

Då skall du komma och spela med mig!

EMERENTIA.

Men om jag gör konungen matt, så blir han ond.

KONUNGEN.

Nej, barn, det blir han aldrig! Men det kan du inte!

EMERENTIA.

Säkert! — Jag har gjort den store matematikern Polhem matt!

KONUNGEN.

Min Polhem! Du! — Känner du honom?

EMERENTIA.

Lika bra som min egen far?

KONUNGEN.

Då känner du Swedenborg också? Drömmaren!

EMERENTIA.

Lite!

KONUNGEN
fixerar henne forskande.

Tycker du om honom?

EMERENTIA.

Han är tråkig!

KONUNGEN
gör en min av förvåning.

Vem tycker du om då?

EMERENTIA slår ned ögonen.

KONUNGEN.

Skall jag gissa?

EMERENTIA
håller händerna för ögonen.

KONUNGEN.

Låt mig se dina vackra ögon...

EMERENTIA smickrad.

KONUNGEN.

Jag vet intet så ljuvligt som ett barnöga!

EMERENTIA grimaserar snopen.

KONUNGEN.

Ja, för du är ett barn gentemot mig...

EMERENTIA
fattar Konungens hand, som han drar undan.

Håll av mig då lite!

KONUNGEN.

Du skall få bli min vän... Kan du musicera?

EMERENTIA.

Jag spelar klavecin!

KONUNGEN.

Det har du lärt av Swedenborg.

EMERENTIA.

Den fulingen!

KONUNGEN
med ett sällsamt uttryck i ansiktet.

Fy!

EMERENTIA frågar med blicken.

KONUNGEN.

Fy! sa jag!... Håller du av mig lite?

EMERENTIA
döljer ansiktet i händerna.

KONUNGEN mörknar.

Betyder det mycket?

EMERENTIA

tar Konungens hand och kysser den.

KONUNGEN.

Är det barnet eller kvinnan?

EMERENTIA

faller på knä vid Konungens fötter.

Det är kvinnan!

KONUNGEN reser sig vred.

Emerentia Polhem! Stig upp!

EMERENTIA ser upp.

KONUNGEN.

Nu ligger du vid konungens fötter! — Res dig, och gå! Du förtjänar icke den man, som älskar dig, och därför skall du aldrig få Emanuel Swedenborg till make!

Vänder henne ryggen.

EMERENTIA.

Nåd!

KONUNGEN.

Onåd!...

EMERENTIA

smyger ut skamsen genom höger allé.

*

FEIF in från vänster.

KONUNGEN.

Tala!

FEIF tittar efter Emerentia.

Hennes kunglig höghet skall genast vara här!

KONUNGEN.

Utan lantgreve?

FEIF.

Det förblev osagt!

KONUNGEN.

Feif!... Du har varit gift?

FEIF.

Ja, Ers majestät!

KONUNGEN.

Nåå?

FEIF.

Tja!

KONUNGEN ler.

Nåå?

FEIF med en axelryckning.

Tja!

KONUNGEN.

Så säger ni alla; men jag får aldrig veta något!

FEIF.

Inte vi heller!

KONUNGEN.

Kanske det inte är något — att veta!...

FEIF.

Kanske!

Pukslag och vapenskrammel.

KONUNGEN.

Det är prinsessan! — Feif får gå!...

Går upp mot höger allé.

FEIF in i tältet.

*

ADJUTANTEN in från höger allé.

Hennes kunglig höghet!

Paus.

ULRIKA ELEONORA in från höger allé.

KONUNGEN

emot henne, bjuder handen och leder till bordet.

Välkommen, min hjärtans syster!

ULRIKA ELEONORA.

Tusen tack, min kära broder!

De sätta sig.

KONUNGEN.

Här är lite skräpigt, men vi lever på fältfot.

Samtalet föres med pauser och ömsesidig förlägenhet.

ULRIKA ELEONORA.

Krigsfot! Låt oss komma på fredsfot snart!

KONUNGEN.

Är lantgreven med?

ULRIKA ELEONORA.

Nej, min gemål är på jakt!

KONUNGEN.

Nåå? Du är lyckligt gift, syster?

ULRIKA ELEONORA.

Är baron Görtz bortrest?

KONUNGEN.

Det var längesen syster och jag råkades på tu man hand.

ULRIKA ELEONORA

plockar på Emerentias rosor.

Rosor, tror jag!

KONUNGEN.

Vad nytt i staden?

ULRIKA ELEONORA.

Är det sant att det skall bli fälttåg mot Norge?

KONUNGEN.

Intresserar det lantgreven?

Paus.

ULRIKA ELEONORA

ger Konungen en vass blick till svar.

KONUNGEN.

Mycket har förändrat sig på dessa år!

ULRIKA ELEONORA

tiger, leker med solfjädern.

KONUNGEN.

En särdeles vacker solfjäder!

ULRIKA ELEONORA.

Har min bror hört talas om den sista paskillen, tryckt i Holland?

KONUNGEN.

Får jag slippa!

ULRIKA ELEONORA.

Det är det gemenaste jag har läst!

KONUNGEN.

Får jag lov att slippa!

ULRIKA ELEONORA.

Konung David gick på sitt tak och fick se Uriahs hustru Bathseba; och så skickade han Uriah i kriget!

KONUNGEN.

Was denn?

ULRIKA ELEONORA.

Det är vackra rosor de här! Luktar så gott!

KONUNGEN.

Var god behåll dem!

ULRIKA ELEONORA.

Jag? Begagnade blommor? Nej, tusen tack.

KONUNGEN kastar bort rosorna.

Tala rent språk, syster, men kom inte med skvaller, ty det svarar jag inte på!

ULRIKA ELEONORA.

Jag hade trott — det vill säga — jag hade hoppats att min kära broder hade så mycket förtroende för sin syster, att han icke dolde sina planer när de rörde andras — hans närmastes heligaste intressen!

KONUNGEN.

Är det tronföljden?

ULRIKA ELEONORA.

Man skall inte vara brutal fastän man är härskare!

KONUNGEN reser sig.

Utan omsvep! Eller jag går min väg!

ULRIKA ELEONORA.

Du går alltid du, när det gäller...

KONUNGEN.

Syster!... Man säger att du är olyckligt gift!

ULRIKA ELEONORA.

Jag! Nej då, jag är mycket lycklig, mycket!

KONUNGEN.

Man säger att din gemål är ett svin! Och vi vill inte ha några svin på Sveriges tron!

ULRIKA ELEONORA.

Men toskar! Liksom inte din älskling Karl Fredrik är en tosk. Men du tycker om toskar, till exempel den här baron Görtz!

KONUNGEN.

Håll dig till ämnet!

ULRIKA ELEONORA.

Karl Fredrik av Holstein, som du vill ha på tronen, är en odåga, regerad av sin kammartjänare Ropstock. Det blir således en kammartjänare, som skall styra Sverige efter din död!

KONUNGEN.

Kvinna!

ULRIKA ELEONORA.

Ja, sådan är du! Du är mycket stor, men du är dum! Ja det är du, men varför du är stor, det vet jag inte! På de sista aderton åren har du bara gjort dumheter, och jag kan inte namn på ett enda fältslag mer än Pultava, där du flydde. Bara nederlag och utan ära! — Det fick du för »kvinna», du, kvinnohatare!

KONUNGEN.

Akta dig!

ULRIKA ELEONORA.

För vad?

KONUNGEN.

Att icke mina sympatier överflyttas på din gemål, vilken måtte ha ett hett helvete — som alla äkta män för resten!

ULRIKA ELEONORA.

Se nu blommade han! Jaså, dina sympatier gå över till det kräket lantgreven. Det kunde jag just tro — den äreförgätna, som behandlar sin maka... Ja — vad — har — jag — icke, fått, lida...

KONUNGEN.

Du var ju så lycklig nyss?

ULRIKA ELEONORA.

Nyss?... Haha! Nyss! Säger han...

KONUNGEN.

Erinra att jag icke är gift med dig!

ULRIKA ELEONORA.

Hur så?

KONUNGEN.

Att du behandlar mig som din broder och monark, och icke ger mig sparlakansläxor som din gemål!

ULRIKA ELEONORA.

Du, gift? — Ja, varför är du inte gift? Jo, därför att du är rädd för kvinnorna! Hjälten är rädd!

KONUNGEN.

När jag hör dig, blir jag verkligen rädd! Och på denna korta stund har jag fattats av den allra största sympati för lantgreven! Jag älskar honom nästan!

ULRIKA ELEONORA gråter i näsduken.

Ja, ja, ja...

KONUNGEN.

Gråt inte för allt i världen — banna hellre! Tårar är det rysligaste jag vet!

ULRIKA ELEONORA turnerar.

Eftersom du älskar lantgreven, så nämn honom till tronföljare!

KONUNGEN.

Låt mig dö först! Tids nog då välja tronföljare!... Syster, min bana är kanske snart utlupen — det är kanske sista gången vi råkas!

ULRIKA ELEONORA allvarligt, milt.

Min älskade broder, mitt hjärta, vad du talar!

KONUNGEN.

Ja, dig, min moders barn, vill jag bekänna, att rikets ställning är hopplöst förtvivlad.

ULRIKA ELEONORA.

Det har ju viskats en längre tid, men man trodde att Görtz'en...

KONUNGEN.

Det trodde jag också, men... han har räknat fel, eller förstår han icke finansen... Jag kände ju mannens alla laster, men litade på hans överlägsna förstånd och kunskaper... Men även dessa visade sig... ihåliga...

ULRIKA ELEONORA.

Kära hjärta, är det så förtvivlat?

KONUNGEN.

Absolut hjälplöst!... Jag önskar jag vore död!

ULRIKA ELEONORA.

Kan jag göra något för min bror... har du någon önskan...

KONUNGEN.

Nej, min vän! — Och vem som skall ärva tronen, lämna det i Guds hand!... Förlåt, jag är sjuk... och måste lägga mig!

Lägger sig på sängen.

ULRIKA ELEONORA
på knä vid sängen.

Vad har min bror, vad är det, mitt hjärta?

KONUNGEN.

»Lidna äro livets stunder, leende vill jag dö!» — Minns du vad det är?... Det är Ragnar Lodbrok i ormgropen! Paus. De ansåg mig ogenomtränglig, därför att jag icke pratade; och jag pratade icke därför att jag icke var vindrickare; ensam vårdande mitt förnuft bland rusiga, ansågs jag dåre... Paus. Ulla! Lägg din hand på min panna! Nu är du lik min mor! Den enda kvinna jag älskat, därför att hon var min mor, och följaktligen... icke var kvinnan för mig! Paus. Det finns inte en handling jag icke kan försvara, men jag vårdar mig icke!... Paus. Lärpojken kallar gesällen tyrann, och gesällen mästaren despot. Alla förmän kännas som despoter. De skulle så gärna vilja vara't, alla, om de fingo, om de kunde! Paus. Ja, ni kvinnor! Jag har stått utanför fönstret och sett in i hemmen, därför såg jag mer än andra, ty de som äro innanför se blott

sitt. — Det ljuvaste, det bittraste! — Kärleken på ett hår lik hatet! Paus. Nu somnar jag! Sömnen det bästa! näst bästa.

Han somnar.

Sarabanden spelas i fjärran.

ULRIKA ELEONORA
reser sig; går upp mot fonden och vinkar en kammarherre.

KAMMARHERREN in.

ULRIKA ELEONORA.

Taube, jag hyser obegränsat förtroende till er, på grunder som ni ensam känner! — Har jag rätt?

KAMMARHERREN bugar sig.

ULRIKA ELEONORA.

Sök genast upp lantgreven! Säg honom: att ställningen är gynnsam, för oss, och att han håller sig färdig resa till Norge!

KAMMARHERREN bugar sig och går.

*

ULRIKA ELEONORA
går några steg efter, och kommer in med Katarina Leczinska den avsatte Stanislaus Leczinskys gemål.

Katarina Leczinska! — Det möte ni aldrig fått er beviljat, beviljar jag er nu!

KATARINA.

Så får jag då se denna man, som lekt så med mitt öde och de minas...

ULRIKA ELEONORA.

Tyst! Han sover, men ni skall vänta...

KATARINA
smyger fram och betraktar Konungen.

Är detta han?

ULRIKA ELEONORA.

Min stackars bror är sjuk... han lever kanske icke länge!

KATARINA.

Är detta han? Så djupt nere! — Lika djupt som vi!

KONUNGEN
rör på sig och andas tungt.

ULRIKA ELEONORA
går uppåt till höger.

Han vaknar! — Låt mig vänta er på residenset!
Går ut.

KATARINA
ställer sig med armarne i kors såsom om hon väntade på Konungens uppvaknande för att läsa lagen för honom.

KONUNGEN
vaknar; reser sig lugnt och värdigt och står upp.

Katarina Leczinska! Jag drömde om er, kanske därför att jag väntade er!... Var god tag plats!

KATARINA.

Sire, ni väntade mig ej!

KONUNGEN vred.

Vill ni säga, att jag ljuger? — Vad har ni att förkunna?

KATARINA.

Jag vill fråga er, sire, var min man och mina barn äro!

KONUNGEN.

Var god stäm ner ton, när ni talar vid en monark.

KATARINA.

Var god begagna en annan ton, när ni talar vid en kvinna!

KONUNGEN.

En kvinna? Pah!... Den suveräniteten har jag aldrig besvurit! — Emellertid för att hjälpa er med audiensen, som jag älskar kort, skall jag framföra ert ärende, så att det inte blir tilltrasslat med snack! — Var så god och sitt!

KATARINA *rasande.*

Detta skall jag höra!

KONUNGEN.

Ni skall höra, och konungen skall tala! — Alltså: var er man och era barn uppehålla sig, det rör mig inte!... Men, när jag en gång utsåg Stanislaus, er gemål, till konung i Polen, trodde jag honom vara född att härska — jag misstog mig, ty han saknade mod att begagna den makt, nationen givit honom. Han var född att lyda — och därför fick han gå!... Det gjorde han med nöje för övrigt, ja, han sprang! Sedan har jag utanordnat subsidier åt honom och hans familj, årligen inemot hundra tusen daler, utan någon skyldighet likväl! Att dessa medel icke utfallit regelbundet är icke mitt fel, ingen annans heller, ty det fanns inga medel, och där intet finns, etcetera! Nu finns det! Gå därför till räntekammaren och lyft!

KATARINA.

Konung Stanislaus...

KONUNGEN.

Stanislaus kunde icke härska, lika litet som konung August, vilken lät behärska sig av kvinnor... Audiensen är slut! Ringer.

*

ADJUTANTEN in.

KONUNGEN.

Låt doktor Swedenborg komma!

KATARINA.

Det är en man!

KONUNGEN till Adjutanten.

Doktor Swedenborg! — Ledsaga fruntimret ut!

KATARINA går.

KONUNGEN
tar sig för pannan, som om han hade huvudvärk.

*

SWEDENBORG in; ser bedrövad ut.

KONUNGEN.

Emanuel!... Är du färdig att gå till Norge med ingenjörskåren?

SWEDENBORG.

Ers majestät!

KONUNGEN.

I afton, denna afton? — Jag vet att du hade ringväxling i morgon...

SWEDENBORG.

Det gäller min lycka...

KONUNGEN.

Lycka? — En kvinna! Alltid kommer en kvinna och tar bort min bästa man!... Emanuel! Ditt land fordrar dig, din konung ber dig, följ oss!

SWEDENBORG.

Mitt hjärtas plikter äro heliga...

KONUNGEN.

Har du inte hjärta för kung och land, först av allt!

SWEDENBORG.

Majestät!

KONUNGEN
med knät på en karmstol.

Det är Emerentia! Hör du, vem är Emerentia?

SWEDENBORG.

Det är en ängel!

KONUNGEN gungar med stolen.

Detta är mig den oförklarligaste av alla sinnets sjukdomar! Kärleken! Är hon en ängel?

SWEDENBORG.

Ja!

KONUNGEN.

Emanuel! Om det så skall kosta mig din vänskap, men höra't skall du!... Emerentia var nyss här!

SWEDENBORG.

Här? Trots mina böner?

KONUNGEN.

Hon är icke den kvinna du skall äkta!... Man hade skvallervis förberett mig att hon svurit lägga

mig för sina fötter. Nåväl hennes försök voro något enkla — och det går jag förbi — men hon nedlät sig tala illa om dig, förlöjligande!

SWEDENBORG gråter.

KONUNGEN.

Se så, nu gråter han!... Vet ni, gossar, att nu har jag nog av era kjolhistorier... Gör det så ont då?

Klappar honom på axeln.

Emanuel, ryck opp dig och var en man!... Du, en nasir, född till höga värv och stora drömmar, vad har du med kvinnan och druvan? Skall du lägga ditt huvud i ett knä och låta klippa din styrkas hår!

SWEDENBORG.

Jag har lovat henne min tro...

KONUNGEN.

Men hon har brutit sin, när hon var trolös... trolös som en fruntimmersherre lik konung August... Upp! Emanuel! Äran och plikten kallar dig!

*

FEIF in från tältet.

Förlåt, majestät!

KONUNGEN.

Vad är det?

FEIF.

Baron Görtz har återkommit!

KONUNGEN.

För honom hit!... Emanuel, gå in där och vänta!

SWEDENBORG går in i tältet.

KONUNGEN till Swedenborg.

Får de dem inte, så gråter de, och får de dem, så gråter de också! — En underlig lek, den där! Tårleken eller dårleken!... Nej, vänta!... Stanna här och hör på!... Det som nu kommer är för dig, Emanuel — Emanuel, det är uttytt: Gud med oss!

SWEDENBORG stannar.

*

GÖRTZ in hastigt från vänster.

Vid gallergrinden samlas nu folk, bland vilka märkas Mannen (från 1:a tablån), Missnöjd, Kvinnan (från 3:e tablån). De äro tysta, men hemska att åse.

KONUNGEN.

Tala! Men fort!

GÖRTZ.

Allt är förlorat!

KONUNGEN.

I vad avseende?

GÖRTZ.

Ruin, bankrutt! Landet i lågor... man höll på att döda mig!

KONUNGEN.

Är det nödmynten?

GÖRTZ.

Nödmynten och dessas följder! Men vem har släppt ut tjugo millioner i stället för två?

KONUNGEN.

Tjugo? Herre Jesus! Jag trodde det var tio bara! Sju har jag på mitt samvete sedan jag väl räknat! Men vem har släppt ut de tio andra?

GÖRTZ.

Vem? Ingen vet det, men nu rinner den gröna kopparfloden ut och ärgar och förgiftar hela landet!

KONUNGEN.

Store Gud! Vi äro blivna falskmyntare mot vår vilja!

GÖRTZ.

Mig hotar man redan med schavotten!

KONUNGEN.

Inte så länge jag lever!

GÖRTZ.

Men, vad värre är: landets populäraste man för ögonblicket är lantgreven av Hessen!

KONUNGEN.

Lantgreven? Min svåger! Hur har han blivit det?

GÖRTZ.

Hatet slutar alltid med att älska — en annan! Och han lovar ut... frihet!

KONUNGEN.

Vilket ord!

Ruskiga mans- och pojkfigurer börja garnera muren i fonden. De dyka upp tyst, omärkligt och sitta där ett tu tre, men märkas ännu icke av de på scenen.

GÖRTZ orolig.

Det försiggår något här i närheten, som inger oro, men som jag ej förstår... och det luktar som fattigas kläder...

KONUNGEN.

Ser du nagot? Jag ser ingenting; men jag hör denna förfärliga tystnad!... Vänta ett ögonblick, får jag tänka!

Paus.

KONUNGEN
sätter sig ner förtvivlad.

Lovar han frihet?

GÖRTZ fram.

Majestät! Övergiv mig icke! Jag har ingen skuld.

KONUNGEN.

Lite skuld ha vi nog, men viljan var ju redlig — tämligen redlig den här gången! — Vad fruktar du?

GÖRTZ
ser sig omkring utan att se på något bestämt.

Paus.

KONUNGEN samlar sig och ringer.

*

ADJUTANTEN in.

KONUNGEN.

Min värja! Min kappa! Och min hatt!

ADJUTANTEN
går efter det begärda.

KONUNGEN reser sig.

Görtz! Nu går jag till residenset och söker lantgreven av Hessen, som jag nämnt till generalissimus över armén.

GÖRTZ.

När skedde det?

KONUNGEN.

Nu! Just nu!... Därpå går jag redan denna afton i fält...

GÖRTZ.

Och jag?

KONUNGEN.

Du följer!

GÖRTZ.

Det är mot Norge?

KONUNGEN.

Mot... fienden... vem som vill... mot en seger... eljes är nederlaget givet! Till Swedenborg. Nu följer du bestämt?

SWEDENBORG.

Nu följer jag Ers majestät!

KONUNGEN pekar på Venusstatyn.

Och inte den där gudinnan!... Görtz, led oss ut, din väg!...

*

ADJUTANTEN
in med värja, hatt och kappa.

KONUNGEN
klär på sig; tyckes söka ord, som han ej finner. Drar på handskarne.

Jag skulle ha sagt något åt Hultman... men, det kan vara detsamma... Så gå vi då!

Ut genom Görtz' hus följd av Görtz och Swedenborg.

Nu öppnas gallergrinden och ruskiga figurer smyga in, tysta, spöklika, nyfikna, och fingra på allt; till dem sälla sig figurerna från muren.

TABLÅ V.

Vid Fredrikstens fästning i Norge. Längst upp i fonden synes en del av fästningen. Taket liknar en stor, svart sarkofag. Nedanför i den terrassformiga terrängen löpgraven med bröstvärn. Till vänster i förgrunden längst fram ett enkelt bord med två fältstolar; därinvid konungens fältsäng i blått och gult siden under ett tälttak. Till höger om sängen en lägereld. Invid sängen äro tända facklor.

Till vänster i bakgrunden en andra lägereld med stolar.

Till höger i bakgrunden en tredje lägereld med stolar.

Till höger i förgrunden sekreteraren Feifs bord — belyst av en stor lykta.

Det är afton, månsken med jagande skyar och halvkallt.

GÖRTZ sitter på en kanon ej långt från Konungen.

KONUNGEN ligger klädd i kappa på sängen och stirrar i elden.

HULTMAN sköter en gryta över brasan — med biträde av kockpojkar.

FEIF och SWEDENBORG sitta vid Feifs bord.

I bakgrunden spatsera officerare, högre och lägre.

Vid lägereldarne synas strykande folk och trossfolk.

Längst ner till höger i några skanskorgar i en grop sitta MANNEN, MISSNÖJD och DVÄRGEN.

SWEDENBORG till Feif.

Är det icke som om alla väntade på något?

FEIF.

Jo, de ämna visst storma mot morgonsidan.

SWEDENBORG.

Det menade nu jag inte!... Har Feif sett vad fästningstaket liknar?

FEIF.

Det här landet är bestämt ointagligt.

SWEDENBORG.

Någon skyddar väl det också!

FEIF.

Även om vi får fästningen, vad är vi hjälpta med det? Fjäll kan man inte beskjuta, och för övrigt bor ju halva folket på sjön!...

SWEDENBORG.

Konungen synes också föra kriget mera som sysselsättning, medan han väntar på något...

FEIF.

Och Görtz tyckes vänta att få flyga i luften! Se så han sitter — på kanon. Många skulle vilja tända på fängkrutet! — Och i högkvarteret vänta lantgreven och hertigen på tronen; Arvid Horn väntar på lantgreven och friheten, Gyllenborg väntar på hertigen och enväldet. ... Vad väntar konungen på?

SWEDENBORG.

Säg det!... Se hur han ligger och stirrar i elden! Ett stort rikt liv drar förbi...

FEIF.

Har dragit förbi — en stor man!

SWEDENBORG.

Stor, icke stor! Kan man mäta en människa med några så små ord? — Feif är trött?

FEIF.

Det är vi alla!

SWEDENBORG.

Ja, törhända!

FEIF.

Det är första söndan i advent i dag! Snart är det jul!

SWEDENBORG.

Och nyår! — Stackars Görtz!

FEIF.

Han sitter med sitt ena öga som om han siktade med en bössa... Det är ju underligt, att konungen sista åren omgivit sig med enögda!

SWEDENBORG.

Ånej!

FEIF.

Jovisst! Frölich, Müllern, Grothusen och Görtz se bara med ett öga!

SWEDENBORG.

Det skulle vara löjligt, om icke det låge en dold mening under det!

FEIF.

Bah! Slumpar!

SWEDENBORG.

Nej, Feif... men det fattar han aldrig...

FEIF.

Drömmar, Swedenborg, fattar jag inte!

SWEDENBORG.

Tyst, här komma stora herrar!...

FEIF ser sig om.

Horn och Gyllenborg!

*

HORN och GYLLENBORG
in i förgrunden från höger.

HORN ser åt Konungen till.

Sover han!

GYLLENBORG.

Nej! Han har ögonen öppna och ser in i elden!

HORN.

Gyllenborg! Vi äro icke vänner, men vi måste för fäderneslandets skull hålla tillsammans.

GYLLENBORG.

Vapenvila, Horn! Gärna!

HORN.

Det är ju ingen hemlighet att vår konung är kroppsligt och andligt medtagen — med ett ord, vad man kallar — slut! Och egendomligt är att man icke mer märker hans närvaro, eller bryr sig om honom! Om det går några rykten i lägret vet jag inte, men en tyst överenskommelse mellan alla synes vara sluten att här måste ske något, att hit ha vi gått, men gå icke längre. Man väntar en blixt från himlen, ett järtecken, en jordbävning, ja det finns de som ha drömt om — ett skott!... Och detta har man fått så klart för sig, utan rimlig anledning, att i högkvarteret stå hästar sadlade och kurirer färdiga att sitta upp för att ge sig av.

GYLLENBORG.

Vart?

HORN.

Till Stockholm, förstås!

Märker att han bommat och ger Gyllenborg en vass blick.

Gyllenborg, missbruka icke mina förtroenden!

GYLLENBORG.

För ingen del! Min hand, mitt hjärta! — Fortsätt!

HORN hänförd av sin vältalighet.

Denna man, som nu ligger där, väntande på sin griftefärd, ty han är död, han var en gång försynens man och framgångar följde honom så länge han gick på rättfärdighetens stigar. — Men sedan, när han för aderton år sedan ville gå sina egna vägar och själv styra mänskors och länders öden — då tog försynen honom i örat och lekte blindbock med honom!...

Och nu står han — eller ligger söndrad mot sig själv! Han har satt bort aderton år för att hålla en ed: att Peter i Ryssland och August i Polen skulle utrotas från jorden! Kring dessa två poler vände sig hans liv. Och nu: nu underhandlar han om släktskap med ryssen — ena dan, och om vänskap med Polen, andra dagen — allt under det han lagt sig i Norge! I Norge!...

Och denna paradox, som ser ut som en kolossal drift. Han ville resa ett starkt Polen mot Ryssland; men så upplöste han Polen och arbetade ryssen i handom! Ville ett och gjorde ett annat! Så leker försynen med dem som vilja leka försyn!

GYLLENBORG.

Kan inte Horn, som är så vältalig, söka föreställa konungen detta?

HORN

fixerar Gyllenborg och fortfar.

Nej! Jag vill inte tala vid honom; han har skymfat mig och är mig osympatisk!

GYLLENBORG.

Vad vill Horn tillskriva alla dessa konungens och landets olyckor?

HORN.

Enväldet, förstås!

GYLLENBORG.

Enväldet är icke så dåligt, bara det kommer i rätta händer! Va?

HORN.

Jag förstår inte...

GYLLENBORG lömskt.

Inte?

HORN.

Jag förstår inte alls!

GYLLENBORG.

Försök! Horn har ju så gott förstånd!

HORN.

Det är någon som sagt mig: med Gyllenborg skall icke någon vara fiende, men själva fan må vara hans vän!

GYLLENBORG.

Horn svärjer?

HORN.

Ja, i Gyllenborgs sällskap!

GYLLENBORG.

I gott sällskap kan man visa färgerna!

HORN.

Jag spelar icke kort!

GYLLENBORG.

Råkas vi i Stockholm då?

HORN.

Det lovar jag!... Bara... det här spektaklet tar slut!... En sån kung!

GYLLENBORG.

Tyst!

HORN.

Han skäms för Görtz'en; vill inte tala vid honom! Men törs inte låta honom gå!

Nu börjar scenen upplysas av då och då kastade fyrbollar från fästningen.

GYLLENBORG.

Nu börjar de snart skjuta igen!

HORN.

För väl är det!... Nu rör han på sig!

Horn och Gyllenborg draga sig uppåt fonden.

KONUNGEN reser sig ur sängen; avvisar med en åtbörd Hultmans tjänst. Går fram på scenen och betraktar fästningen. Närmar sig sedan Feifs bord, där han sätter sig.

KONUNGEN trött, likgiltig.

Posten!

FEIF lämnar brev.

KONUNGEN

öppnar brev och ögnar i dem; stannar vid ett.

Det är eländigt!... Den rasande kvinnan, vars far blev arkebuserad som erkänd förrädare därför att

han förrått sitt skepp, har lyckats övertyga franske ambassadören... Är det inte ibland som om lögnen hade en skyddspatron! Paus. Och här! Katarina Leczinska påstår att jag burit hand på henne! Paus. Och prinsessan... bara kvinnor hela vägen!... och det var de som hatade mig därför jag inte ville erkänna deras suveränitet... Det är för mycket! Paus. Här är en livräddare! Det intresserar Emanuel! Tänk dig att jag får dagligen brev från okända knektar, som begär pängar för att de räddat mitt liv... När jag dör, kommer väl en hop och skryter med att de tagit mitt liv! Han läser vidare. Nej, det är för mycket!... Historien om David och Uriah som sändes i kriget... Uriah skall vara Emanuel... Hu!

Han rullar ihop korrespondensen i en boll.

Hela livet är som denna boll, en väv av lögner, misstag, missförstånd! Fy fan! — Förlåt jag svor!

Kastar bollen i närmsta eld. Paus.

Jag kan icke slåss mot lögnen och lögnens fader...

Min egen syster... Paus. Inte var jag någon ängel, men så satans svart var jag väl icke!

Låt folket roa sig! Sabbaten tog slut klockan sex!

Sarabanden spelas.

Vem spelar min saraband?... Det är någon bakom skanskorgen där?... Kom fram, spelman!

*

DVÄRGEN fram.

KONUNGEN.

Luxembourg! Nej! Var har du varit någonstans? Va? Du rände ifrån mig efter Stralsund!

DVÄRGEN på knä.

Majestät, jag gick icke, men jag blev avskedad...

KONUNGEN.

Aldrig av mig! Jag har frågat efter dig flera gånger, men det var så bråttom! — Har du trott att jag kastat ut dig?

DVÄRGEN.

Ja, majestät...

KONUNGEN.

Där ser du! Emellertid har du gått och förtalat mig, kan jag förstå... och kanske — kanske organiserat ofoget med mitt hus nere i Lund?

DVÄRGEN.

Nåd!

KONUNGEN.

Det är eländigt! — Gå i trossen nu och spela, ditt lilla fä!... Syllogismus perversicus: Jag har icke slungat min spelande dvärg, ergo går han och förtalar mig! Marsch!

DVÄRGEN vill tala.

KONUNGEN.

Nej, du får icke tala! Marsch!

DVÄRGEN går uppåt fonden.

KONUNGEN till Swedenborg.

Sådant är livet; hurudan är döden?

SWEDENBORG.

Naturen gör inga språng!

KONUNGEN ser sig omkring.

Skjuter de från fästningen, eller vad är det som susar om öronen?

SWEDENBORG.

Det är väl nattvinden...

KONUNGEN.

Nu sprack lyktans glas... Det måste skjutas...

SWEDENBORG.

Det borde höras!

KONUNGEN reser sig i ångest.

Jag vet inte... men jag skulle önska ett glas vin!... Hultman!... Se så, nu är han borta! när man skall ha honom!... Nej, gå inte... Feif!... Låt det vara!...

*

ADJUTANTEN in med en depesch.

KONUNGEN

läser och far tillsammans; går till Görtz och visar depeschen, som han lämnar.

GÖRTZ gör åtbörder av förtvivlan.

Paus.

KONUNGEN till Swedenborg.

God natt, Emanuel! Nu går jag till stormningen!

SWEDENBORG.

Majestät, för himlens skull...

KONUNGEN.

God natt!

Hälsar med handen och går upp åt fonden samt ut åt höger.

SWEDENBORG till Görtz.

Vad var det?

GÖRTZ.

Jag kan inte säga't!

Han bestormas med frågor.

SWEDENBORG går till Feif.

Vad tror Feif?

FEIF.

Det är något galet igen!

SWEDENBORG.

Men vad?

FEIF.

Se nu, bara han vänder ryggen till, så upplöser sig allting! — Se bara! Trossfolk och strykare! Riksråd och generaler!

*

SPARRE in, fram till Adjutanten.

Var är konungen?

ADJUTANTEN.

Han gick upp i första löpgraven!

SPARRE.

Herre Jesus!

Går ut till höger.

*

DE LA GARDIE
in, fram till Adjutanten.

Har konungen gått?

ADJUTANTEN.

Konungen gick till första löpgraven för att...

DE LA GARDIE.

Men de skjuter ju från fästningen!

Ut till höger.

*

MÖRNER in.

Var i Jesu namn är konungen?

ADJUTANTEN.

Han är i första löpgraven.

En fyrboll från fästningen upplyser scenen i fonden. Nu synes Konungen uppe i löpgraven, vinkande med sin gula handske nedåt.

Där synes konungen!

MÖRNER.

Gud i himlen bevare oss! Ut.

FEIF.

Ser du honom?

SWEDENBORG.

Ja! Han ligger på knä som om han bad!

FEIF.

Bad? Vad söker han däruppe?

SWEDENBORG.

Vad han söker!... Den underliga mannen!

FEIF.

Har du förstått hans öde någonsin?

SWEDENBORG.

Nej, och vi får icke förstå't kanske! Jag har aldrig förstått e t t människoöde, icke ens mitt obetydliga.

FEIF.

Märker du att vi stå och tala som över en död man?

SWEDENBORG.

Han ä r död!

En fyrboll upplyser scenen och slocknar med en knall. Det är dödstyst på scenen och a l l a se upp mot fästningen. MANNEN och MISSNÖJD stå och passa på Görtz.

FEIF.

Nu känner jag också att vi står och väntar på något.

SWEDENBORG.

Icke stormningen dock?

FEIF.

Nä!

SWEDENBORG.

Ske Guds vilje!

Paus.

ROP uppifrån.

Konungen är skjuten!

ROP nerifrån.

Konungen är skjuten!

SJÖMANNEN.

Sveriges aldra största konung är död! Gud bevare oss!

MANNEN.

Är boven död?

MISSNÖJD.

Han är död! Och nu förlåter jag honom!

MANNEN.

Tänk att jag kunde inte bli riktigt ond på den där karln! En helvetes karl var det i alla fall!

SWEDENBORG.

Gud vare hans själ nådig! — Men var kom den kulan ifrån?

FEIF pekar uppåt fästningen.

Där uppifrån!

SWEDENBORG pekar uppåt himlen.

D ä r uppifrån!

FEIF.

Låt oss tro det!

SWEDENBORG.

Och kom den inte därifrån, så borde den ha kommit därifrån!

Allt upplöses. MANNEN och MISSNÖJD kasta sig över Görtz och släpa ut honom. Alla rusa ut i villervalla; lägereldarne slockna; facklor och lyktor bäras ut. Det blir mörkt på scenen. Men nu synes en stor lykta uppe i löpgraven.

ANMÄRKNINGAR TILL TRETTIOFEMTE DELEN.

ENGELBREKT. — CARL XII.

Engelbrekt, skådespel i fyra akter, utkom första gången 1901 på C. och E. Gernandts förlag. En andra upplaga av stycket ingick i Strindbergs Samlade dramatiska arbeten, Historiska dramer I, 1903, Hugo Gebers förlag. Carl XII, skådespel i fem tablåer, utkom 1901 på C. och E. Gernandts förlag. Dramat ingick sedermera i Samlade dramatiska arbeten, Historiska dramer II, 1903, Hugo Gebers förlag.

Originalmanuskriptet till Engelbrekt äges av borgmästaren Arvid Ulrich, som emellertid vägrat undersökning därav liksom av sina övriga Strindbergshandskrifter. Ägare till originalhandskriften av Carl XII är bokförläggaren Karl Börjesson, som ställt den till disposition för denna upplagas redaktion.

Teaterdirektör August Falck äger en av Strindberg utskriven anvisning till Carl XII som kammarspel, vilken av ägaren ställts till utgivarens disposition för publikation i denna upplaga.

Engelbrekt har givits på Svenska teatern 3 ggr 3—5 dec. 1901 och Carl XII på K. Dramatiska teatern 13 febr. —13 aug. 1902 inalles 16 ggr.

ENGELBREKT.

Tryckfel genomgående tidigare upplagor.

Tryckfel, som här anmärkts som tillhöriga uppl. 1, genomgå även uppl. 2.

Sid. 8, rad 10 och Sid. 9, rad 10: Engelbrekt Engelbrektssons. Här stava uppl. 1 och 2: Engelbrektson (med ett s), men från sid. 56, rad 4 även uppl. 1: Engelbrektsson. Denna senare stavning, som är den i Sveriges historia, utgiven av Emil Hildebrand, antagna, har här konsekvent genomförts.

Sid. 12, (petit-)rad 5: husfadrens. Denna läsart är införd, emedan Strindberg alltid skriver: fadren. Uppl. 1: husfaderns.

Sid. 15, rad 1: Jösse Erikssons. Stavningen med två s enligt den i Sveriges historia, utgiven av Emil Hildebrand, vedertagna. I uppl. 1 här och eljest: Erikson. Likaså sid. 24, rad 6: Magnus Eriksson; i uppl. 1—2: Erikson.

Sid. 16, rad. 16—17. Han ledsagade de mina över Kolmården. Uppl. 1: Han ledsagade mina över Kolmården. Den här upptagna läsarten är en konjektur; man har ansett att sättaren eller möjligen författaren icke insatt "de", i distraktion betraktande det omedelbart föregående "-de" i "ledsagade" som artikel.

Sid. 19, rad 11: Kristiern Nilsson, Vase. Uppl. 1 skriver här och sid. 91, rad 6 Vasa, men överallt eljest Vase (jfr personförteckningen sid. 6, sid. 40, sid. 42, rad 1 och sid. 94, rad 15); likaså Kristiern Nilsson Va s e i uppl. 1 i de två första namnrubrikerna i fjärde akten, första tablån. Läsarten Vase här konsekvent genomförd.

Sid. 62, rad 17: Citationstecken vid slutet av Smedernas sång insatt i denna uppl., har uteglömts i uppl. 1, som dock vid sångens begynnelse har anföringstecken.

Sid. 64, rad. 6—8: jag bryter icke ner föreningsverket, som jag ägnat mina krafter genom ett helt liv! I uppl. 1 meningslöst frågetecken i stället för utropstecken.

Sid. 79, rad 5: Domremy. Uppl. 1 skriver här: Dom Remy, men sid. 27, rad 17 som här: Domremy.

Sid. 86, rad. 13—14: ty jag kan icke döma i dessa ting! Frågetecken i stället för utropstecken i uppl. 1. Vanligt läsfel.

Sid. 93, (petit-)rad 8: KARL KNUTSSON och KRISTIERN NILSSON in. Uppl. 1: BONDE och VASE in. Så ock namnrubriken till näst följande bägge repliker sid. 93 i denna uppl.: KARL KNUTSSON och KRISTIERN NILSSON. Likaså namnrubrikerna sid. 94, (petit-)rad. 6 och 9. På dessa ställen i uppl. 1 KARL KNUTSSON BONDE och KRISTIERN NILSSON VASE. I alla övriga namnrubriker betecknar uppl. 1 ifrågavarande personer: KARL KNUTSSON och KRISTIERN NILSSON, vilket bruk här konsekvent införts.

Här iakttagna ändringar av Strindberg i uppl. 2.

Sid. 6, personförteckningen, rad 13: Varg. Uppl. 1: Varg. träl, Dalkarl.

— rad. 14—16: Böra vara klädda som dalkarlar. Uppl. 1: — — som dalkarlar i lysande färger.

— rad 18: Hos Jens Eriksen, på Borggården. ''På'' saknas i uppl. 1.

— rad. 20—21: Färjstaden. Uppl. 1 stavar: Färgstaden.

Sid. 8, rad. 1—3: där röka våra ugnar, där kokar järnet, där klappar hammaren. Uppl. 1 har: där järnet kokar, men i omkringstående satser samma ordställning som här.

Sid. 12, (petit-)rad 7: Till höger i fonden ett hängtorn. Uppl. 1: Till höger i fonden ett karnap (hängtorn).

Sid. 65, rad. 19—20: han drogs vid öronen och ställdes på sin plats! Uppl. 1: han togs etc. Ändring för att undvika tautofoni; i nästa rad: Och om han toge skada etc.

Sid. 75, rad 11: Månne det? Uppl. 1: Måtte det?

Sid. 88, rad. 14—16: ENGELBREKT. — — Vart gå vi nu? ERIK PUKE. Mot Stockholm etc. Uppl. 1: ENGELBREKT. — — Vad skall nu ske?

Sid. 92, rad 9: denna plats är fridlyst. Uppl. 1: denna platsen etc.

Sid. 107, rad 7: en ljusning i öster. Uppl. 1: en lysing i öster.

Sid. 109, rad 6: O, att I sågen vad jag ser!... Uppl. 1: O, Herre att I sågen etc. ”Herre” struket möjligen därför att ”Herren” i annan betydelse förekommer i närmast föregående replik: Min är hämnden, säger Herren!

Tryckeriändringar i uppl. 2.

Sid. 44, rad 7: avskiljdhet. Uppl. 2: avskildhet. Stavningen ”skiljd” förekommer eljest hos Strindberg.

Sid. 104, rad 1: då suten I. Uppl. 2: sutten. Strindberg skriver ofta sute, sutit etc.

CARL XII.

Manuskriptet till Carl XII är en handskrift på Lessebopapper i folioformat. Den är avdelad i fem lägg inbundna med silkestråd. Första lägget innehåller utom begynnande text även titel, personförteckning och sceneriförteckning på var sitt blad. Paginering börjar på fjärde bladet med själva texten. Handskriften har 101 paginerade sidor, därav en oskriven efter fjärde tablån, och är nedskriven med marginal på bladens bägge sidor.

Titeln på handskriftens första sida: August Strindberg, Carl XII. Ett skådespel, är av Strindberg textad i olika färger: författarnamnet och "Skådespel" ha fyllts med rödkrita, "Carl" med blå och "XII" med gul färg, sålunda nationalfärgerna, "ett" med grön.

Handskriften är som vanligt prydlig och i det närmaste utan ändringar.

Till handskriften finnes en papp-pärm omsluten av ett pergamentsomslag. På dess framsida har Strindberg i stora bokstäver i blått och gult textat "Carl XII" och däröver konungens monogram med en kunglig krona över. Nedtill i högra kanten har han i mindre stil med rödkrita skrivit: August Strindberg, 1901. Dessutom finnes ännu en pärm med kasserad titelmålning; här har Strindberg ritat en sköld med tre kronor på undre sidan vidhängande monogrammet.

Märken på handskriften torde ange att den använts vid sättning.

Tryckfel genomgående tidigare upplagor.

Tryckfel, här angivna som första upplagans, genomgå även den andra.

Sid. 114, personförteckningen, rad 10: Swedenborg. Uppl. 1 har på detta ställe: Svedenborg, men på övriga dubbelt w enligt hskr.

Sid. 115, rad 2: Halt! Wer da! Utropstecken efter "Wer da" enligt hskr., i uppl. 1 frågetecken. Men i första anropet, rad 1, frågetecken efter "Wer da" enligt hskr. och uppl. 1. De olika skiljetecknen ange nyanser i tilltalets ton.

Sid. 116, rad 9: innevånarne. Så hskr. Uppl. 1: invånarne. Tryckeriändring.

— rad 10: opp. Så hskr. Uppl. 1: upp. Likaså sid. 128, rad 6 och sid. 167, rad 15.

Sid. 118, rad 2: stugudörrn. Så hskr. Uppl. 1: stugudörren.

Sid. 120, rad 19: Ja, en glädjeeld kan det bli. Så hskr. Uppl. 1: Ja! En glädjeeld etc. Läsfelet uppkommet därigenom att "Ja" med åtföljande komma senare inskrivits, men sättaren har uppmärksammat att "e" i "en" skrivits med versal och ej märkt kommat.

Sid. 122, rad 2: O land! land. Så hskr. Uppl. 1: O land, land!

— (petit-)rad. 5—6: RIKSRÅDET jämte TALMÄNNEN för de fyra stånden komma in. Så hskr. Uppl. 1: — — kommer in; läsfel.

Sid. 124, rad 7: Se opp. Så hskr. Uppl. 1: upp. Däremot sid. 137, (petit-)rad 11: ser han upp och sid. 157, (petit-)rad. 14—15: drar han upp armarne enligt hskr.

Sid. 127, (petit-)rad 3: låtsas snusa. Så hskr. Uppl. 1: låtsar. Vanlig tryckeriändring.

— rad 21: aldra. Uppl. 1: allra. Så ock sid. 222, rad 11.

Sid. 128, rad 12: Si, nu är adjutangten här igen! Så hskr. Uppl. 1: adjutanten. Stavningen "adjutangten" i Hultmans replik är tydligen avsiktlig. Däremot när Hultman sid. 130, rad 8 tilltalar Adjutanten, stavas i enlighet med hskr.: adjutanten, med antydan att han här uttrycker sig mera vårdat.

Sid. 130, rad. 4—5: jag rår inte på väder och vind; jag kan inte bryta isgång: Släpp mig! Kolon efter "isgång" enligt hskr., punkt i uppl. 1.

Sid. 134, rad 14: så är jag så glad! Utropstecken enligt hskr., i uppl. 1 punkt.

— rad 15: Mänskorna. Så hskr. Uppl. 1: Människorna.

Sid. 139, rad 2: denna man. Så hskr. Uppl. 1: denne. Så ock sid. 200, rad 11 och sid. 214, rad 5. Likaså sid. 165, rad 6: denna konung, enligt hskr. Uppl. 1: denne.

Sid. 148, (petit-)rad 9: ritar, och biter i pennan. Kommat insatt enligt hskr.

Sid. 148, rad 6: Är baron verkligen så — illa känd! Utropstecken enligt hskr., frågetecken i uppl. 1.

Sid. 150, rad 2: sextiotusen man. Så hskr. Men rad 5 i Görtz' replik med devis: Sextio-tusen enligt hskr.; Görtz vill betona tusentalet som svar på konungens fråga: Sextio? Uppl. 1 delar felaktigt på bägge ställena utan åtskillnad talet i två ord: sextio tusen.

— rad. 11—13: Jag har på avstånd följt er svindlande bana; jag har, på avstånd levat ert liv etc. Kommat framför det senare "på avstånd" har här insatts enligt hskr., saknas i uppl. 1. Detta komma är icke oviktigt. Det markerar att Görtz här gör ett uppehåll och lägger en särskild tonvikt på "på avstånd". Därmed avlägsnar Görtz djärvheten i satsen "jag har — — levat Ert liv", och vill särskilt betona att han ej inlägger arrogans däri.

Sid. 157, (petit-)rad 15 och (petit-)rad 19: armarne, enligt hskr. Uppl. 1: -na.

Sid. 158, rad 17: bästa man. Så hskr. Uppl. 1: bäs t e.

Sid. 161, rad 8: vad de säger vill inte jag säga efter! Så hskr. Uppl. 1: vad de sä g a etc.

Sid. 164, rad 7: däroppe. Så hskr. Uppl. 1: där oppe. Likaså rad 8: därinne, enligt hskr.; uppl. 1: där inne. Så ock sid 174, rad 1.

Sid. 165, rad 4: Ja, den, ja! Komma efter "den" enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 168, rad 15: Men kungen säger han förtjänar sitt öde. Så hskr. Uppl. 1: förtjänte. Läsfel. I hskr. är först skrivet "förtjänade", där "de" är överstruket och "r" överskrivet; vid flyktig läsning kan det med streck uppifrån överstrukna "de" läsas som "te".

Sid. 169, (petit-)rad. 17—18: rycker av klocksträngen, snurrar ihop den och kastar på marken. Så hskr. Uppl. 1: — — kastar'n på marken. Godtycke av sättaren. Orimlig form i en scenanvisning.

Sid. 174, rad 11: Vet då hut! åtminstone. Utropstecken efter "hut" enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 181, rad. 5—7: En inbilsk, högfärdig tossa, som svurit att hon skall få kungen för sina fötter! Därför att hon brukar få studenter och fänrikar! att dansa! Utropstecken efter "fänrikar" enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 185, rad 10: De tiger! Så hskr. Uppl. 1: De tiga! Märk replikens omedelbara fortsättning, där uttrycket upptages: Hela staden tiger; hela landet tiger!

Sid. 190, rad 6: Jag spelar klavecin! Så hskr. Uppl. 1: klaver; antagligen läsfel.

Sid. 194, rad 8: Får jag slippa! Utropstecken enligt hskr., i uppl. 1 frågetecken. Likaså vid replikens upprepning samma sid., rad 10: Får jag lov att slippa! Utropstecken enligt hskr., i uppl. 1 frågetecken.

Sid. 197, rad 6: den äreförgätna, enligt hskr. Uppl. 1: -ne.

Sid. 198, rad 8: det är kanske sista gången vi råkas! Utropstecken enligt hskr., frågetecken i uppl. 1.

Sid. 220, rad. 2—3: Sömnen det bästa! näst bästa. Så hskr. Uppl. 1: Sömnen det bästa! Näst bästa!

Sid. 202, rad 1: Var god stäm ner ton. Så hskr. Uppl. 1: Var god och stäm ner ton. Tryckeriändring. I följande replik: Var god begagna en annan ton etc., även i uppl. 1 enligt hskr.

— rad. 11—12: Ni skall höra, och konungen skall tala! — Alltså: var er man etc. Utropstecken och tankstreck efter "tala" enligt hskr., i uppl. 1 meningslöst kolon och streck.

Sid. 206, rad. 1—2: Får de dem inte, så gråter de, och får de dem, så gråter de också! Så hskr. Uppl. 1: F å de dem inte, så gråt a de, och f å de dem så gråt a de också!

Sid. 214, rad. 17—19: nu underhandlar han om släktskap med ryssen — ena dan, och om vänskap med Polen, andra dagen. Komma efter "Polen" här insatt enligt hskr., korresponderar med tankstrecket efter "ryssen".

Sid. 216, rad 9: Nu börjar de snart skjuta igen. Så hskr. Uppl. 1: börja.

— rad 10: För väl är det! Så hskr. I uppl. 1 har ”är” överhoppats.

— (petit-)rad 13: uppåt. Så hskr. I uppl. 1: upp åt. Likaså sid. 218, (petit-)rad 16.

Sid. 218, rad 17: Skjuter de från fästningen. Så hskr. Uppl. 1: Skjuta. Likaså sid. 221, rad 1: de skjuter ju, enligt hskr. Uppl. 1: skjuta.

Sid. 219, rad. 5—6: Se så, nu är han borta! När man skall ha honom!... Utropstecken efter ”borta” och versalt ”N” i ”När” enligt hskr., i uppl. 1 komma och gement ”n”.

Korrekturändringar av Strindberg till uppl. 1.

Sid. 113: Carl XII. Skådespel i fem tablåer. Hskr:s titel är: Carl XII. Ett skådespel.

Sid. 115: TABLÅ I. Tablårubrik saknas i hskr. både över denna och följande tablåer.

Sid. 128, rad 15: majestät. Strindberg stavar i detta drama i hskr. på gammalt sätt: majestet och majestetet.

Sid. 132, (petit-)rad. 3—4: en väldig länstol med krona och hermelinsmantel. Hskr.: — — hermelinsmantel framför.

— (petit-)rad 6: Längst ner till vänster. Hskr.: Längst fram till vänster.

Sid. 136, rad 3: Hans majestät konungen. Hskr. stavar: majestet. Likaså samma sida, rad 8 och sid. 138, rad 1 samt i det följande.

Sid. 144, (petit-)rad 11: är blind på vänstra ögat. I hskr. är först skrivet: är enögd dock icke synbart [med punkt]. Därefter har vid löpande skrivning ”dock icke synbart” överstrukits och fortsatts: ”på vänstra ögat”. ”Enögd” har utbytts mot ”blind” i korrekturet. Överstrykningen har gjorts därför att Strindberg vid skrivningen

fått en ny idé för scenen, som utvecklas i nästföljande rader: — — på vänstra ögat, så att då han nu kommer in från höger ansiktet ser dött ut i profil.

Sid. 153, rad 7: Nu har jag sex fiender! I hskr. är "jag" överhoppat, skrivfel.

Sid. 162—163. Mellan andra och tredje tablån är i hskr. skrivet: "Entreakt." Strindberg har menat att här skulle ett längre uppehåll göras än mellan första och andra tablån.

Sid. 163, rad. 4—5: Varför klämde du inte till honom? Det skulle jag ha gjort! Hskr. interpunkterar: Varför klämde du inte till honom; det skulle jag ha gjort?

Sid. 185, rad 18: Ers majestät, det är redan eftermiddag. Frågetecken i hskr. i stället för punkt, felskrivning.

Sid. 209, rad. 10—11: Görtz, led oss ut, din väg!... Hskr.: följ oss etc. "Följer" i föregående replik.

Sid. 218, rad. 7—8: kanske organiserat ofoget med mitt hus nere i Lund? Hskr.: kanske organiserat p l u n d r i n g e n av mitt hus etc.

Ändring i handskriften.

Sid. 132. Horn. Hskr. har först som person uppträdande mot Gyllenborg i denna tablå haft "Sparre", vilket namn överstrukits och ersatts med "Horn".

Iakttagna ändringar i uppl. 2.

Sid. 127, rad. 13: Är det meningen vi ska bo här. Uppl. 1 och hskr.: Är det meningen a t t vi ska bo här.

Sid. 163, rad 6: Det är inte så gott att klämma. Uppl. 1 och hskr.: Det är inte så gott att klämma m å d u t r o. Ändring för att undvika upprepning. "Mannens" näst föregående replik, rad. 2—3 samma sida, lyder: Men jag läste lagen för'en, så han blekna, må du tro.

Sid. 172, rad. 2—4: Och hennes far, skepparen, var en förrädare, som hissade falsk flagg åt danska fregatten och hade inte alls några ishinder! Uppl. 1 och hskr.: — — och inte alls hade några ishinder!

Sid. 196, rad. 4—5: Men toskar! Liksom inte din älskling Karl Fredrik är en tosk! Men du tycker om toskar etc. Uppl. 1 och hskr.: Men f j oskar! etc. Men därpå "tosk" och "toskar" i följande rad såväl enligt hskr. som uppl. 1.

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 2.

Sid. 113: Underrubriken "Skådespel i fem tablåer" saknas i uppl. 2. Tablårubrikerna "Tablå I" etc. äro ävenså borttagna över respektive tablåer.

Sid. 114: Sceneriförteckningen saknas i uppl. 2.

Sid. 128, rad 3: bordsilver. Uppl. 2: bords s ilver. Så ock sid. 166, rad. 8—9.

Sid. 129, rad 7: mänskorna. Uppl. 2: männ i skorna.

Sid. 179, (petit-)rad. 1—2: ett par höga gallergrindar ut till en gränd. Uppl. 2: ett par höga g r i n d p o r t a r ut till en gränd, men då sid. 206, (petit-)rad 8 samt sid. 209, (petit-)rad 18 även uppl. 2 i likhet med hskr. och uppl. 1 fortfarande har "gallergrinden", har i denna upplaga på samtliga ställen första upplagans och hskr.:s läsart bibehållits. "Grindportar" kan vara en distraktion av sättaren.

CARL XII SOM KAMMARSPEL.

De huvudsakliga ändringarna av skådespelet i Strindbergs anvisning till Carl XII som kammarspel bestå däri att första, tredje och femte tablån uteslutits och att de kvarvarande andra och fjärde tablåerna, som bilda det förkortade stycket, försiggå på samma scen med ett tillägg till andra tablåns scenanvisning.

Sid. 113. På ett omslag kring ändringsmanuskriptet, ett exemplar av första upplagan, har Strindberg skrivit: Carl XII. Kammarspel. Med en dekoration och ett ridåfall av August Strindberg.

Sid. 115—Sid. 131. Hela första tablån är utesluten.

Sid. 132: Tablå II. Ändrat till: Tablå I. Strindberg har dessutom tillagt följande regieanvisning ovanför den nuvarande:

Fonden öppen emot en trädgård med mur. Över muren synes gamla tornen av Lunds domkyrka.

Sid. 134, rad 11: GYLLENBORG. Är den klok? Ändrat till: GYLLENBORG. Ska ni elda när det är så pass varmt ute?

— rad 12: PROFESSORN. För si, det är mitt hus, å-eh, etc. I mskr. inskrivet: och det fuktar, å-eh etc.

Sid. 163—Sid. 178. Hela tredje tablån är utesluten.

Sid. 179, (petit-)rad. 1—12: I stället för nuvarande scenbeskrivning, som Strindberg strukit, har han skrivit:

Samma dekoration som föregående.

Sid. 209. Efter nuvarande fjärde tablåns slut har Strindbirg skrivit följande, stycket avslutande repliker:

[KONUNGEN.]

Jag kanske bort ta avsked av Hultman — i fall vi inte skulle råkas mer!...

SWEDENBORG.

Vi så, Ers majestät!

KONUNGEN.

Jag vet inte! Man vet ju aldrig... Sista resan eller icke sista! Lika gott! — Framåt!

Slut.

Sid. 210—Sid. 223. Hela femte tablån är utesluten.

JOHN LANDQUIST.

